

Ciril Zupanc	75 let planinstva v Posočju	301
Branko Marušič	Dr. Klement Jug in primorski antifašizem	305
Zorko Jelinčič	Pusti in razrvani kras	310
Ljubka Šorli	Tolmin	314
Dr. Slavko Tuta	Črno-belo v planinah	315
Hinko Uršič	Od Breginja do Trebuše	319
Janez Dolenc	Zlati Bogatin	321
Ludvik Ličer	Pozabljena izumirajoča dolina	323
Boris Ostan	V bovških gorah	327
Ing. Vitomir Mikuletič	Trnovski gozd	332
Dr. Lojze Dolhar	Tostran kamna na koti 2200	335
Marijan Brečelj	Planinski zapis dr. Vojeslava Moleta	339
Ciril Zupanc	Iz zgodovine SPD	340
Janko Fili	Deset let...	342
	Društvene novice	344
	Alpinistične novice	348
	Varstvo narave	350
	Iz planinske literature	352
	Razgled po svetu	354
	Naslovna stran: V zgornji Trenti — Foto Angelo Nemec	

Poštšina plačana v gotovini

Lastnik: Planinska zveza Slovenije, Ljubljana. — Glavni urednik: Prof. Tine Oreš, naslov: 61111 Ljubljana — pošta 11, p. p. 36, odgovorni urednik: Stanko Hribar. — Uredniški odbor: Ing. Tomaž Banovec, Fedor Košir, prof. Marijan Krišelj, prof. Evgen Lovšin, dr. Miha Potočnik, Janez Protnar, prof. Janko Ravnik, Franci Savenc, Tone Strojín, Tone Wraber. — Naslov uredništva in uprave: Planinska zveza Slovenije, 61001 Ljubljana, Dvofakova 9, p. p. 214. — Tekoči račun pri NB 501-8-5/1, telefon 312-553. — Planinski Vestnik izhaja praviloma vsak mesec. Letna naročnina 50 din, plačljivo tudi v štirih obrokih, za inozemstvo 60 din (4,5 US \$). Oglase vodi Rado Lavrič. — Reklamacije se upoštevajo dva meseca po izidu številke. Spremembe naslova javljajte upravi glasila, navedite vedno tudi novi naslov s tiskanimi črkami. Odpovedi med letom ne sprejemamo. Upoštevamo pismene odpovedi do 1. decembra za prihodnje leto. — Rokopisov ne vračamo. — Tiska in klišeo izdeluje Tiskarna »Jože Moškrič« v Ljubljani.

75 LET PLANINSTVA V POSOČJU

CIRIL ZUPANC

Naj drugi okoli po sveti
si iščejo slave, blaga;
jaz hočem na gori živeti,
tu sreča, tu mir je doma.

Simon Gregorčič

Precej časa je moralo preteči, da je planinstvo zahodnih predelov Slovenije, poleg prvotnega življenjskega in delovnega pomena, jelo dobivati tudi rekreativen pomen. Naši davni predniki so si izkrcili pobočja gora in dolin ob bregovih rek Zilice, Bele, Nadiže, Soče, obeh Idrijci in njihovih pritokov. Veliko naporov in žrtev je bilo treba, da je naš človek obvladal vso to divjo naravo. Premagati je bilo treba strmine, divje razraščeno lesovje, hudourne vode in sovražno alpsko klimo. Volja po stalni naselitvi, neuničljiva marljivost in zadružna oblika bivanja v selih in naseljih so bile tiste osnove, s katerimi so se naši predniki vrasli v te kraje.

Vsak laz in vsaka frata, vsaka njivica in košenica so bile nekoč uplenjene divje zarasli naravi. Ves ta kultivirani planinski svet, z znojem nešteti rodov pognojen, je po naše poimenovan in v tem poimenovanju zrcali naravne lastnosti vsakega krajevnega koščka posebej. Koliko Bistric, Dolov, Dolin in Frat je tu! Koliko je raznih Grabnov, Gričev, Grintavcev in Grivl Vsepolno je raznih Žlebov, Vrhov, Vršičev, Trat, Tratic, Travnikov, Škrbin in Špic. Povsod naletiš na imena raznih Skal, Slemen, Sedel, Robov, Ruševja in Rup. Srečuješ se s Kantami, Koti, Koriti, Policami, Krnicami, Kuki, Lazmi, Laznami, Mejami, Mlakami, Osojniki in Osojnicami.

Nad sto raznih Glav in Čel, ki jih je tod naš človek dal večjim ali manjšim vrhovom, kucljem in robem, je v tem svetu. Mar ni s tem izrazil misel, da je planina, da je gora po svoje pametna; da je včasih modrejša od njega, da je človek vedno ne razume dovolj, da mu je včasih tudi sfinga? V vsem tem poimenovanju zasledimo visoko razvit čut našega človeka, ki ga je pokazal do razumevanja narave.

V dolini Soče, v Bodrežu pri Kanalu se je rodil mož, Valentin Stanič, ki je v prvi polovici 19. stoletja začel odkrivati lepote planinskega sveta. Bil je največji alpinist svoje dobe. Ne Nemci ne Angleži, ki so dali najpomembnejše raziskovalce Alp v drugi polovici 19. stoletja, nimajo osebnosti, ki bi se mogla vsaj približno postaviti temu gorniku in gorniškemu pisatelju ob bak v obdobju njegovega delovanja. Ni je pomembnejše gore v zahodni Sloveniji, ki bi je Stanič ne bil poznal in ne opisal. Sodi med tiste prve planince, ki so si tedaj upali na Triglav. Sivi očak, kakor ga sam imenuje, mu dolgo ni dal miru. Triglavsko turo ima za enega od svojih največjih vzponov. Mnogo je pisal v tedanje nemško časopisje in revije. Tedanjo evropsko kulturno javnost je prav on seznanjal z lepotami naših gora. Kot prosvetitelj je našim ljudem odprl novo lepo vizijo. Dopovedal jim je, da gora ni samo nevarnost, pač pa je to tudi svet posebnih lepot in velikih lepih doživetij, svet romantike in svet višin nad sivim vsakdanjkom dolinskega človeka.

Iz generacije, ki je sledila Staničevim vrstnikom, imamo goriškega slavčka – Simona

Gregorčiča. Ponarodela je marsikatera njegova pesem, s katero opeva in časti naš planinski svet.

Kdaj je že nastala romantična pesnitev o zakletem Zlatorogu nad prepadnimi stenami Trente?

S kulturno doto, ki so jo našim dedom in očetom zapustili Stanič, Gregorčič, Fran Erjavec in še kdo iz tiste dobe, se začelja organizirano planinstvo v zahodnem delu Slovenije od Trente do morja. Iz narodno obrambnih pobud in potreb so zavedni in odločni možje v Tolminu in Gorici pred petinsedemdesetimi leti ustanovili Soško podružnico Slovenskega planinskega društva. Sedež je imela v Tolminu, avtonomni krožek pa tudi v Gorici. V romantične divjine Trente, na slemena Kanina in Kobariškega Stola, na Kolovrat in Matajur, na primorski Triglav – Krn, na cvetoče livade Črne prsti, na Porezen in drugam so jele v vedno večjem številu in vsepogostejše prihajati skupine slovenskih planincev in planink. Širila in utrjevala se je naša planinska organizacija. V Logu pod Mangrtom je dobil svoj domicil češko-slovenski akademski krožek. Ustanovljena je bila Ajdovsko-vipavska planinska podružnica. Za njo so nastale planinske podružnice v Idriji, Cerknem in v Trstu. Kmalu so nastale samostojne planinske podružnice v Gorici in Vipavi. Po vrhovih gora so začele rasti naše planinske postojanke: Trillerjeva koča na Krnu, Koritniška koča nad Logom pod Mangrtom, Pirnatova koča na Javorniku nad Črnim vrhom in koča na Poreznu. Za nova koča na Nanosu je bilo že kupljeno zemljišče in zbran je bil denar za odkup tuje planinske koče na Kaninu. Vojna je preprečila te načrte.

Prva svetovna vojna je hudo udarila prav po tem delu slovenske zemlje. V času od maja 1915 do novembra 1917 se je tu bilo 12 bitk, ki jih poznamo pod skupnim imenom soška fronta. Zaradi izredno težavnega planinskega, gorskega in kraškega terena so vojaki na tem delu evropskega bojišča prestajali najtežje napore. Sto in

Na 10. občnem zboru Planinske zveze Slovenije 29. maja t. l. so delegati 115 naših planinskih društev z navdušenjem sprejeli sporočilo, da je predsednik SFRJ tov. Tito prevzel pokroviteljstvo nad jugoslovansko himalajsko ekspedicijo 1972. Za jugoslovansko planinstvo pomeni maršalova odločitev veliko priznanje, za ekipo, ki jo zbira Aleš Kunaver, vodja ekspedicije, pa izjemno spodbudo.

Na sliki: Predsednik Tito s soprogo Jovanko je 16. maja 1970 na Brdu sprejel člane naše uspešne ekspedicije na Annapurno II, levo predsednik PSJ dr. Marjan Breclj in Aleš Kunaver, desno dr. Miha Potočnik, predsednik PZS.

sto tisoči vojakov so ta svet doživljali tri leta ob najtežjih fizičnih naporih in okolnostih. Avstrijsko-nemški položaji so ovijali Višarje, Viš, Črni vrh, Mangrt, italijanski pa Poludnik, Poliški Špik, Kanin. Od reke Koritnice do Tržiča (Monfalcone) je vojskujoči se strani delila reka Soča. Dobesedno se je izpolnila pesnikova preokba, saj je tedaj Soča res krvava tekla. Italijani so v teh bojih imeli nad 950 000 mrtvih, ranjenih, pogrešanih in ujetih vojakov, od tega okrog 126 000 mrtvih. Avstrijske izgube pa so znašale okrog 415 000 vojakov, od tega okrog 52 000 mrtvih.

Prebivalci teh idiličnih krajev in naselij v Posočju so tedaj morali zapustiti svoje domove in se umakniti kot begunci daleč proč od frontnega območja. Leta 1918 so se vračali na ruševine in pogorišča.

V novem življenju po vojni, čeprav pod tujo oblastjo, so obnovile svoje delo tudi planinske podružnice SPD. Spet se je po planinah in vrhovih oglašala slovenska planinska pesem. Toda ne za dolgo. V letih 1923–1926 so bile vse te obnovljene podružnice razpuščene, njihova imovina zaplenjena in dejavnost prepovedana. Planinstvo je bilo potisnjeno na skrivna, tajna pota. In hodilo je po njih v Tolminu, Gorici, Ajdovščini...

Prav v tem črnem obdobju fašistične okupacije pa so v Posočju zablestela imena in dela, ki so še danes in bodo tudi v prihodnje dragocen delež, ki presega pomen planinstva. Dr. Henrik Tuma je vsej naši javnosti ponovno predstavil Slovensko Benečijo in Rezijo. Dr. Klement Jug je kot alpinist temelj slovenskega planinstva. Dr. Julius Kugy, sin hčere slovenskega pisatelja Jovana Vesela-Koseskega, je leta 1933 pripravil za tisk knjigo Julijske Alpe v podobi in v uvodu te knjige napisal veliko misel: »...Morda noben alpinist v preteklosti in sedanjosti, pa še teža v prihodnje ne bo imel te sreče, da bi prijateljsko zbral z istim navdušenjem, z istim neomejenim zaupanjem prispevek treh narodnosti, ki tu živijo in bodo vedno živele druga ob drugi...« Težko je bilo videti skozi mrak fašistične noči. To čudovito lepo misel je la mož zapisal leto ali dve potem, ko so na bazoviški gmajni (6. septembra 1930) pod fašističnimi strelji padle prve naše štiri žrtve. Ali ni Kugyjeva beseda volja, ki jo moramo uresničiti?

V tem mračnem obdobju je na Logu v Trenti nastal prelep planinski botanični vrt »Alpinetum Juliana«. Tudi to je dragocena zapuščina in dediščina.

Druga svetovna vojna je potovno polisnila našim ljudem orožje v roke. Iz upora majhnih skupin se je razplamtel osvobodilni boj, ki je zrušil fašistično okupacijo. Partizani so postali planinci in planinci so postali partizani. Ograde, boravci in gozdiči od Doberdoba, čez Fajti hrib, Trstelj, čez Vrabče do Senožeč in Vremščice so dajali zavetje kraškim partizanom. Planote Nanosa, gozdovi Hrušice in Trnovskega gozda so bili zavetje številnim borcem partizanskih brigad IX. korpusa. Pobočja Kolovrata, Matajurja ter griči v Brdih in Benečiji so bili poprišče osvobodilnih bojev. Rdeči rob v Krnu je bil krvav, planina Golobar je pila našo in sovražno kri, v dolini Koritnice so odmevali naši strelji, Krnsko jezero je pojilo in hladilo naše borce in v Trenti je partizanska balnišnica našla svoj azil.

V povojnem obdobju so vneti planinci kaj kmalu obnovili pravo planinsko dejavnost, ki sta ju začasno zavrli okupacija in vojna. Planinstvo je svobodno zadihalo. Že leta 1945 sta obnovili svoje delo planinski društvi v Ajdovščini in Gorici. Naslednje leto so začeli organizirano delati planinci v Idriji, Tolminu, Trstu, Bovcu in v Cerknem. Leta 1948 je bilo ustanovljeno PD Nova Gorica, prihodnje leto pa PD Koper. V letih 1951–1956 je delovalo PD Mast na Soči. Leta 1952 sta bili ustanovljeni PD Sežana in Kobarid, leta 1957 pa PD Podbrdo.

Zvesti narodno obrambnim načelom so primorski planinci že leta 1946, ko so obnavljali svojo dejavnost, ustanavljali nova društva in se združili v zvezo s sedežem v Trstu, sprejeli naslednjo utemeljitev za svoje delo: »...Do tega je prišlo zaradi potrebe, da tudi na področju telesne vzgoje in še prav posebej na področju planinstva izpričamo pripadnost Trsta zaledju, njegovo tesno povezanost z vsem Slovenskim Primorjem in preko njega z vso Slovenijo.

Vse v coni A in B delujoče antifašistične in napredne planinske organizacije so se zaradi složnega varovanja skupnih in posameznih interesov političnega in planin-

skega značaja združile v zvezo, in sicer do nove državno pravne ureditve vsega ozemlja.

Zveza sama po sebi zamre in njene organizacije postanejo hkrati podružnice Planinskega društva Slovenije, ko se Primorje dokončno priključi Ljudski republiki Sloveniji...«

Desetletje 1947–1957 je za planinstvo Posočja pravo gradbeno obdobje. V tem času so nastale vse važnejše planinske postojanke od Mangrta do Slavnika. Domovinska ljubezen in narodno obrambna vsebina planinstva v tem delu naše domovine sta še posebej izpričani tudi v poimenovanju teh planinskih domov, koč in bivakov. V prvi vpisni knjigi Vojkove koče na Nanosu, ki so jo ob otvoritvi podarili tržaški planinci, je v posvetilu zapisano: »Štirideset let je čakal ta košček zemlje na Nanosu na svojo kočo. Pasti sta morali dve cesarstvi; vrgli so ju narodi, ki so se borili za svojo svobodo.

Danes pa je posijalo sonce svobode tudi na vrhove Nanosa. Legendarne borbe narodnega heroja Janka Premrla-Vojka in vseh borcev za svobodo so ga oznanjale kot prva zarja.

Koča bo v spomin nanje in kažipot nam...«

Ob otvoritvi doma Petra Skalarja na Kaninu je navdušeni planinec zapisal posvetilno pesem, ki jo je zaključil z naslednjo lepo mislijo:

»Kanin, ti naš očak prastari,
varuj ta dom, varuj naš rod,
naš rod na tej in oni strani;
Slovence čuvaj nam povsod!«

V razmerah svobodnega ustvarjanja in dela je tudi planinstvo dobilo tisto družbeno priznanje in pomen, ki mu gresta. Razraslo se je kot zdravo mlado drevo in vraslo se je tudi v naš mladi rod. Prav v tem je njegova življenjska moč, njegova svetla perspektiva. Mladinski odseki planinskih društev Posočja danes zbiraajo v svojih vrstah po 150 do 700 pionirjev in mladincev. Številne skupine mladih članic in članov, planinski podmladek, odhajajo v naravo, jo spoznavajo v njenih lepotah, doživljajo njen prijazen in neprijazen obraz, se srečujejo s favno in floro naših gora in ob vsem tem priklepajo svoja srca na lepote naše zemlje in njenega človeka, ki jih oživlja s svojim znojem in s svojo življenjsko delovno voljo.

Delovnim ljudem tovarn in uradov v Kopru, Trstu, Sežani, Gorici, Novi Gorici, Ajdovščini, Anahovem, Kanalu, Idriji, Cerknem, Tolminu, Kobaridu, Bovcu in Trbižu je planinstvo poživljajoči stik z naravo. Srečanja z življenjem v planinah in gorah Posočja pa so še nekaj več. To so srečanja z življenjem našega kmečkega človeka, ki se je vrastel v ta planinski svet, na katerem vztraja in kljubuje, ki se mu je prilagodil in si ga podredil ter si tako prigaral primerne življenjske pogoje za obstoj in za razvoj. Življenjske izkušnje, ki jih je ta planinski svet v stoletjih posredoval našemu človeku v tem okolju, so živi vir, ki ne presahne, kakor ne presahnejo izvirki Zilice, Bele, Nadiže, Soče, Idrije in Idrije, Tolminke, Bače in Vipave. Kakor nam je vsem potreben sveži planinski zrak, poživljajoča kristalno čista voda planinskega izvirka, tako nam je poživljajoč tudi stik z modrostjo življenja, kakršno je v štirinajstih stoletjih sprejel in razvil naš človek v tem planinskem svetu. Kolikor je pesnik Gregorčič hrepenel po lepotah planinskega sveta v Posočju, toliko je cenil tudi življenje v tem okolju. In to danes za nas ni nič drugače. Kvarni vplivi zastrupljanja narave in odnosov med ljudmi v vrvežu sivega vsakdanjika morda še znatno bolj terjajo iskanje poti v čisto ozračje, v nepotvorjeno naravo in v čistejše človeške odnose.

»...tu sreča, tu mir je doma,« je zapisal naš pesnik. To so vrednote, ki niso zgolj rekreativne, ki so čista izpoved humanizma. To pa je tisto najlepše, za kar je vredno biti planinec.

DR. KLEMENT JUG IN PRIMORSKI ANTIFAŠIZEM

BRANKO MARUŠIČ

Ulelih po drugi svetovni vojni je nekaj doneskov k biografiji dr. Klementa Juga naka-
zovalo vez med njegovim miselnim svetom in aktivno protifašistično borbo primorskih
ljudi. Dr. Vladimir Bartol je v monografiji o Jugu iz leta 1956 zapisal: »Politično je
bil odločen antifašist: boj zoper fašizem in boj za osvobodjenje zaslužnjene Primorske
je smatral za svojo moralno dolžnost.

S prijateljem Zorkom Jelinčičem sva prišla na podlagi vseh teh premis do soglasnega
zaključka, da bi se bil Klement Jug po vsej verjetnosti ne samo politično priključil
stnjeni antifašistični fronti – saj je tej že tako pripadal in je bil vsaj na Primorskem
celo eden izmed vodilnih njenih začetnikov – marveč bi bil sprejel tudi njen revo-
lucionarni program, ko bi bil spoznal, da vodi vse to antifašistično gibanje tudi
trden socialni etos. Kakor je bil Jug odločen antifašist, kakor je bil po svojem notra-
njem prepričanju ateist, tako je videl v družbenem redu, ki izkorišča človeka po člo-
veku, socialno in etično zlo.¹ Ko je deset let za tem dr. Bartol pisal nekrolog Zorku
Jelinčiču, ni mogel mimo Juga, misleca, ki je idejno vzpodbujal praktičnega orga-
nizatorja Jelinčiča. Tako je povezal najvidnejši osebnosti primorskega planinstva po
prvi svetovni vojni: »Kakor da bi Jugov etični voluntarizem živel naprej v njem, se
je vrgel v organizatorsko delo, najprej s prosvetljevanjem; ko pa je dokončno spo-
znal, da je edini cilj fašizma na naši zemlji uničenje slovenskega naroda na Primor-
skem, se je vrgel v podtalno delo in v borbo z orožjem.«² Tako Bartolovo konkretnost
je nakazoval tudi Boris Pahor, ki je raziskovalcem pobudil primerjanje usod dr. Juga
in Jelinčiča, »govoriti bo treba o obeh in ju povezati, da odkrijemo sorodnosti in
razločke.«³ Pravzaprav je bil Zorko Jelinčič prvi, ki je v svojih spominih na ilegalno
delo primorske mladine pod fašizmom poudarjal Jugovo osebnost, ki naj bi skupaj
s pesnikom Kosovelom pobujala razgibano dejavnost naprednega mladinskega gi-
banja: »Duhovno bolj dognana, posebno visokošolska mladina, se je pričela zbirati
okrog dveh osrednjih osebnosti, Klementa Juga in Srečka Kosovela, ter krožka okrog
njegove revije 'Mladina'. Obe sta pomenili poudarek mladostnih energij in iskrenega
iskanja pristnih socialnih vrednot ter poglobljenega kulturnega izživljanja v naši na-
rodni skupnosti, ki naj bi zrevolucioniralo in osvežilo našo mladino pred nevarnostjo
fašizma in pred trhljostjo takratnega življenja. Prezgodnja smrt enega in drugega
(1924. in 1926. l.) je preprečila, da bi izčistila svojo pot. Toda krožek okrog njiju je
bil že toliko izoblikovan, da se je lotil obrambe ogroženega javnega življenja.«⁴
Jelinčič je tudi kasneje zapisal: »Njegovo etično vplivanje se ni ustavilo tudi v tej
,znanstveni' fazi. Preneslo se je le na višjo raven vplivanja z znanstvenimi sredstvi,
posebno med primorskimi Slovenci pod italijansko zasedbo. Njih trda usoda ga je
posebno bolela.«⁵

Razen navedenih ocen dr. Jugovih sodobnikov zaenkrat še ne poznamo bolj kon-
kretnih podatkov in dokazov za njegova politična stališča. Jugovi biografi se tega
vprašanja niso lotevali, ne le za to, ker so šteli alpinizem in filozofijo za pglavilni
komponenti njegovega kratkega življenja, marveč tudi za to, ker niso razpolagali
z ustreznim gradivom, da bi lahko izpopolnili tudi s te plati lik njegovega življenja
in dela.

Zato se vprašujemo o dr. Jugovi politični usmerjenosti. Filozofski nazori in šola, ki
ga je vodila v svet, sta ga sicer napotili po poteh stroge znanosti, vendar je bil

¹ O literarni zapuščini Klementa Juga. V »Dr. Klement Jug, veliki slovenski alpinist«, str. 66.

² Planinski Vestnik, 1965, št. 11, str. 481.

³ Planinski Vestnik, 1965, št. 10, str. 437.

⁴ Koledar Gregorčičeve založbe za navadno leto 1947. Trst 1946, str. 57.

⁵ Življenje in delo. V »Dr. Klement Jug, veliki slovenski alpinist«, str. 21.

skozi in skozi pozoren spremljevalec vsakdanjega življenja. Tudi zato, ker mu je od zrelejših let dalje takojmenovano »delo za narod« predstavljalo enega izmed ciljev življenja. Ta cilj pa je nekajkrat zaradi preobčutljivih spoznanj sveta, ki ga je obdajal tako v domači okupirani deželi kot v Ljubljani, postavljaj na preizkušnjo. »Čiste dolžnosti, veselja nad odgovornostjo, vestnosti zahtevam od Slovencev, da jih bom imenoval svoj narod. Dokler tega ne vidim, sem tujec med njimi in jaz nimam domovine, podoben sem brezi, ki raste v pesku... Narod! Ljubil sem ga kot otrok,«⁶ je zapisal Klement Jug v svoj dnevnik 19. marca 1920 kot študent prvega letnika ljubljanske filozofske fakultete. Takrat se je v življenjski odločitvi opredelil za znanost (»V delu najdem vso tolažbo, kar je potrebujem. Življenje ni več prijetno. Karkoli vzamem v roko, vse gre igraje mimo mene. Če delam, ne delam več za oni 'narod', marveč zato, ker hočem, da vlada enkrat tudi lepa misel in ne sama umazanost. Posvetil sem se znanosti radi znanosti same. Tako sem postal hladen filozof. Na delo, ker močnejši je poklican, da vlada.«⁷), v tistem letu (1920) se je tudi odločil za gore, ko se je v družbi julija meseca po Tominškovi poti povzpел na Triglav. Tudi pri teh temeljnih odločitvah mladega Juga ne najdemo trdnih dokazov za njegovo politično smer. Jug je hotel hoditi po srednji poti. V dopisnici, ki jo je poslal Milki Urbančič, tedaj učiteljici v Šempetru pri Gorici, in je datirana v Ljubljani 23. 10. 1922, je zapisal: »Vraga, kaj se vse na Primorskem pod firmo 'kultura' prodaja. Ta kliče vse svetnike, nebesa in pekel na pomoč, da bi utrdil svojo vlado, drugi kolne boga, da bi agiliral za svetovno revolucijo, ki mu prinese dobre čase, kot voditelju namreč. In oba si domišljujeta, da sta požrla na cente resnice. Kot da se da resnico ujeti s klobukom! Ali res nima Primorje vsaj enega nepolitičnega kritika? Škoda, da me ni trajna doma.«⁸ Jug se je torej postavljaj v vlogo »nepolitičnega kritika«. To je skušaj kasneje v praksi potrditi z vrsto predavanj, ki so vzbudila reakcijo v katoliških krogih, češ, da izziva »kulturni boj«. V odprtem pismu 23. decembra 1922 je predsedniku »Prosvetne zveze« dr. Brumatu sporočaj: »Vi zanašate vero iz cerkve v javnost in temu se jaz protivim. Zavedam se, da vera, ki preide iz notranjega zasebnega življenja v javno politično življenje, preneha biti vera in postane navadno politično prepričanje, slepa ideja enakovredna komunistični ali katerikoli politični ideji, ki ne blaži, marveč jih dela le slepo sovražee fanatike. Kakor je napravila socialistična ideja iz altruistov slepe prepričance, ki jim ne gre več za pravilno in pravično urejeno družbo, marveč za njihovo prepričanje, tako da spoštujejo izkorišeevalce, ki se izdajajo za socialiste, narodno misleečo proletarce pa sovražijo, enako bi klerikalizem ubil vse ono dobro v ljudeh, kar jim daje vera, namreč vest, in da bi iz vernikov napravil slepo orodje njih političnih agitatorjev. Zato sem in ostanem Vaš nasprotnik povsod tam, kjer boste poskušali zanašati vero v javno politično življenje... Spoštujmo si medsebojno naziranje, dvignimo se zopet nad to majhno stališee, da bi širili vsak svoja prepričanja, kar napravlja vtis ne kulturnega boja, marveč kreganja!... Osnujmo si skupno kulturno organizacijo, mesto obeh zgrajenih, potem nam bo v zadošeeenje s strani ljudstva in naša lasna zavest.«⁹ Jug se je postavljaj v vlogo posredovalca med nazorskimi stališeei, ki jima je postavljaj kot ekstremna pola: socializem (tudi komunizem) in klerikalizem. Spore naj bi reševala visoko razvita vest, skratka prevzgojitev eeoveka na znanstveni osnovi, s sredstvi znanosti. Kultura je vsebinsko obsežnejša kot svetovni nazor in »vest, znanost in umetnost se da širiti, ne da bi morali zadevati ob dogme in svobodomiselstvo«.

V predavanju »O vesti«, ki sodi v cikel zgoraj omenjenih, je poskušaj obračunati s političnimi idejami, predvsem socialistično, ki se je v boju zoper vero oprijela materializma, vendar ta ne more po njegovem nadomestiti vere in zato sklepa: »Vero nadomesti lahko edino močno razvita vest, ki vodi potem eeoveka samostojno po pravi poti. Kdor noče slediti veri, naj ne sledi materializmu, marveč svoji vesti.«¹⁰

⁶ Prav tam, str. 15.

⁷ Prav tam, str. 17.

⁸ Iz dr. Jugove zapušeeine, ki jo hrani njegov brat Anton Jug, Nova Gorica.

⁹ Z. Jelincič, Dr. Klement Jug (1898–1924). V »Dr. Klement Jug«, Gorica 1926, str. 44–5.

¹⁰ Gruda, 1925, št. 2, str. 64.

Jug je bil torej zunaj vseh formalnih političnih struj in vendar se je nagibal k »narodnjaški« liberalni skupini. Bil je eden izmed tistih mladih nosilcev tradicij slovenskega liberalizma, ki se je umikala ostarelemu vodstvu zato, da bi uveljavila svoj koncept narodnoobrambnega reformatorskega dela. Slednje je bistvo Jugovega javnega dela – »etično reformatorstvo«, ki naj bi ustvarilo boljšo človeško družbo, boljši človeški svet. Zato se je umikal vsaki avtoriteti političnih strank, hotel je ustvariti lastno nestransko pot. Bil je pri tem mladostno zagnan, nezadržan in filozofsko ne dovolj pripravljen, da bi se spustil v tekmo z izkušnjami sveta, ki ga je obdajal. Prav zato je njegovo »etično reformatorstvo« kot sistem nosilo hibe v svojem izvoru in bilo deležno kritike (Josip Vidmar). Pravzaprav so mu vzdevek nadeli njegovi sodelavci in občudovalci kmalu po njegovi smrti, prizadeti zaradi njegove tragične onemoglosti, da bi še v zadnji preizkušnji svojega življenja dokazoval na samem sebi vrednost svojih lapidarnih življenjskih nazorov. Prizadeti tudi zato, ker je Jugov nagli vzpon v slovensko javnost govoril v prid genialnosti njegove osebnosti, genialnosti, ki jo v tedanji dobi izpričuje še katero ime na področju drugih dejavnosti delovanja človeškega duha. Jugovi rojaki – Primorci so bili slikar Veno Pilon (rojen 1896), slikar Ivan Čargo (rojen 1898), slikar Lojze Spazzapan (rojen 1889), slikar Avgust Černigoj (rojen 1898), skladatelj Marij Kogoj (rojen 1895), pesnik Srečko Kosovel (rojen 1904). Bili so avantgardni in soustvarjalci dobe, v kateri je Jug živel, jo s svojim delom in zgledom označeval in ji dajal napotila za prihodnost. S tem pa trčimo že na problem, ki naj bi ga na tem mestu razčiščevali – dr. Jug in antifašizem mladih Primorcev.

Z navajanjem številnih citatov iz dr. Jugove korespondence, dnevnika, člankov in zapiskov, bi lahko znova potrjevali njegovo narodno zavednost, tipično za Slovenca z zahodnega obrobja slovenskega etničnega ozemlja, ki smo ji priča že od čitalnic dalje. Ta narodna zavednost je dobivala z italijansko okupacijo in z nastopom fašizma nove oblike in pobude. O Jugovem sprejemanju okupatorjev in fašizma vemo malo, pa še to prihaja med nas po posredni poti. Njegov danes izgubljeni dnevnik bi morali temeljito pregledati, nekateri podatki onih, ki so dnevnik brali, namreč kažejo, da je tu našel mesto tudi Mussolinijev fašizem in Jugu je celo prijala trda roka, s katero je tvorec fašizma hotel rešiti italijanski narod. V svoji zagnanosti za pravični svet je spregledal resničnost, ki so jo znali tudi pri Slovencih že tedaj nekateri zelo točno nakazovati (na primer dr. E. Besednjak). Primer Jugovega odnosa do italijanskih okupatorjev je tudi njegova pesem,⁸ ki ne doprinaša ničesar novega v tradicionalne primorske manifestacije antiitalijanstva take vrste.

Ob tako skromnih podatkih gre potemtakem iskati Jugov vpliv na zadržanje mlade primorske generacije v času, ko je fašizem pričenal s svojo raznarodovalno politiko, predvsem v vplivu idej, s katerimi je seznanjal krog svojih sodelavcev in prijateljev, bodisi v osebnih stikih ali pa nekaterih javnih nastopih (že omenjena predavanja ob koncu leta 1922 in začetku leta 1923, diskusijski doneski na učiteljskem »socialnem tečaju« na Mostu na Soči od 11. do 17. VII. 1923 in končno pripravljenost, da pripravi tečaj za učitelje v septembru 1921 pri Nemcih v Trnovskem gozdu). Zdi se, da je prav zadnje leto študija Juga pobujalo k delu, da rešuje tedaj osnovni problem primorskega človeka – odpor proti poitalijančevanju. Pri tem se je hotel osloniti na učiteljstvo. Leto 1921 je bilo usodno za slovensko osnovno šolstvo na Primorskem, saj je Gentilejeva šolska reforma na začetku šolskega leta 1923/4 zadala smrtni udarec slovenskim šolam.

Učiteljici Urbančičevi je Jug na razglednici iz Ljubljane 28. maja 1923 zapisal v zvezi s potovanjem učiteljev v Rim naslednje: »Če imaš kake ugodnosti pri tistem 'romanju', ki ima gotovo vse drugačne svrhe, nego pijetetne, s strani onih, ki bi med našim ljudstvom radi zasejali svojo tujo mentaliteto, tedaj le pojdi v Rim. Če poznaš dobro zgodovino, Ti bo v estetičnem smislu koristilo, sicer ne posebno, ker vedi, da 'ni vse zlato, kar se sveti'. Hribovsko zdravje je boljše od blesteče dekadence. Ravno to je, kar mi daje trdno vero v bodočnost. Kar je 'dvalisočletno', je že davno z eno nogo v grobu. Kar je mlado, to je silno. – Sicer pa zaupam v Tvojo samozavest, ki Ti bo znala na pravem mestu svetovati nezaupanje napram tujcu.«⁹ Malo kasneje

(12. VI. 1923) je na isti naslov pisal: »In dandanes je večina ljudi (posebno tzv. 'intelligence') hlapcev. Iz tega razloga mi je ležeče na tem, da bi stopil z mlajšim učiteljstvom v čim ožje stike. Rad bi jih vedno učil, kako naj ljudi in sebe vzgajajo k samostojnosti. V tem mora biti cilj vse pedagogike. Edino s tem se stvari iz živega bitja človek.«⁸ Jug je hotel vzgajati mlajše učiteljstvo, ker je bilo po njegovem bolj dostopno za reforme. Spoznanje, da je narodnostna vzgoja potrebna, se mu je utrnilo tudi ob pokopu prepovedovca Endlicherja in judenburških žrtev, ko je zapisal: »V soboto so pokopali Endlicherja in judenburške upornike. Vsa Ljubljana jih je spremljala, ista Ljubljana, ki se je navduševala ob njihovi smrti, ob padcu Lovčena po tisoč letih prvič v sovražne roke itd. Videl sem ljudi, ki so bili zvesti hlapci Avstrije, sedaj so hlapci naše misli. Tudi tam doli je mnogo takih, ki nimajo lastnega razuma, vesti in volje. Hlapčujejo vsakemu, ki jim reče: 'Jaz sem tvoj gospodar.' Zanje je bič na svetu. Koliko zadoščenje bo, ko se bodo morali ukloniti volji pravega gospodarja« (razglednica M. Urbančičevi 7. 6. 1923).⁸

Po dveh smereh poteka Jugovo vplivanje. Prvič se Jug zaveda poitalijančevanja, s prevzgojnimi sredstvi naj bi ga preprečil in zapeljane znova pridobil za narod. Graja hlapčevanje tujcu in odpadništvo. V tem času mu postane narodnoobrambno delo važnejše od nazorskega prepiranja v vrstah Slovencev; k temu je že prispeval svoj delež s predavanji o vesti, o svetovnem in življenjskem nazoru, o spolnem problemu in o historičnem materializmu. Drugič pa je Jug vplival s svojimi nazori, ki naj jih predstavimo z nekaj primeri:

- »Narod ne sme mirovati, da se ne pomehkuži. Ko se ne meri s sovražnikom, naj si išče tekem doma!« (Iz osnutka razprave »Turistika«);
- »Svobodni, veliki možje pa ne poznajo strahu, ne poznajo otopelosti, ponižnosti in vdanosti v usodo, oni poznajo ponos, voljo in odločnost. Trepetlikavi strah vede v pogin posameznika in ves narod, le volja in požrtvovalna drznost vedeta posameznika in ves narod do neslučenih višin.« (Prav tam);
- »Kdor je pogumen, zahteva od usode sreče za celo življenje.« (Razglednica Milki Urbančičevi 8. 9. 1922);
- »Kdor hoče z menoj, mora po isti poti kot jaz. Čim težja je pot, tem lepši je cilj!« (Razglednica Milki Urbančičevi 9. 12. 1922);
- »Človek delaj dobro ne radi nebes, in ogibaj se zlega ne radi pekla, marveč radi dobrega in zlega samega. Pametno se je ravnati po vesti. Zato naj oni, ki hoče biti zrel človek, vreden človek, kulturn človek, dela dobro in prezira zlo, kot mu svetuje lastna vest.« (Iz predavanja »O vesti«, Gruda, 1925, št. VII, str. 235);
- »Nevarnosti napravijo človeka treznega, kritičnega in odločnega, da gre mnogo sigurneje svojo pot nego sicer. Po mojem mnenju je nevarnost ena najbolj vzgojnih sredstev. Česar mi niso dali ljudje, mi je dala lastna volja in nevarnost v planinah.« (Iz pisma dr. Francu Vebru 7. 7. 1924);
- »Turistika nam je v stanu dati delavce s trdno voljo za zmagovanje vseh ovir, tudi onih, ki so dane v lastnih nizkih nagonih, delavce s smislom za tovarišstvo in zvestobo, disciplinirane, ki bodo v katerem koli poklicu stali na svojem mestu in koristili narodu in človeštvu.« (Iz članka »O smotru alpinizma«, Planinski Vestnik, 1928, št. 1, str. 4).

Še bi naštevati Jugove misli in aforizme zato, da bi povezali svet njegove miselnosti z odločnim in aktivnim antifašizmom primorskih Slovencev. Pa naj si je njegov osebni zgled pobudil vrsto nasprotujočih si misli o naravi njegovega bistva, ugotavljamo močno izžarevanje vplivov, ki so segali dlje od ožjega kroga njegovih sodelavcev. Krepitev volje za doseg ciljev (Jugu je bilo pri tem sredstvo alpinizem), ki pri Jugu niso izoblikovani v nekem podrobnem programu, marveč postavljeni v obliki splošnih načel, razmišljanja o svetu, v katerem živi, misel za prihodnji čas, stremljenje k boljšemu, so izhodišča, ki so postavljala temelj, rekli bi celo filozofski temelj organiziranemu odporu proti nasilju. Na Primorskem je bilo v Jugovem času nasilje fašizem, ki je zadevalo narodov obstoj, skratka vse eksistenčne oblike vseh vrst manifestacij narodovega življenja. Takemu krivičnemu nasilju se je Jug zoperstavljal, takemu nasilju se je moral zoperstavljati vsakdo, ki je hotel slediti Jugovi poti.

Prav zato se nič ne čudimo dejstvu, da je dijaško društvo »Adrija« v Gorici na prvo obletnico Jugove smrti pripravilo 15. VIII. 1925 v ilegali »Jugov tečaj« v vasi Krn pod goro istega imena. Tečaj je trajal več dni in je tematsko obravnaval idejno-politična in literarna predavanja. »Jugov tečaj« je drugi v vrsti vsakoletnih tečajev, ki jih je goriška »Adrija« pripravljala od leta 1924 dalje – prvi tečaj na Nanosu avgusta 1924 – z izrazito izobraževalnimi nameni. Tečaji so tekli do leta 1929 in skoraj vedno v gorah, da ne bi bila oblast opozorjena na mladinsko gibanje. »Jugov tečaj« je obsegal izobraževalni del in družabni-planinski, ko so se udeleženci napotili iz Trente preko Luknje v Vrata, kjer je bila v Aljaževem domu odkrita slika Klementa Juga, delo slikarja Božidarja Jakca. Tečajniki so obiskali tudi Jugov grob na pokopališču v Dovjem ter se za zaključek po raznih poteh napotili na Triglav.¹¹ Naslednje leto je »Adrija« izdala spominski zbornik, posvečen dr. Klementu Jugu. Za zbornik »Dr. Klement Jug« je največ gradiva prispeval Zorko Jelinčič, sodelovali pa so še prof. dr. Veber, dr. Alma Sodnikova in dr. Vladimir Bartol. Za slovenske razmere je zbornik edinstvena publikacija, ki gotovo ni bila le spominska. V letu 1927 je prišlo na Nanosu do tajne primorske antifašistične organizacije s svojim tržaškim in goriškim delom z izrazito bojnimi cilji – fašističnemu nasilju odgovarjati z (borbenimi) akcijami. Tajna organizacija, ki jo poznamo pod imeni TIGR oziroma BORBA je imela svoje tvorce – vsaj kar se tiče goriškega dela – v krogu nekdanjih dr. Jugovih somišljenikov in tovarišev (Zorko Jelinčič). Spopad s fašizmom je predstavljal resno nevarnost, Jug pa nevarnosti ni preziral, nasprotno, postavljal jo je kot vodilno komponento človekovega življenja. Leto dni pred nastankom skrivne organizacije je Zorko Jelinčič zapisal: »Njegov (Jugov: op. BM) osebni vpliv je bil seveda omejen le na ozek krog ljudi, čisto slučajno stoečih krog njega, – zato nastaja vprašanje, ali Jug ne bi bil skušal urediti svoja npravstveno-vzgojna prizadevanja v kak npravstveno-socialni pokret?«¹² Jelinčičevo ugibanje je slonelo na podrobnejšem poznavanju Jugovega stremjenja, vendar menimo, da se »npravstveno-socialni pokret« ne more identificirati s skrivno organizacijo, ki je nastajala tri leta po Jugovi smrti. Jug si je tudi svoje bodoče življenje in delo zamišljal na ljubljanski univerzi in si je verjetno praktično uporabo svojih načel predstavljal v legalnejših organizacijskih oblikah. Toda bolj kot ugibanja nas more v tem primeru zanimati vpliv, ki je lahko direkten ali pa ima posredno pot. V tem so si Jugovi biografi skoraj edini in tudi Blažej je v zaključku svojega kritičnega prispevka zapisal naslednjo misel: »Jugov voluntarizem našemu času ni več potreben v toliki meri, toda ko je Jug pred desetletji povzdignil svoj glas, je bila fašistična nevarnost na obzorju, in takrat so bili tudi najmočnejši komaj dovolj močni. Slediti Jugu je pomenilo ukrepati, kot je lepo prikazal dr. Bartol v zaključku druge novele o dr. Krassowitzu. Jugov vpliv sega preko bazoviških žrtev v leta narodnoosvobodilne borbe in dalje v naš čas. Slovencem pomeni Jug mnogo; alpinizmu in Primorski izredno veliko.«¹³ Prezgodnja Jugova smrt nam danes vsiljuje vprašanje, kaj bi spričo svojih nazorov lahko postal in predstavljal. Tudi zaradi tega je povezava Jugove osebnosti z aktivnim in bojevitim primorskim protifašizmom lahko le hipotetična, nikakor pa ne povsem sprejemljivo in potrjeno dejstvo. Prav tako hipotetičen je poskus Vladimirja Bartola, da bi določil Jugovo nazorsko pot za čas po njegovi smrti do današnjih dni. Pri tem je seveda moral problem reševati na odnosu »Jug in marksizem«. Veliko indikacij v Jugovem objavljenem delu in zapuščini ni imel. Jug je v okviru predavanj na prelomu let 1922/3 govoril tudi o historičnem materializmu. Bartol je ugotavljal, da je sprejel marksistično tezo o socialni preobrazbi družbe, zavračal pa je njeno osnovo dialektičnega materializma; Jug je imel izrazit socialni čut, saj je videl v družbenem sistemu, ki izkorišča človeka po človeku, socialno in etično zlo. Zato je Bartol ugotavljal: »Če je sploh dopustno sklepati pri nekom, ki je zgodaj umrl, o verjetnosti, kam bi se bil v primeru daljšega življenja razvil, potem kaže pri Jugu smer njegovega razvoja odločno k naprednemu socialističnemu gibanju... Zato smatram, da

¹¹ A. Rejcek - Z. Jelinčič, »Adrija« na Goriškem pred in po prvi svetovni vojni. Jadranski koledar 1965, str. 172-3.

¹² Op. 9, str. 41.

¹³ Planinski Vestnik, 1957, št. 5, str. 245.

ni nobenega razloga, da se tudi Klement Jug ne bi bil priključil tistemu naprednemu taboru, ki se mu je priključila domala vsa slovenska inteligenca za narodnoosvobodilne borbe in že pred njo.¹⁴ Odgovor na vprašanji, ali bi Jug v svojem nadaljnjem razvoju vztrajal pri nazorski smeri, ki ga je bolj vezala na tradicionalni demokratični meščanski svet kot na socialistično (komunistično) gibanje, sodi v svet ugi banj. Primorsko podtalno antifašistično gibanje pa je imelo svoj izvor in največji odziv prav pri skupini, ki ji je bil Jug najbližji. Ta skupina pa se je kasneje vključila v narodnoosvobodilni boj, sprejemajoč program Osvobodilne fronte.

¹⁴ Op. 1, str. 66-7.

PUSTI IN RAZRVANI KRAS...

(Iz uvoda v turistični vodnik)

ZORKO JELINCIČ

usti in razrvani Kras, vendar skrivnosten in privlačen, široko odprt v gorske višine Alp in morja, brez meja čez globoko modrino Jadrana, z zagonetnimi razgledi v zemeljske globine v tisočletnem snovanju! Tak je naš Tržaški Kras, kakršna je vsa razrvana kraška Dinara dol do črnogorskih Prokletij in grških meja. Saj je kot njen zadnji konček, prav tu dokončno zatone v naplavinah soške Zdobe, ki tu podajajo roke Furlanski nižini in onstran apeninskemu gorskemu svetu.

A za nas, in morda ne le za nas, je ta katiček najbolj privlačen, saj je na njegovem majhnem svetu zbranega toliko zagonetnega – tu in onstran rdeče črte, ki ga poskuša deliti na dvoje.

Prav na tem zadnjem koncu Krasa je tudi zadnja meja slovenskemu kraškemu človeku. – Že davno je tega, ko je Župančič malodušno zapel, »Votel je Kras...« Mlad kraški bard iz Tomaja pa je vso svojo bolelost izrazil močneje.

Trnje zori
sredi belih puščav
kot kaplje krvi, dozoreva mu plod
na belih grobljah
kraških planjav:
tam bo tvoj kot.

In še je vstal trd puntar doli od morja, odpeva mu razboleli krik nabrežinskih kamnolomcev. Pa še iz Trsta in Šempolaja.

Divja burja biča v zimskih mrakovih kamnite kraške griže, suši v poletni pripeki prgišče ilovnate zemlje po gmajnah, vrtačah in dolih, da rode le iglaste bore, bodeč brin, trnov gladež. – Le v pomladanskih dneh se ves svatovsko pobeli z opojno dehtečim cvetjem rešeljike. Ob morju se strmi breg ves pozlati z grmički žoltovine (istrske brnistre), visečimi kot strešice čez lapornate sipine. S premočnim vonjem sredozemskega cvetja še čebele odbija, le redki pomladni mrčes si upa v opojni krog premočnih duhov hlipnih olj materine dušice, žajblja, rožmarina.

A le prekmalu presihajo v ostri sončni pripeki pa planoti martinke (narcise), krvavo-rdeče polonike po skritih sencah. Če je bilo kaj pomladanskega dežja, ki ga burja ni prehitro posušila, temnozeleno travica hitro prekrije za kratke mesece kamnite griže in apnenčevo škraplje. A le prerade trave že sredi poletja parjave po jasah med visokim grmovjem jesena, borovca, gabra, drena, gloga, rešeljike in šipka. Le ob morju vedno zeleni med borovci zimzelena črnika (vedno zeleni sredozemski hrast). Stebelca trmastega gladeža z bodečim, čudovito sinjim cvetom poživljajo v soncu sprazene jase.

Navdušeni botaniki najdejo tečne hrane raziskovalnemu duhu že stoletja v tem kotiku, kjer se križajo evropske rastlinske cone s prevladovanjem dinarskega, pravega kraškega cvetja.

Vse to bogastvo raste trdoživo in borbena – kakor kraški človek – na pretenkih in razirganih zaplatah jerovice, rdeče ilovice, v žlebovih škrapelj in v skromnem zavetju dolinic in dolov.

Na suhem in kamnitem Krasu je boj za življenje boj za – vodo. Ni izvirov, studencev, potokov. Kali, šterne, vodnjaki, vsaka katanja je lovila dragocene izpadnebnne vodne izlive. Vsa ilirsko-keltska gradišča so polna lončevinastih črepinj loncev za vodo. In vendar v vseh skrivnostnih kamnitih globinah tečejo in klokotajo vodni tokovi. V vseh vekih so budili v Tantalovih mukah pravljичno domišljijo. In ne brez osnove. Prav pri morju, mnogokje izpod gladine, vro na dan iz kraškega skalovja močni vodni izviri, v Štivanu, onstran Devina pa cela mogočna reka, skrivnostna Timava, ki se po nekaj sto metrih kopnega toka izliva v morje. Že pred več kot 2000 leti je izzivala domišljijo in znanstveno zanimanje grško-rimskih zgodovinarjev (Plinij) ter pripovednikov o skrivnostnem toku reke. Že v predzgodovinski dobi so se tu naseljevala stara, neznana plemena. Stari Iliri so prvi znani postavili svetišče božanstvu skrivnostne reke Timave. Rimljani so po podjarmljenju Kelto v to božanstvo »nacionalizirali«, a ime je ostalo staro.

Že stoletja sem ni več nobena skrivnost, da je vse tržaško ozemlje (TO) porečje te podzemne kraške reke, ki izvira v pobočjih Snežnika in kot Notranjska Reka teče skozi Premsko dolino in Škocijanske jame. Na tržaškem ozemlju so tek doslej mogli opazovati le še na dnu kraške jame Lobodnice pri Trebčah, približno 300 m pod ravno tržaško kraško planoto, le 13 m nad morjem. Vsa prizadevanja, da bi prodrli iz Lobodnice po rečni strugi navzdol preko tesnega sifona ali pa od izliva v Štivanu po reki navzgor, niso doslej uspela. Tudi jamarji, speleologi, doslej niso zasledili druge Lobodnice, ki bi segla do globine reke. Morda bi nam približno nakazala smer podzemnega toka, po mnenju nekaterih raziskovalcev, vrsta globokih dolov (to po kraškem, tržaškem narečju označuje kraško vrtačo, ki povprečno presega 20 m globine), npr. severovzhodno od Bazovice Uclinka in Črbenjak, severozahodno od Trebč Gladovica, severovzhodno od Opčin Jesenov, Malalanov dol, Prčedol in Mrčedol, severovzhodno od Proseka Mornjak, Šeginov dol, Dol pri Briščah, Kriški senik severno od Križa, Lišček pri Nabrežini, Senik pri Lašci, zahodno od Nabrežine, Kavšca (iz Kalščica?) pri Sosljanu. Erozijska, razjedanje apnenca naj bi namreč hitreje napredovalo nad vodnim tokom, ki naglo odplavlja jerovico in druge ostanke topjenja in tudi krušenja apnenca.

Povsod ob morju, pogosto izpod morske gladine vro na dan sladki izviri, zahodno od Trsta do Štivanja, ki, znanstveno dokazano, odtekajo do podzemnega toka Reke-Timava. Že pri Sv. Ivanu v Trstu je tak izvir dajal hrano nekdanjemu vodovodu Marije Terezije. Pa v Čedadu, nad Barkovljami in Grljanom, pri kriškem portiču, jih je več. Vrsta najmočnejših izvirov pa je v Brojnici pod Nabrežino. Že več kot stoletje daje pitno vodo Trstu. V Sosljanski dragi, prav na robu Devinskih sten, izpod Gladke stene vro močni podmorski izviri, enako vzdolž devinske luke. To je povsod tam, kjer so geološki prelomi stvorili razpoke pravokotno na dinarsko smer Krasa ali pa kjer nehavajo flišne plasti na apnenčevi gmoti.

Le znanstvena raziskovanja zadnjih desetletij, ki imajo poskrbeti vodo za potrebe Trsta, Gorice, Kopra, so dagnala (le za vodo iz Vipave v dolnem toku je bilo že prej dokazano, da priteka pod Krasom skozi Doberdobsko jezero, Prélosno in Sabliško blata v Moščenice, najzahodnejši izvir Timave), da pritekajo k izlivu Timave velike količine vode – iz Soče, nekje južno od Gorice.

Znanstveniki še niso dokončno dagnali, kod je tekla v nekdanjih geoloških dobah Notranjska Reka. Da je tekla en izvir po dolini mimo Podgrada, preko gorskih prehodov med Kozino in Bazovico, ali pri Lokvi, v široko korito Velikega dola–Pliškovice–Brestovice proti zahodu, proti kraškim jezerom, bo menda gotovo. Kako se je ta struga bližala drugi, ki je tekla skozi Dol pod Opatjim Selom, in od kod ta voda, je vprašanje.

Le po Dolinskem Bregu, do Trsta, kjer dovolj širok zadnji odrastek severnoistrske lapornate plasti ne propušča vode, je nekaj kratkih površinskih potokov: Osapska Reka, Glinščica ter žaveljsko-tržaški potoki.

Še v prediluvialni dobi, ko so ves Kras pokrivali nepretrgani gozdovi, je živel to zelo številno in pestro živalstvo: jamski medved, jelen, divji konj in tudi velike trop-ske živali. Mnoge so dobivale zavetje po kraških jamah, kamor jim je pozneje sledil človek, kot dokazujejo izkopenine iz doslej znane jame oz. točneje pečine (ali pejce, kakor imenujejo naši Kraševci vodoravne jame, dostopne brez vsakih tehničnih priprav) v Podkalu pri Nabrežini in še več drugih, v Glinščici, v Griži pri Repentabru, v Pertotovi Lašci pri Nabrežini itd.

V naslednji dobi že naletimo na predzgodovinskega človeka v zelo številnih gradiščih, od katerih so se nekatera še zelo lepo ohranila po vsem Tržaškem ozemlju, kot v gradišču Slivju pri Nabrežini, na Gradišču nad Saležem in Gradcu višje proti meji, na Sv. Lenartu, tkim. Francoske šance na Malem Krasu, na Kokoši itd. Kraški kamen je ohranil v velikem obsegu to predzgodovinsko pričo. Danes so le še nekakšne sipine grušča in kamenja, ki obdajajo v širokem pasu, do 15 m, okrog in okrog osamljene vrhove. V lapornatem svetu v Dolinskem Bregu oz. vzhodno od Trsta so obzidja preperela in so pod rastočim rastlinjem izginila v skoro treh tisočletjih, tako npr. na Gradišču–Kaštelirju pri Sv. Barbari–Korošcih v Miljskih hribih, pri Ključu nad Katinaro, da ne govorimo o starem Taboru na mestu sedanjega Sv. Justa v Trstu itd. Zmagi Rimljanov nad keltskim domorodnim prebivalstvom je sledila zasedba teh krajev za nekaj stoletij. Nekaj vojaških cest (iz Ogleja ob morju skozi Trst v Istro; od tod se je odcepila nekje pri Proseku kraška, ki se je pri Padričah nekje razcepila proti Reki in drugo v Emono – Ljubljano) je šlo skozi vojaška taborišča, ki so postala tudi trgovsko-gospodarska središča. Pomembnejši naselji sta bili le ono v Trstu in Miljah, morda tudi v Devinu–Štivanu. Ker ne moremo utemeljeno domnevati o kolonizaciji rimskega poljedelskega prebivalstva, je torej na podeželju tudi poslej živel najbrž le prvotno keltsko. O njem pričajo glavna geografska imena ter keltska osebna imena na rimskih napisih. Silovita zasedba germanskih Gotov, Langobardov ob preseljevanju narodov je v veliki meri pometla z rimskim zasedbenim prebivalstvom, razen v večjih, utrjenih naseljih. Poljedelsko ljudstvo se je pač bolj trdoživo držalo zemlje in se zateklo v gorate, bolj oddaljene samote. Zato lahko domnevamo, da so na novo naseljeni slovenski naseljenci postali neposredni nasledniki keltsko-ilirske poljedelske kulturne tradicije. V Trstu in v Miljah so prišli v stik z romanskim življenjem. Da pa je bil ta precej šibak, nam dokazuje mogočen kulturni vpliv Srednje Evrope. In to ne le po našem Krasu, tudi v samem Trstu. Da na naše slovensko podeželje skoro ni vplival, nam jasno kaže čisto slovensko imenoslovje, ki sega v sam Trst. Le kak večji kraj je dobil latinsko in kasneje italijansko ime, največkrat kar iz slovenščine prevedeno ali fonetično prilagojeno. Šele v fašistični dobi je začelo sistematično umetno poitalijančevanje naših krajevnih imen. To so delale v prvi vrsti planinsko-speleološke organizacije, po fašističnem odloku z dne 27. aprila 1923, ki je prepovedal rabo slovenskih imen. Dekret velja še danes, le v nekoliko omiljeni obliki, kolikor smejo občine s slovensko večino uporabljati dvojezične kažipote. Vendar je še danes ogromna večina krajevnih imen, ki nimajo italijanske prevedene spačenke. Novo etapo morda pomeni naselitev istrsko-italijanskih pribežnikov po NOB v sklenjena kolonizacijska naselja po Krasu, po l. 1953, ki so enostavno podvojila stare slovenske vasi. Vsako novo naselje je seveda dobilo le italijansko ime, npr. Villa Carsia na Opčinah, Borgo Sant'Eufemia na Katinari, Borgo San Nazario na Proseku Kontovelu, Borgo San Mauro v Sesljanu, ribiško naselje San Marco v Štivanu itd.

Odbrali smo le najvažnejša imena, ki se rabijo najbolj pogostokrat v periodičnem tisku in v vsem javnem življenju, da bi se obranila vsaj med Slovenci čista, stara in izvirna slovenska imena. Važnejše, kot se zdi na prvi hip, posebno, ker doslej po fašističnem odloku z dne 27. aprila 1923, št. 900, vsa uradna Italija še danes zakriva naša imena za uradnim italijanskim pročeljem. Poleg tega vsa italijanska javnost brez izjeme, tudi levičarska javnost, četudi nas lojalno podpira, dosledno uporablja le

italijanska imena. To praktično vpliva tudi na rabo imen med Slovenci samimi. Celo periodični tisk se včasih zaleti in prevede v slovenščino italijansko spakodranščino iz italijanskega časnika.

Neresnost takega amaterskega pačenja so kritizirali, treba priznati, poleg tujih znanstvenikov tudi nekateri italijanski. Saj ni redek primer, da imajo poedini kraji po 2 ali 3 imena in tudi več, kar še veča zmešnjavo. Skupno pa je vsem tem »imenom« le prizadevanje, da pod takim pročeljem zakrijejo sleherno sled slovenskega značaja. Če primerjamo to šovinistično ravnanje italijanske javnosti z nekdanjim nemškim »Drang nach Osten«, moramo vendar ugotoviti razliko, ki je temu nemškemu nacionalizmu v prid. Predvsem so imena pretvarjali le v neprimerno manj primerih. Po drugi strani pa so skrbno poskušali, da v slovenskem imenu preiščejo zgodovinsko in stvarno vsebino ter jo po možnosti ohranijo v morebitni novi »tvorbi«. Zato so nam pogosto ohranili stara imena v svojih znanstvenih delih.

Italijansko skrajno politično zadržanje napram našim imenom je že davno našlo kritike med tujimi znanstveniki. Tako je Anglež, konzul v Trstu, podpredsednik Antropološkega društva v Londonu in znan arheolog R. F. Burton zapisal že l. 1877 v italijanski izdaji »Note sopra i castelli e rovine della penisola istriana« (Zapiski o gradiščih in ruševinah na istrskem polotoku) v opombi na str. 15 na račun dr. Kandlerja, enega najbolj fanatičnih šovinističnih »utemeljiteljev« vsega protislovenskega (poleg nekega Caprina, Rossettija itd.):

»Dr. Kandlerja so pogosto obdolževali klasične blaznosti, da je namreč svojevoljno spreminjal slovanska imena v romanska, kot npr. Nabrežino blizu Trsta (na brek, na gričku ali gorici) v latinsko Auresina...« (»...Il dott. Kandler fu spesso accusato di mania classica, di aver cioè tramutato ad arbitrio nomi slavi in nomi romani, come per es. Nabresina vicina a Trieste (na brek, sulla collina o monticello)...

Kot primer takega skrajnega odnosa naj navedemo tudi kompetentno delce, ki je izšlo v Trstu l. 1913 »Itinerario d'escursioni e salite nei dintorni di Trieste« (Vodnik izletov in vzponov v okolici Trsta), ki ga je napisal Nicolo' Cobol, pod fašizmom zglasni federalni tajnik za pokrajino Trst, ki je botroval tudi uničenju slovenskih prosvetnih in vseh ostalih javnih organizacij pod novim imenom Nicolo' Cobolli-Gigli. Na srečo pa je v dobi fašizma temeljiti geograf prof. Gustav Cumin trdo obsodil tako nestvarno nacionalistično zadržanje v svojem zajetnem in temeljitem »Kazipotu po Julijskem Krasu« (Guida della Carsia Giulia, 411 str.). Uporablja tudi vso zadevno literaturo, poleg italijanske nemško, predvsem tudi slovensko.

Tako piše npr. na str. 252 o Šempolaju, češ da nekateri izvajajo ime iz romanskega »Palladium« ali pa iz »Castrum Minerve«. In dodaja: »Je neka fonetična sličnost. Vendar so žal zelo pogosto spreminjali krajevna imena ljudje, ki niso imeli niti najbolj oddaljenega pojma o jezikoslovju...« (Una certa rassomiglianza fonetica esiste. Purtroppo però, molto spesso le trasformazioni subite dai toponimi sono state spiegate con tali sistemi da chi non aveva la più lontana idea della glottologia, e sotto questo riguardo, tutto, o quasi rimane da fare ancora...)

Seveda je tudi Cumin sprejel fašistično zakonodajo, le da jo je poskušal uresničevati v bolj razumni obliki.

Iz povojne dobe imamo simpatično publikacijo dr. Chersija, sedaj že v tretji izdaji, »Poti po Tržaškem Krasu« (Itinerari sul Carso triestino). Chersi se drži približno Cuminovega pojmovanja, a že pri tem ga očitno ovirajo vezi julijskega revanšizma, ki mu prepoveduje gledati Slovence v njihovi tisočletni zgodovini na tej zemlji.

Mi smo mogli in morali črpati pri najpristnejšem viru, namreč v ljudski govorici prizadetih domačinov, v pristnem ljudskem izročilu, ki nam je na srečo še vedno na razpolago, vsaj pri najstarejših ljudeh v najpopolnejši meri, ki imajo še oni globoki odnos trdnega kraškega kmeta, ki korenini, po Cankarjevi besedi, sedem sežnjevo globoko v zemlji, ki jo obdeluje in jo pozna do zadnje pedi.

Naš etnografski zapis imenoslovja je tudi dokument, magna charta pravic iz zgodovinskih in sedanjih dejanskih stanj te razbičane kraške zemlje. Vse to je bilo narajeno v naglici, žal, v zadnjem trenutku, a na srečo še vedno pravočasno. Medtem se je obliče te zemlje že silno spremenilo in se še spreminja v naglem razvoju, in

največkrat prav namerno. Vendar mislim, da se to delo še lahko izpopolni. Naši znanstveniki, ki imajo res radi to našo razrvano zemljo, bodo še imeli čas, da z zgodovinskimi metodami utemeljijo in razširijo naše znanje.

Zaradi stiske s prostorom ne bom navajal vseh teh naših kremenitih ljudi, kakor tudi ne navajam, z redkimi izjemami, tiskanih virov.

Ozki pas našega kraškega ozemlja, ki zapira Sloveniji pot do morja, je po eni strani tako značilno kraškega značaja, da ni nič čudnega, če je prav ta vzpodbudil novo zemljepisno disciplino – karsologijo. Spočetka so bili karsologi različnih narodnosti, posebno nemške ali francoske, vmes so bili tudi napol ponemčeni Slovenci. Kasneje so se uvrstili tudi domači Italijani.

Izrazite kraške značilnosti so naseljeni Slovenci, kmečkega ali ribiškega značaja, po svoje natančno poimenovali. Zal se pri mlajših pokolenjih že izgublja prirojeni in izročeni občutek za točnost tega karsološkega izrazoslovja, ki je ostalo lepo ohranjeno v zakladu naših krajevnih, ledinskih imen. Tudi tu še čaka delo na bodočega etnografa – jezikoslovca. Tu bo našel še marsikaj trdno slovenskega, kar bo treba delno šele upajati v slovensko literarno, posebno geografsko izrazoslovje.

O geološki preteklosti Tržaškega ozemlja ne bomo govorili, saj so jo že dobro obdelali naši geografi, posebno temeljito A. Melik v monografiji o Sloveniji. Tudi zato ne, ker je imelo prav isti razvoj kot ves Dinarski Kras cele vzhodne Jadranske obale. Tržaška kraška obmorska gorska veriga se tudi tu vleče dosledno v dinarski smeri, od severozahoda proti jugovzhodu do črnogorskih in albanskih ozemelj. Na Tržaškem se znižuje in utone okrog Soče v lagunah Zdobe, kjer se začne naplavinjski svet Furlanije in Severne Italije. Nižanje in odmiranje Krasa se završuje prav tam, kjer danes preneha slovensko etnično ozemlje.

Geološke prelomnice ali globlje sinklinale (nekake geološke doline, nastale pri gibanju zemeljskih plasti) v pravokotni smeri na dinarsko smer, naravnost proti notranjosti, so prav tako na Tržaškem kot v ostali Dinari. Breška Glinščica, »tržaška Švica«, s svojimi stenami, previsi, grižami, ostrimi grebeni je znana že pol stoletja tudi zaradi plezalne šole. Od naplavinjske ravnine v Žveljski dragi do Boljunca se vleče do pod Hrpelja-Kozine.

(Se nadaljuje)

Članek je iz Jelinčičeve zapuščine in je del nedokončanega dela »Vodnik po Tržaškem ozemlju«. Gradivo zanj je v obliki zemljevida Jelinčič predložil uredništvu Planinskega Vestnika, ko je ugovarjal, da bi se prevedel Chersljev vodnik, ki ga v tu objavljenem članku navaja. Iz članka se vidi, da je Jelinčič do zadnjega diha delal za slovenstvo v Trstu. »Toponomastični zemljevid« z ledinskimi imeni na tržaškem ozemlju je nastajal na njegovo pobudo in on sam mu je dal temeljito zbirko domačih imen, o katerih je pisal v Planinskem Vestniku 1954/484 (gl. tudi Planinsko berilo 1969/174). Založništvo tržaškega tiska (odsek za zgodovino in etnografijo) je uredništvu PV 10. marca 1971 sporočilo, da bo zemljevid verjetno izšel še letos. Opomba uredništva.

TOLMIN

Ljubka Šorli

*Ljubim te z grenkobo in slastjo,
svet tolminski, mozaik lepote!
Vanj ujete divje so samote,
ki duha vedrijo in oko.*

*Kozlov rob, Krnice, Log kraj Soče,
Klanec, Rodne in Tolminka vmes ...
V tej podobi košček je nehes,
zvok, beseda — orglice pojoče.*

*Bučenica gleda prek Tolmina,
v stran, kjer lepi Vogel, Kuk, Škrbina
v poznem soncu rožnata žare.*

*Zemljica tolminska, Bog te živi!
V tebi viri so neusahljivi,
ki ob njih napaja se srce.*

Ljubka Bratuž, rojena Šorli 1910 v Tolminu, živi v Gorici (Italija), vdova po Lajzu Bratužu, glasbeniku, žrtvi fašističnega terorja. Izdala je zbirko pesmi »Spominčice možu na grob«.

ČRNO-BELO V PLANINAH

DR. SLAVKO TUTA

Slavko Tuta, rojen v Tolminu 27. 9. 1908 v stari tolminski družini, praded je bil tisti Blaž, ki ga omenja Lovšin v Gorskih vodnikih. Prva vojna je preživel deloma v Tolminu, deloma v begunstvu. Ko so Primorsko zasedli Italijani, je zgodaj začel delovati proti njim. Bil je v uredniškem odboru dijaškega lista »Soča«. Že 1928 je bil obsojen na gorškem okrožnem sodišču na dva meseca zapora, ker je razširjal abecednik »Prvi koraki«. Bil je pri požigu italijanskega otroškega vrta v Tolminu in pri izobešanju slovenske zastave na tolminskem gradu. To je pripomoglo, da je bil konfiniran za tri leta v koloniji na Liparskih otokih.

Maturiral je leta 1932 na italijanski trgovski akademiji v Trstu. Vpisal se je na ekonomsko in trgovsko univerzo v Trstu, vendar so ga fašistične oblasti aretirale 1934 in ga po enomesečnem zaporu kaznovale z dvema letoma amonicije. Kljub vsemu pa je 1936 dokončal študij in premoval. Ob vstopu Italije v vojno je bil obsojen na znanim drugem tržaškem procesu na 30 let rabijske.

Po vojni je bil vsa leta tajnik pri tržaškem radiu v slovenskem jeziku in bil kot kulturni referent pri radiu upokojen. Po poklicu je publicist in je član tržaške zbornice novinarjev in publicistov.

Za tisto kontrabantarsko stezo, ki je držala od Močil na južni strani Malega ali, kakor ga danes imenujemo, Zabiškega Kuka, po njegovi vzhodni strani čez Voglov greben v Žagarjev graben, sem zvedel šele takrat, ko je bilo treba peljati v Jugoslavijo Lenarjevo Slavico.

Mlajšim bralcem je že treba povedati, da so bili takrat odnosi med sosednjima državama zelo napeti. Tudi se je bila fašistična oblast že davno prej odločila pregnati slovenščino celo iz cerkve, kaj šele iz šole. Sama misel, da bi se kdo šolal v Jugoslaviji, je bila že tako nevarna, da jo je bilo najbolje pregnati iz glave, ne pa da bi se kdo z njo ukvarjal, češ, pojdem na slovensko univerzo. Skratka, kar je dišalo po slovenstvu, je bilo treba zatreti. In vendar se je dekle odločilo: pojdem.

Za mladega človeka je nevarnost zelo mikavna. Ne bom rekel ravno za vsakogar. Nevarne poti imajo privlačno silo že v sebi. Skale so magnet. To sem z leta v leto bolj spoznaval; s svojimi sovrstniki sem prelezel nešteto žlebov, se potikal nad previsi, odščipnil prenekatero očnico na skritih policah, toda v tihotapskem smislu nevarnih poti nisem poznal.

Za planinsko vnemo tolminskih mladincev so seveda vedeli tudi v Gorici. Zorko Jelinčič je bil za gornišstvo in zlasti za plezanje naš vzornik, za pogum in politično delo pa še posebno. Kdor je Zorka poznal v tistih letih, ve, da govorim zlato resnico. Toda pustimo ob strani za danes epično dobo takratnih mladinskih gibanj, zlasti pa onega, kateremu so nekoč na drugi strani meje dali ime TIGR.

Nekega dne pride iz Gorice tovariš, ki ni ravno slovel zaradi poguma, in mi začne prav tajinstveno prišepetavati:

»Ti, veš, v soboto pojedete v Bohinjl«

»Kako,« sem rekel »saj nimam potnega lista!«

»Brez potnega lista,« pravi, »čez hribe.«

»Pa če nisem bil še nikoli. In pa sploh, po kaj?« ga vprašam.

»Peljal boš Slavico,« pravi, »če še nisi bil, boš pa začel v soboto hoditi. Ilegala rabi 'kanale' in tebe so določili, da boš skrbel za enega. Ti poznaš kraje in ponoči ni ravno lahka hoja.«

»Ponoči?« ga vprašam.

»Ja,« se zadere, »kaj boš hodil takrat, ko te vsak financar, vsak miličnik vidi?«

Tako se je razgrel zaradi mojega oporekanja, da je pozabil na prvotno šepetanje.

Mene pa je edino skrbelo, da bi mati ne slišala najinega razgovora. Nekako me je bil prepričal, pa mu pravim:

»Dobro, in ti pojdeš seveda z nama.«

»Ne jaz,« mi odvrne, »Srečko pojde. Jaz nimam časa.«

»Pa Srečko ve za pot?« ga pobaram.

»Ne,« pravi, »ti mu jo boš kazal.«

»Devet hudičev. Ta je pa lepa. In če zaidemo?«

»Ne boste. Dobro prisluhni!«

Iz žepa je potegnil list papirja z oznako pomembnejših točk, kot da je bilo prerisano iz vojaške specialke. Po pisavi sem z lahkoto uganil, da je imel pri tem prste vmes Zorka. Ošiljen svinčnik postavi na Močila »tako, pa tako, pa tu gor, tu je melišče«. »Že prav, že prav, pusti tu tale papir in pojdi k zlodju in ko ti bodo drugič kaj naročili, ni treba iskati pomoči pri drugih!« Bil sem prepričan, da je bila to naloga, ki je bila njemu zaupana, saj sem Jelinčiča obiskal le nekaj dni prej, pa mi o vsem ni ničesar znil.

Tolminci smo bili nekoč – vsaj zdi se mi tako – mnogo bolj iskreni in smo si kar po domače povedali to, kar nam je ležalo na srcu. Mislim, da izumetničeno besedjenje nima velike vrednosti. Če sem kdaj lagal, je bila to le organizacijska potreba. Štejem si celo v veliko čast, če sem znal dobro lagati, saj nisem nikoli zakrivil ene same aretacije, to pa ni kar tako, če pomislimo, da mi je uspelo med aretacijami, konfinacijo, amoniacijo in robijo spraviti skupaj deset let na daljše in krajše obroke in je bilo izpraševanj vseh vrst toliko, da jim ne vem števila.

Napovedana sobota je prišla. Ko sem opravil delo, sem vrgel čez pleča oprtnik, ki mi ga je mati pripravila za nedeljski izlet, in kar na stopnicah pozdravil mater. Kod sem hodil, ni nikoli vedela, pa tudi spraševala ni veliko. Da se pa mojih izletov ni prav nič veselila, mi je povedal njen »hvala Bogu« vsakokrat, ko je ob vrnitvi zaslišala moje stopinje. Tudi ko sem jo zadnjič videl, sem bil prepričan, da bo le kratek izlet. Skozi zamreženo okno nad vrati sem ji videl objokani obraz, ko mi je prinesla zajtrk na karabinjersko postajo v Tolminu. »Hvala Bogu« ni več izrekla. Umrla je od žalosti sedem mesecev pozneje, ko je dan za dnem čakala pošte z Liparskih otokov. Njena bolečina mi leži na srcu dolgih dvainštirideset let.

Po tolminskem Klancu ne hodim več mnogo. Nekoč je bila po njem prijetna pot. Ne mislim na prvo svetovno vojno, ko smo se po njem otroci radi potikali varni pred laškimi izstrelki, ker je kraj pod Dvorom, medtem ko so po trgu padale granate kot zreli sadeži s tepke. Mislim na prijetne ure dolgih debat z gospo Kati. Tako je bilo prijetno na peči v dolgih zimskih večerih! Ko si stopil v njeno izbo, je bilo kot začarano. Nisi se mogel ubraniti neštetim njenim ugovorom, zato tudi nisi gledal na uro, ker se ti ni nikamor mudilo. Kot smo vsi imeli radi pametno in zavedno gospo, smo tudi njeno hčerko Slavico vsi zelo cenili. In to Slavico je bilo treba »prebaciti«. Tisti večer ni bilo nobene debate. Stisnili smo si roke in nasvidenje. Če je dobra mamica potočila za hčerko kakšno solzo, je bilo to potem. Takrat ne.

Naša pot je šla ob Tolminki do mostu, še naprej pa smo tenko prisluhnili, da ni bilo slišati korakov. Most ni dolg; ko si na levem bregu, se poženeš po Čukli do znamenja, nad Poljubinjem pa zaviješ v Godičo, ki je v tistih časih še kar dobro gonila tri mlinska kolesa. Zdaj smo bili zaenkrat na varnem. Po stezi ob Godiči nisem nikoli rad hodil. Dolina je stisnjena med Tolminskim Triglavom in Kobiljo glavo. Če poti lahko izbiram, se raje odločim za take, ki se ne vrtinčijo po globeli. Proti koncu se dolina požene v breg. Nekaj časa gre – kot se reče – s kolenom v brado, pa se potem le neha.

»Vsega je enkrat konec« sem tolažil sopotnika, pa se Srečko oglasi: »Le da bi prej sape ne bilo konec.« Iz tega smo zbijali šale vse do Nemcove planine, kjer neha strmina. Od tu pa do planine Lom hodiš kot po ganku dolge kmečke hiše.

Od Loma pa do planine Kuk se vleče Krikov vrh. Tu je bila potrebna skrajna previdnost. Ta je namreč edina pot, ki veže obe planini. Tudi obmejne patrole niso imele nobene izbire.

Naša strategija je bila enostavna. Najprej naj bi šel jaz, v precejšnjem razmaku pa onadva skupaj. V primeru presenečenja bi jaz odskočil v grapo med gabre in bukove. Patrola bi gotovo izstrelila nekaj nabojev za meno, tačas pa bi se oba previdno povzpela nad cesto in obstala skrita. Straža bi nato pohitela proti domu, mi pa ne bi imeli več kot pol ure zamude. Da bi straža iskala mene, ni bilo treba vzeti v poštev. Držala bi se narodnega pregovora svoje dežele: »Eno samo kožo ima človek.« Če gledaš zadevo iz tega zornega kota, presedlaš na naš pregovor, da je namreč previdnost božja čednost. Pa naj mi kdo reče, da ni tako.

Šli smo mimo zadnjih hlevov na Lomu in že smo bili v tistem skrilovju, kjer še misliti ni bilo na odskok, ko le zaslišim iz doline pasji lajež.

»Financarjev že ne bo. Če bi šli ven, bi psa ne bilo slišati iz doline.« Poznal sem tistega psa. Nekoč smo se na poti s Kobilje glave v Podmelec ustavili v Selah, kakih tisoč metrov višinske razlike pod Lomom, kjer je bila postojanka. Ko smo šli mimo nje, nas je tisti volčjak kar po vrsti povohal, še prej pa je kar dobro zalajal.

Nekoliko manjša je bila zato moja skrb, kako jo bomo zvozili, toda šele ko smo se pretihotapili mimo zadnjega hleva na planini Kuk, smo lahko zadihali s polnimi pljuči. Počakal sem ona dva in do Močil smo jo ucvrli kar po pašniku navzgor.

Nekoč je bilo na Močilih vzdano koritce. Zob časa ga je uničil. Vanj smo potunkali čutare, da so se napolnile z izredno dobro vodo in stopili čez pot, ki se v ovinkih povzpne proti planini Razor.

V gozdiču nad Močili je bilo kakih deset let prej célo vojaško naselje. Ko smo mi hodili tam mimo, ga ni bilo težko opaziti. Precej trhlenih tramov je še štrlelo iz tal. Drugo so kmetje pobrali za hleve. Nad zadnjo barako, ki je seveda ni bilo več, bi morala biti steza. Pa jo išči, ko je vse preraslo s travo! Tam, kjer je začenjalo grmovje, je pa le bila sled, ki je kazala, da je šla tudi tam mimo marsikatera tobačna zaloga.

Na dobrem smo bili. Če bi stezo danes iskal, bi bil verjetno v zadregi. Grmovje ne prosi za dovoljenje, ali sme odgnati ali ne. To najbolje vedo tisti prijatelji, ki čistijo planinske poti.

Steza se je vzpenjala najprej po vzhodnem pobočju Malega Kuka, nato pa po onem sosednega Vogla. Pod sedlom obeh vrhov je bilo nekaj melišča, zdaj je bilo treba le še paziti na vsekane stopinje vzhodnega Voglovega ostenja. Čeprav nam noč ni dala ščipa, je šlo vseeno v redu.

Na greben med Voglom in koto 1794 m, ki tvori sedlo, je verjetno v petindvajsetih letih italijanske okupacije le redko stopila noga predstavnika oblasti. Smer, ki smo jo mi prehodili, ni bila videti prehodna z nobene strani. Z Vogla dol ali z nasprotne strani ni šlo: skale so zidu podobne. Iz doline Knežkih Raven je tja gor nedostopno. Steza na Vratca pa je tako daleč, da smo lahko na meji postali.

Okoli dveh po polnoči smo stopili na varna tla matične domovine. Kako je bilo to čudovito lepo, se ne da povedati. Prerevna je vsaka beseda.

Zavili smo po graničarski stezi okoli kote 1794 m proti Šiji z nepopisno srečo v naših srcih. Z velikim pričakovanjem pa se je začela Slavičina pot, ki se je včasih položno, še večkrat pa strmo vila skozi življenje.

Ko smo po Žagarjevem grabnu prišli do Zlatoroga, je bilo še zelo zgodaj, čeprav smo zapravljali čas, ko smo si na varnem privoščili oddih in si skuhal čaja. Treba je bilo še nekoliko potrpeti, da so nam odprli.

Stari planinci vedo, kakšen je bil Zlatorog v tistih časih. Večkrat me avto zavleče na konec Bohinjskega jezera, toda vsakokrat, ko zagledam mrzle stene hotela in vseh številnih stavb tam okoli, začutim poželenje po takratnem miru, po tisti preprosti lepoti za vedno odmrlega starega Zlatoroga in nehote se spomnim Kugyja, kako se mu je tožilo po stari kočii signore Catline na Nevejskem sedlu.

Tista pot je bila preskusni kamen za poznejše prehode v lepem in grdem vremenu. Nekoč smo se iz Bohinja vračali v Tolmin. Poletje se je začelo in z njim nevihte. Kdor se večkrat obira v Razorju, že ve, kako gospodarijo strele po grebenu od Tolminskega Migovca do Malega Kuka. Ne bom trdil, da je prijetna hoja skozi razdra-

ženo ozračje, ko smrdi po žveplu zaradi strel, ki te spominjajo na zmagoslavno ježo Wagnerjevih Walkür.

Ko smo do mozga premočeni počenili okoli ognja v stanu v Razorju, se nam je zdelo, da smo prišli z onega sveta. Če so si naše mamice predstavljale pekel tako grozotno, kot je poletna nevihta v vrhovih, niso kaj hudo silile v greh.

Nekoč pa bi me bila tista kontrabantarska pot skoraj odnesla. Toneta iz Volč sem peljal. V južno Italijo bi bil moral iti na novo učiteljsko mesto, pa se je raje odločil, da pojde v Jugoslavijo. Kdo mu je zaupal, da ga lahko spravim čez mejo, mi ni hotel povedati, kar sem mu štel celo v dobro. V ilegali je tako. 1928. leto smo pisali in 28. septembra je še vedno moj god, pa sem mu vseeno obljubil, da pojdeva. In sva šla. Veliko jokanja je bilo pri Poljubinskem znamenju, do koder ga je spremljala zaročenka. Saj ve vsakdo, kako so ženske ob takih slovesih občutljive.

Ko sva šla iz Loma proti Močilom, je po malem deževalo. Pod Voglovim sedlom pa je ležala že kar precejšnja snežna odeja. Tudi je kazalo, da bo še kar naprej snežilo. Voglovo ostenje pada nekje strmo v spodnjo Knežko grapo. Tam čez so bile vsekane stopinje. Morda še iz časa prve svetovne vojne. Le s težavo sem jih našel. Da bi se vrnila, mi niti na pamet ni padlo. Tone je pobiral stopinje kar hitro za menoj, da bi ga nov sneg ne zmotil. Vse je kazalo, da bo šlo brez težav, ko me je pri neki stopnici spodneslo. Drča je bila strma. Cepin, ki sem ga na koničasti strani obrnil proti proti skali, pa ni prijel. V snegu se je videlo še kar dobro, toliko pa k sreči nisem imel časa, da bi pogledal, kje se bo končala plošča in začel prepad. Šele ko sem začutil, da visim od kolien navzdol v zraku, se je cepinova konica ustavila in z njo fant, ki je visel z vso svojo težo na njej. Šele takrat sem zaslišal Tonetov glas nad seboj. Spraševal me je, kako naj mi pomaga. Mene je seveda bolj skrbelo, da Tone ne pridrsa za menoj, ker bi bilo treba v tem primeru dva lesena plašča, medtem ko ga po moji sodbi meni ni bilo sile kupovati. Zato sem mu rekel, naj se ne gane. Nekoliko so se mišice v kolenih pomirile. Zajel sem sapa in skušal premakniti obe kolena navzgor. Sneg ni bil nikaka ovira, saj sem ga po praviči povedano izrinil v globino. Začutil sem močan oprimek. Zadeva se je zato dobro iztekla.

Zdaj je pa bilo treba še Toneta prepričati, da nazaj ne greva. Fant se je bil namreč nekoliko prestrašil in greben ni bil ravno pred nosom.

Kolikor ur sva rabila, da sva stopila na sedlo, sem že pozabil. Spominjam pa se dobro, da je bilo snega pod steno kote 1794 m do pasu; če sva stopila v kako razpoko, par kar precej več. Ker je bil Tone višji od mene, se mu je godilo nekoliko bolje. Zavidal ga nisem, je bil pa bolj neroden. Če bi mi bil prej kdo pravil, da je sveže nasut sneg kot voda, bi mu ne bil verjel. Na kopnem sva bila šele v planini Zadnji Vogel, kjer sva našla dovolj drv, da sva se ob velikem plamenu posušila. V Soči nisem bil nikoli tako moker, pa tudi tako gol ne.

Dober mesec pozneje mi ni bilo treba več čez mejo. Škoda. Na tolminskem Gradu (Tolminci pravimo Kozlovemu robu Grad) je v protest ob desetletnici neupravičene okupacije Slovenskega Primorja zaplapolala slovenska zastava. Šele popoldan se je iz meglenega ozračja na visokem drugu nad borom pokazala začudenim očem mojih sovaščanov in prestrašenim pogledom Italijanov. Mene je fašistična nevihta odpihala na Lipari. 'Kanala' pa ni odpihala, po njem so hodili drugi, z istimi nameni. V duhu sem bil z njimi, s svojimi dragimi Tolminci.

OD BREGINJA DO TREBUŠE

HINKO URŠIČ

Tam je košček sveta, tako svojega, da mu ne vem imena.
Čudovit svet sredi med južnim soncem in senca hladne gorske
noči.

Ivan Pregelj

V zahodnem delu Slovenije se je izoblikovala globoka dolinska brazda poprečno 200 m nad morjem od Breginja na zahodnem robu do Dolenje Trebuše na vzhodnem kraju. Vložena je globoko v gorski svet. Severno obrobje te brazde je predgorsko hribovje Julijskih Alp, od Breškega Jalovca 1615 m, Muzca 1611 m prek Stola 1668 m, Glave 1353 m in Starijskega vrha 1136 m, Volnika 793 m, Pleč 1304 m, Mrzlega vrha 1360 m, Vodela 1044 m, Žabiškega vrha, Tolminskega Triglava 980 m, Kobilje glave 1475 m do Šentvišhogorske planote. Vsi ti vrhovi ne morejo zastreti še višjih vzpetin kaninskih gora, Krna in tolminsko bohinjskega grebena, peči in golih skalnih vrhov, ki so dolgo v pomlad pokriti s snežno odejo, tako da tvorijo zares lep okvir severni strani globoko zarezane doline. Krn gospoduje nad tem razdrpanim svetom. Na južno stran dolino zapirajo Mija 1236 m, Matajur 1643 m, Kuk 1243 m, Kolovrati, Bučenica 509 m, Selsko Cvetje 588 m in planota Banjšica z Velim vrhom 1071 m nad Grudnico.

V to dolinsko brazdo, ki doseže najnižjo nadmorsko višino 150 m, se stekajo vode iz okoliškega visokega sveta – na zahodu zbira pritoke Nadiža iz neprepustnega ozemlja flišnih kamenin, da se pri vasi Rabič ostro obrne in med Mijo in Matajurjem ustvarja prodorno dolino na furlansko nižino, pri Kobaridu priteče v to brazdo po ozkem koritu Soča in se po hitrem toku iz bovške kotline tu umirja in odlaga obilico prodnatega in še drobnejšega nanosa tja do Tolmina. Pri Mostu na Soči se reki pridruži še Idrija s pomembnim pritokom Bača. Tudi Soča se prebija iz tega dolinskega sveta v ozki prodorni dolini proti Furlaniji.

Ta dolinska brazda, ki jo opisujem, ima zanimiv, še ne povsem pojasnjen geološki razvoj. Lahko trdimo, da je izredna poglobitev mlada; šele ko se je današnja kotlina Jadranskega morja pomaknila do vznožja Alp, so vode, ki so tako dobile velik strmec, hitele poglobljati svoje doline in niso imele časa širiti dna, zato je danes toliko sotesk, toliko temačnih korit in globeli, ki obdajajo tok naših voda. Preden pa so nastale današnje doline, ki odvajajo vode v Jadransko morje, tako poglobljene, so vode zastajale v velikih jezerih. Jezero je zapolnjevalo Bovško in v njem so se usedali sloji krede, ki jo danes kopljejo pri Srpenici; jezero je zapolnjevalo vso kotlino od Breginja do Trebuše v višini okoli 900 m, v tej višini so odkrili sloje mladih premogov v Tolminskih Ravnah, Jeglicah nad Volčami in v dolini Hotenje pod Oblakovim vrhom; celo kopali so ga nekaj časa. Ko je veliko jezero odteklo, so ostala manjša in marsikje imamo nahajališča glinastih odkladnin, ki so dala osnovo za številne obrate, v katerih so izdelovali opeko in strešnike; celo po osvoboditvi je obratovala tovarna takih izdelkov na Blatu pri Kobaridu. Jezerske površine torej niso nič novega v naši pokrajini.

Obdelovalne površine res ni veliko, saj je dolina le redkokje široka do 2 km, marsikje se pa tako zelo zoži, da bi jo lahko delili na Kobarško, ožje Tolminsko in Svetolucijsko ali Mostarsko področje. Ima pa obilico travnih površin v osojah, logov ob dolinskem dnu, številnih senožeti po pobočjih nad dolino in planin v višjih legah. Zato je bila govedoreja tod vedno osnovna kmetijska panoga, ki je pomagala tudi izoblikovati sodobno predelavo mlečnih proizvodov v tovarni Planika v Kobaridu in klavnico v Tolminu.

Naselitev Slovencev v dolino srednje Soče je potekala prek predalpskega hribovja iz Ljubljanske kotline, saj je tu najkrajša pot po Selški dolini prek Petrovega brda in prek Bukovega v Baško grapo. S staroselci so se pomešali in prodirali še dlje

v Furlanijo. Stare poti so to, 19. stoletje jih je spremenilo v makadamske ceste, modernizacija jih še ni zajela. Čudno je to, saj je svojo prometno lego dežela ob Soči izpričala v prvi svetovni vojni: od zahoda je italijanska vojska izkoristila cestni vstop po dolini Nadiže proti Kobaridu in se celo povzpela do vrha Krna, ni pa mogla zasesti stika cest pri Mostu na Soči in prodreti po dolini Bače in Indrijce proti Ljubljanski kotlini. Videti je, kot da je ta »mostobran« še pomemben, da so zato onstran meje vse ceste pripravljene in asfaltirane do naše meje; najkrajša cesta umika za nas je Baška grapa, če pa umika ni, pa cesta okrepljene obrambe po Baški grapi v sedanjem stanju ni sposobna prenesti sodobnega prometa.

Leto 1970 je bilo mednarodno leto zaščite narave. Planinski Vestnik so je v veliki meri vključil v to akcijo. V julijski številki 1970 je izšel tudi predlog urbanističnega instituta za Slovenijo o razširitvi Triglavskega naravnega parka. V smislu evropskih prizadevanj za zaščito in ob ocenjevanju slovenskega prostora se je avtorjem razodelo, da bi bilo primerno načrtovati zaščito še za velik del Soške doline. Kot se to rado zgodi, načrtovalci niso upoštevali želja in teženj ljudi, ki na tem prostoru živijo. In tako idealistični nazori in realnost vsakdanjega življenja nista dosegli soglasja. Prebivalci Zgornje Soške doline varujejo svoje spomenike preteklosti, toda kadar so se obrnili za pomoč pri ohranitvi npr. spomenikov prve svetovne vojne ali vojaških pokopališč, spomenika v Javorci, trdnjave v Klužah in drugih, ni bilo sredstev; za ohranitev grmičevja ob Soči in globokih tolmunov, do katerih skoraj nihče ne more, pa se je zganila vsa slovenska kulturna sredina.

Majhno akumulacijsko jezero, ki bi nastalo v težko dostopnih koritih Soče nad Kobaridom, je vzbudilo fantazijo številnim časnikarjem, da so postali varuhi narave. Nerazumljiva preproščina! Naši ljudje sami varujejo svoje visokogorske doline, zapustili so Bavščico, zapuščajo Trento, zavarovali so Polog, vedno bolj prazna, brez ljudi je Trebuša, pod naravno varstvo prihaja vedno bolj šentviškogorska planota, praznijo se hiše po knežki, koritniški in zadlaški grapi – senožeti se zaraščajo, divjad se spušča v dolino – širi se rekreacijski prostor na obeh straneh naše doline, vedno manj posegajo v naravo ljudje, toda ljudje, ki živijo tad. Silijo pa v naše osamljene in zapuščene doline mestni ljudje, ki so v ustih polni besed o varstvu narave, prinašajo pa s seboj svoje sodobne razvade.

Urbanisti načrtujejo gradnjo turističnih naselij v Možnici, v Trenti, v Lepeni. Ali niso ti načrtovalci tisti, ki kvarijo naravo v večji meri kot tisti, ki si prizadevajo, da se zgradi elektrarna v nedostopni soteski, da se zgradi jez, ki se bo vključil v naravo in v kratkem postal del pokrajine. Pod veliko pregrado bo lahko pomožni jez pod elektrarno zadrževal in uravnaval vodne viške: osrednji del doline bo tako zavarovan pred prekomernim odlaganjem proda.

Prebivalstvo goratega obrobja obravnavane doline srednje Soče se zaposluje v krajevnih središčih v Kobaridu, Tolminu, Mostu, ohranja svoje domove v okoliških vaseh, ker se s sodobnimi prometnimi sredstvi lahko vazi na delo. Ta del zahodne Slovenije mora ostati življenjsko vabljev, tu moramo ustvariti nova delovna mesta, ker samo s kmetovanjem ne moremo zapadne meje varno zastražiti, ker nam planirano veliko goriško mesto z odtegotovanjem prebivalstva soške doline ni mikavno, ker le gospodarsko razvita dolina lahko nekaj nudi tudi Beneškim Slovencem. Tu sredi gora mora ostati močan »mostobran« Ljubljanske kotline, biti z njo povezan z modernizirano asfaltno cesto po Baški grapi prek Petrovega brda tja do Bohinja in po Selški dolini do Škofje Loke.

Poglejmo še enkrat v to gorato deželol! Človeka, ki jo je naselil, je gospodarska nuja potisnila v vse stranske gorske doline, na ravnote iznad grap, na strma pobočja, kjer je ustvarjal laze, rovtje, košenice, senožeti in pašnike. Danes ga prav ista nuja sili, da zapušča vse, kar je nekoč potrebil, požgal, kjer je kolenje znašal na kupe; seli se v dolino in se tam zaposluje. S seboj prenaša isti čut za praktično uživanje v okolje, ko gradi v dolini novo hišo. Človek, ki je živel tad, je vsa stoletja nazaj sprejemal vplive od zahoda iz Furlanije in od vzhoda od Škofje Loke, toda le tiste, ki so njegovemu gospodarskemu in kulturnemu interesu ustrezali, in jih je prilagajal svojim potrebam, tako da ne najdeš neskladnosti med naravo in tistim, kar je človek

tu vgradil v pokrajino. Zakaj naj bi danes s tem prenehal, zakaj ne bi moderniziral stranišča, si uredil kopalnico, povečal okna, preuredil hleve, pa magari s cenanim materialom. Če se je pojavila neskladnost, kot npr. svetleče se strehe, se niso obdržale, čeprav jih ni nihče prepovedal, ljudje so jih sami odstranjevali. Tudi cvetja po oknih, vrtovih in okoli hiš ni nihče predpisoval, a ga je polno po naših naseljih. Sosedje so si ostri in tenkočutni kritiki.

Tukaj prebivajoči ljudje z modernizacijo, ki jo uvajajo na svojih domovih, ne vnašajo na svojih domovih, ne vnašajo neskladja v okolje in tudi niso nikoli proti večjem posegom v naravo, če jim ti prinašajo korist in zato niso proti temu, da bi se zgradila dobra cesta od Škofje Loke do Čedad, od Vršiča do Gorice, niso proti hidrocentrali na Idrijci pri Trebuši, niso proti hidrocentrali v Kobaridu, tudi proti Kaninskim žižnicam niso, niso proti, da bi se zgradil sistem žižnic od Lepene do Komne niti ni ugovora lovarnam, če bi jih ustanovili ali v Breginju, Kobaridu, Tolminu ali na Slapu ob Idrijci, so pa proti temu, če kdo načrtuje izpraznitev tega podgorja, so proti vsiljevanju megalomanskih načrtov, ki se ne dajo uresničiti brez škode za tukajšnje prebivalstvo. Človek je tu pomemben, narava se mu podreja.

Pred 75 leti se je ustanovila soška podružnica Slovenskega planinskega društva zato, ker so tuji odrivali domače slovensko prebivalstvo, mimo njega so hoteli osvajati njegov gorski svet. Danes gori v nas isti ogenj. Branimo interese človeka, v to zemljo zakoreninjenega, da bi mu omogočili, da ostane tu in da jo nekoč prepusti svojim potomcem.

Op. uredništva: Po sklepu skupščine PZS, GO in UO PZS je slovenska planinska organizacija povedala svoje mnenje o gradnji HE Trnovo Bovec leta 1966 in znova leta 1971 o gradnji HE Kobarid. Obema gradnjama PZS iz mnogih razlogov nasprotuje, ker bi bili nepopravljiv poseg v naravo zaradi le razmerno kratkotrajne koristi in ker je prepričana, da se Zgornja Soška dolina da koristneje uporabiti v turistični izgradnji. PZS se zavzema zato, da se poveča nacionalni napor za pomoč v turističnem in drugem gospodarskem razvoju Zgornjega Posočja, vendar brez usadnih posegov v njegove enkratne naravne lepote, tako da se spoštujejo načela varstva narave in okolja pri vsakem načrtovanju in vsaki veliki ali majhni gradnji.

ZLATI BOGATIN

JANEZ DOLENC

Rog kozlov namreč doli v Bogatinu odpre duplino, kjer leže zakladi tako bogati, da jih ne razpelješ, če prideš ponje s sedemsto vozovi.

R. Baumbach-A. Funtek

nogokrat sem ob lepih, pa tudi vihnih dnevih gledal izpred dijaškega doma v Tolminu trikotni vrh Bogatina med Rdečim robom in Kukom. Po njegovem gladkem, a ne prestrem južnem ostenju so skoraj vedno begale meglice in se upirale severnemu vetru z bohinjske strani. V duhu so mi zaživele nekatere pripovedi o bajnih zakladih v tej čarobni gori, ki so krožile in še krožijo po Tolminskem in Bohinjskem... Težko, pretežko je priti do brezmejnih zakladov zlata v nedrih Bogatina. Za to je treba dobiti Zlatorogov rog. Trentarski lovec ga je na nasvet zvitega Benečana hotel dobiti s silo, a ga je Zlatorog pahnil v prepad. Zviti Benečan pa je šel prežat k vhodu v Bogatinovo jamo. Videl je, kako se je Zlatorog s svojim rogom dotaknil kače, ki je stražila zaklad. Brž je postala krotka in mu pustila, da si je v zlatem potoku, ki teče skozi jamo, porobil zlati rogova. Benečan je kasneje dobil iver zlati roga, ki si ga je bil Zlatorog obdržal ob skali. Z njo je potem vse žive dni nosil vreče zlata iz Bogatina na Laško.

Bohinjska pripoved pa pravi, da je mogoče dobiti zaklade v Bogatinu s čudodelno triglavsko rožo, ki raste le v najbolj nedostopnih stenah. Doslej se je še vsak ubil,

kdor je plezal ponjo. Če bi jo pa komu le uspelo dobiti, bi z njo odprl vrata do podzemnega zaklada. Pred njim bi zazijal strašen prepad, čezenj pa drži strm in ozek most. Onkraj mostu je velika zakladnica, v njej pa zaklad. Okoli njega je ovita ostudna kača s tremi glavami. Kdor ji odseka srednjo glavo, lahko seže po zakladu. Vendar sme vzeti le toliko zlata, kolikor ga res potrebuje. Če bi ga vzel več, bi mu nazaj gredé zlato postalo pretežko in prevrnil bi se v brezno.

Do zlata pa je mogoče tudi kopati. Toda kako odkriti, kje je treba riti v kamnite sklade? Kadar je nova maša, naj cerkovnik skrije pod oltarni prt tanke naočnike na mestu, kjer stoji kelih. Novomašnik jih med obredom ne sme opaziti. S takimi naočniki se vidi skozi zemeljske plasti, vidijo se rude in zakladi. Do takih naočnikov so prišli najprej Lahi in začeli kopati v Bogatinu, za njimi pa so poskušali še nešteti srečalovci iz bližnje in daljne okolice Bogatina. Toda nihče ne ve povedati, da bi bil kdo obogatel, pač pa se starejši ljudje še spominjajo nekaterih, ki so zaradi kopanja zlata v Bogatinu prišli na beraško palico.

Stari Pologar je pripovedoval, da drži v goro dvanaest sežnjev globok rov, obit z lesom na trikot. Na koncu rova je voda, nato pa macesnov plošč, za katerim je zaklad. Toda po vodi šviga kača, ki nikomur nič žalega ne stori, pa se je vendar vsak ustraši in zbeži.

Kobaridci pa pravijo, da so začeli kopati v Bogatinu zaradi kmeta Sovdata iz Ladi. Ko je iskal izgubljene koze, je prišel do Bogatina in tam opazil, kako je kapljalo čisto zlato iz neke razpoke. To je povedal sosedom in iz vse okolice so pričeli dreti v Bogatin.

Kmet Blek z Javorce je zatirjeval, da je njegov sosed Matljon vsako leto nesel v Bogatin kambač (leseno vedro za molžo), da se je vanj nateklo zlato.

V Sužidu pripovedujejo, da so nekemu pastirju zašle ovce nad prepad v Bogatinu. Pastir si je tam urezal palico, in ko je z njo udaril ovco, se je spremenila v čisto zlato. To zlato ovco je potem kar tam zakopal. Mnogi so jo iskali, a je doslej še niso našli. Kmet Janez iz Sužida je pri iskanju odkril rov v Bogatinu. Prišel je do zlata, a vzel ga je le toliko, kolikor ga je potreboval. Povedal je o tem pohlepному sosedu Matevžu, ki je takoj šel po zlato. Nagrabil pa si ga je preveč in se dol gredé ubil. Tudi rov se je potem zasul in ostal je le spomin na zlati Bogatin...

VIRI:

Baumbach R.: Zlaterog. Planinska pravljičica. Preložil Anton Funtek. Druga, predelana izdaja. Ljubljana 1922.

Funtek A.: Nekaj o Zlaterogu. Literarna pratika za 1914. leto.

Rutar S.: Iz Bohinja čez Kamno v Sočo. PV 1899.

Abram J.: Bogatin. Koledar goriške Mahorjeve družbe 1927.

Sovdat Metod iz Sužida: Zlati Bogatin. Pripoved zapisala Petrica Mirjam, dijakinja gimnazije v Tolminu.

Namesto vinjete

Foto M. Garbajš

POZABLJENA IZUMIRAJOČA DOLINA

LUDVIK LIČER

Gorenja Trebuša je na Tolminskem. Od Tolmina je oddaljena proti jugovzhodu nekaj več kot 30 km. V dolino težko zaideš, ker na cestnem odcepu ni kažipota, ki bi mimoidočim pojasnil, da izumirajoča naselbina še obstaja. Toda dolina z majhnimi in velikimi vzpetinami, grapami in griči, soteskami in kanjoni, kraškimi jamami in brezni, z iglastimi, listnatimi in mešanimi gozdovi, z domačijami in sadovnjaki, z vrtovi, njivicami in njivami, senožeti in pašniki, ta kraj resnično obstaja. Od Travnega brda do Razazije in s Prvenskega vrha do Sedejčka rabiš v eno smer tri ure. Naselje je torej silno razdrobljeno, le redko najdeš skupaj nekaj hiš, največ štiri, npr. na Sedejskem griču in v Poljanah. Sicer leže v naselju posamezne kmetije kot otoki sami zase. Kmetija pri Renjku je po obsegu veleposestvo. Po nekdanjih predpisih je ta imela pravico do lastnega lava. Izredno veliko posestvo je še pri Šinkovcu in Makcu. Najlepši gozd je na Šojčerjevi zemlji, zato velja Šojčer za najbogatejšega kmeta tega kraja. Nekje sredi pokrajine, pravijo mu Skokov grič, je bila pred dvema stoletjema zgrajena vaška cerkev. Oko, ki zna opazovati lepoto planinskega sveta, se s tega mesta gotovo najprej ustavi na veličasnem 1310 m visokem Poldanovcu na jugozahodni strani, medtem ko vznožje hribovja meri okoli 400 m nad morjem. Na južni strani Poldanovca se dvigajo Arlejci, Andrejev vrh, Zeleni robje, Široka dolina, Ipavšk, na zahodni strani Mali Poldanovec, Češevik, Stanov rob, Studor, Kobilica in Drnuljek. Od severozahoda proti jugovzhodu se vrstijo Prvenski vrh, Čibejev vrh, Razazija, Jelenski robje, Šojčerjev gozd in Abno čelo.

Kdaj so v to pokrajino prišli prvi ljudje in kdaj so si zgradili domove, najbrž ne bo nikoli pojasnjeno. Verjetno je minilo mnogo stoletij, preden so tu obdelali toliko zemlje, da je pred prvo vojno živel tu nad sedemsto ljudi na stoštirinajstih domačijah. Nedvomno je moralo biti življenje ljudi tega kraja od vsega začetka trdo in ni poznalo mehkužnosti. Ustno izročilo pripoveduje, da je bila otroška umrljivost velika, odrasli so le zdravi in krepki otroci. V teh razredčenih vrstah ljudi je potem tlela neizmerna ljubezen do življenja in dela. Kmetijstvo, zlasti živinoreja je bila glavna gospodarska panoga. Zelo živahna je bila do nedavnega domača obrt. Izdelovali so platno, predli volno, žgali steklenice, kovali žebelje, pintarji so izdelovali leseno posodo in jedilni pribor. V obratu je bilo nekaj žag in kovačnic, več kot dvajset mlinov in ena opekarna. Čeprav je dolina obdana z gorami, je bila kljub temu povezana z zunanjim svetom: steklenice cilarce so tovorili na Vipavsko in v njih je odhajalo vipavsko vino po svetu. Neki duhovnik je lastnoročno izdelal stensko uro, ki še danes teče in po preciznosti tekmuje z modernimi urami. Neki mojster Matic je gradil mostove iz kamnitih blokov, obenem je koval natančne tehtnice. Še danes je lepo videti umetniško izklesan porton pri Šinkovcu. Mojster domačin ga je izdeloval sredi prejšnjega stoletja. Preden se je odločil za delo, je iskal kamen celih šest mesecev. Da je portal dobil končno obliko, je trajalo polnih osemnajst let. Na nekaterih hišah so še ohranjene slikarije na zunanjih stenah. Hiša na Sedejskem griču je bila poslikana leta 1803. Najbolje je ohranjena freska sv. Florjana. Vse to dokazuje, da je bila zelo spoštovana ljudska umetnost, da je imela lepota v njihovem vsakdanjem življenju globlji pomen kot samo praktično vrednost.

Spričo osamljenosti doline je bilo življenje v kraju samem bolj razgibano kakor pa v povezavi z zunanjim svetom, saj so prvo cesto dobili šele med prvo vojno. Ko je bila zgrajena cerkev, je bil za prvega duhovnika Štefan Golja, somišljenik tolminskih puntarjev. Šele sedaj so začeli pokopavati umrle na domačem pokopališču. Prej so jih prenašali čez Kobilico v sosednji Čepovan, tri ure zmerne hoje. Še v starejših časih, pravijo, so umrle pokopavali v šest ur oddaljenem Solkanu. Torej je bilo romanje pokojnemu na oni svet lažje kot živim, ki so ga spremljali. Vojne vihre so do prve vojne dolino pustile ob strani, življenje je v dolini potekalo mirno. Turki niso zašli

vanjo. Pač pa so mlade domačine večkrat lovili, da so potem služili vojsko dolgo vrsto let, npr. stari Razozavec 17 let. Zgodilo se je, da sta cesarjeva zaupnika ujela mladeniča v poldanovškem hribovju tik pred načjo. Mladenič ju je prevaril s tem, da jima je obljubil pripraviti bakljo, a jima je medtem ušel.

Ljudje tega kraja so nekoč verjeli v strahove in vračanje umrlih. Na vprašanja so umrli tudi odgovarjali približno takole: smrt je grenka, sodba tenka, na onem svetu ni šenka. Po Trnovskem gozdu so galopirali konji brez glav, v Renjkovi meji so imeli svojo nočno stražo vedomci, ki sicer niso bili hudobni in človeku nevarni, vendar so posameznim prebivalcem pognali strah v kosti, če jih je kdo razdrožil. Precej močno je bilo tudi vraževerstvo in čaranje. Kdor je bil zapisan v hudičevo knjigo, je imel izredne privilegije in je lahko izdeloval iz malo mleka veliko masla. Hudič je bil tudi fizično zelo močan ne glede na to, ali se je pokazal velik ali majhen. Samo enega velikana je imela dolina, ki je spravil hudiča na tla. Ta je bil Nežin Štefec. Bil je nezakonski in ga je mati dojila do 12. leta. Vlekel je lahko taliko kot par močnih volov, velika bremena so mu bila igračka, ni čudno, da je tudi hudič pred njim kapituliral. Poleg strahov in vrač je bil živ tudi ljudski humor. Pripovedovali so npr. tole: dva fanta sta svoje opravila in kupček obložila z večjimi drnuljami, iz drnulj so namreč kuhali žganje. Kmet, ki je nabiral drnulje, je naletel na oba kupčka. Imel je govorno napako in slišali so ga, kako je govoril: »D, d, bažje gracije, d, kadu, d, je bil tist douber člouk, d, d mi je tu nabrau.« Mož je zagrabil drnulje z obema dlanema, kar mu je udaril v nos oster vonj. Sledila je poplava kletvic: »O, d, d, d, ti hudič, d, d, d, bi krepóval d, d, bi krepat ne mogu, d, d, d, bi se hudič stegóval, d, d, bi se stegnit ne mogu.« Fanta, ki sta poslušala moža, sta prižgala tleči gobi in ga pričakala na samotnem kraju, ko se je v nočnem času vračal proti domu. Ko sta zaslišala njegove korake, sta se spustila v dir, žareči gobi sta liskali v temi ognjeni krog, udarjali ob drevesa, da so iskre letele v temo. Tisti večer mož ni prišel do doma. S podobnimi prigodami so se ljudje radi zabavali.

Večje spremembe je med ljudmi povzročila prva vojna. Vsi moški so morali pod vojaško suknjo in družine brez očetov so zabredle v revščino. V dolino pa je prišlo veliko ruskih ujetnikov, ki so gradili za Trebušo ponesrečeno cesto. Primerna cesta je bila tik pred vojno v gradnji in zgrajena do Smodina v Spodnji Trebuši. Peljala bi ob reki Trebuščici do Ostrožnika. Iz nje bi lahko opazovali soleske, brzice in slapove Makcove grape. L. 1917 se je italijanska fronta prek Banjske planote približala Trebuši, kamor so se zatekli novi begunci. Tudi prvi italijanski avioni so v dolino spustili nekaj bomb. Iz prve vojne se precejšnje število mož in mladeničev ni vrnilo v rojstno dolino.

To je po vojni zajela italijanska okupacija. Prvo, kar so italijanski okupatorji prinesli v Gornjo Trebušo, je bil kup plakatov, s katerimi so domačine obvestili v italijanščini in slovenščini, da so Slovenci na Primorskem osvobojeni mačeha Avstrije. Obljube so bile napisane bombastično, treba jih je bilo samo še izpolniti. Kot druga pošiljka so prišli italijanski vojaki, kot tretja pa ureditev davčnih obveznosti; te so bile izredno visoke. Zatem se je pojavila odredba o ukinitvi slovenske šole, češ da ima italijanska daljšo tradicijo z učinkovitim pedagoškim in vzgojnim smotrom: giovinezza in debela palica naj bi vzgajali slovenske otroke. Nato je sledila še cela vrsta sprememb, npr. žganjekuha je bila prepovedana. Kogar so pri tem delu zalotili, se mu je žganje podzavestno zagnusilo. Poskusili so vključiti domačine v partito fascista v poštevti sta prišla samo pismonoša in lovec na divjad zaradi osebnih koristi. Domačini so lahko zastavili svoja posestva in dvignili na banki denar. Okupatorji so metali družine na cesto iz hiš zarubljenih posestev. Naseljevali so Italijane na te domačije. V javnosti so prepovedali slovensko petje ali kakršnokoli drugo kulturno delovanje, razen plesa v dopo-lavoro.

Kot protiutež so domačini ustanovili društvo »Klapa« in prepevali slovenske narodne pesmi. Župnik Bizjak je vzgajal otroke in mladino ter jim z veliko ljubeznijo posredoval ob spremljavi harmonija slovenske narodne in umetne pesmi. Na skrivaj je prirejal manjše kulturne prireditve in se tresel v strahu pred fašisti: »Salabolt, uh grouzn se bajim, pa če me dabiye?«.

Vsa doraščajoča mladina si je med seboj dopisovala v trebuškem narečju v italijanski abecedi, ki je materin jezik do kraja popačila. Na splošno je bilo življenje Trebušanov med obema vojnama precej zagrenjeno. Tako pusto in prazno je bilo kot vsem rojakom na Primorskem, ki so ljubili svojo narodno besedo.

Humor je tudi v tem času ohranil veljavnost. Zato so poskrbeli posebneži, med katerimi je bil vodilni Tinček Izpod roba. Njegove pripovedi so bile nazorne in prepričevalne. Pel je hkrati v treh jezikih s poudarkom v svojem narečju. Pripovedoval je fantastične zgodbe iz prve svetovne vojne in ruskega ujetništva. Pintarija mu je prinašala nekaj zaslužka. Hitro ga je pretopil v žlahtno kapljico in pripovedoval: »Prbajduš na front an misc nism spal, pal smo skuhal paljenta; špeha ni blu, sma zabilil kar z mastjo od kanuonu.«

»Na frunt sm čistu kanuon, sm bi nuotr u nem zaprt, zaslišm de ladaje pa zakričim: prbajduš, počakaite d grjem vn, a ja prbajduš, s kar ustrlil, p me je nesla granata pa zraku; tri dni sn hodu nazaj h kampani.«

Čez noč se je približala druga svetovna vojna. Mladina, ki je najprej prišla v poštev za vojaško suknjo, se je v glavnem radila po prvi vojni. Vojake so služili razkropljeni po vsej Italiji in Severni Afriki. Ščasoma so poklicali pod orožje še tiste, ki so v svoji otroški dobi bridko občutili grozote prve svetovne vojne. Kmalu po okupaciji bivše Jugoslavije so se razširili glasovi o uporniškem gibanju. Nato je minilo dobro poldrugo leto, preden so bili mobilizirani v partizane prvi trebuški mladeniči. Domačini so bili nanje ponosni. Podpirali so jih z živžem, denarjem, predvsem pa z moralno zavestjo, da so fašistični vojaki plašljivci. Ljudstvo je verovalo, da se bo partizanski trud kmalu bogato obrestoval, zato je svoji vojski neomajno zaupalo.

Dogodki v začetku l. 1943 so se vse bolj zapletali. Okupatorji so si na Skokovem griču postavili postojanko, ogradili z badečo žico in vkopali v zemljo. Ponoči ob luninem siju je zadostovala majhna senca in že je pokalo do jutra. Njihovo obnašanje je bilo podobno lajanju boječega psa. Čez dan so se zabavali s hišnimi preiskavami

Gorenja Trebuša pri Šinkovcu

Freska sv. Florjana iz Gorenje Trebuše pri Bergincu št. 37

Foto Ličer

in kontrolirali so prebivalstvo. Ljudi se je polastil strah, da sosed sosedu ni več zaupal.

Dogodki so izbirali svoj pot in čas je tekel dalje. Nekateri trebuški mladeniči-partizani so postali kurirji in so se izpostavljali krogam iz italijanskih zased, dragocena življenja so padala na žrtvenik domovine in so klicala po svobodi. Redki so dočakali razpad Italije.

Prvi dan po kapitulaciji so se pojavili v Gornji Trebuši partizani. Glavno nalogo pri razoroževanju bežečih italijanskih vojakov pa so opravili starejši domačini. Vodja razoroževalne skupine je bil Madona Nace. Sledilo mu je nekaj zagnanih – z avstrijskimi vojaškimi izkušnjami, med katerimi je bil tudi Tinček Izpod roba. Vse je teklo kot po maslu. Zaseda se je postavila na ovinek, tako da so se prihajajoči Italijani ustrašili, češ, da se vrsta do roba oboroženih možakarjev za ovinkom nadaljuje. Možakarji so napeli puške v Italijane in Nace je poveljeval z visokim, tenkim, rezkim, zateglim in hudim glasom: »Madona kručefiks, ferma.« Od fašistov se je vsulo orožje in druga oprema, kot bi v jeseni potresal hruško. Po opravljenih formalnostih so razoroženi smeli naprej. Posamezniki so se hrabrim možem zahvaljevali: »Grazie, molte grazie, così si camina più leggero!« Prebivalstvo se je ponovno ogrelo in navdušilo za boj, pričakujoč Nemce. Fantje so se vračali iz Italije in odhajali k partizanom. Nemci so od Gorice prodirali čez Čepovan v Gornjo Trebušo. Cesta pa je bila zasekana in minirana in to je razkačilo esesovce. Zaradi tega so divjali po dolini. Veliko je bilo mrtvih med partizani in mrtvi so bili tudi domači talci. Za to prvo nevihto jih je sledilo še mnogo. V Gornji Trebuši se večje partizanske enote niso zadrževale, pač pa razni štabi. Tu je bil pri Skoku ustanovljen štab IX. korpusa. Hiše so dobile partizanska imena: IX. korpus, VDV, OZNA, ruska misija, angleška misija, partijska šola, bolničarska šola, karavla, mehanična, čevljarska, krojaška delavnica, obrat za polnjenje akumulatorjev. Vodne žage so preimenovali v Novi grad. Veliko je bilo tudi specialnih edinic in celo zastopstvo mornarice. Kadar so se približevali Nemci, so se imenovane enote za nekaj časa umaknile v poldanovške grape. Ranjence so prevažali v Mrzlo rupo in od tam v bolnico Pavlo.

Vojna se je obupno počasi pomikala h koncu. Zagotavljanje, da bo po vojni bolje, je bila sicer laskava tolažba, toda utrudljiva. Zadnja hajka je ljudem do kraja izmzgala moči, celo španski fašisti so tu pokazali svoje morilske strasti. Zato je v tej dolini našlo svoj zadnji počitek mnogo ljudi. Samo število domačih žrtev je do konca vojne naraslo na 57. Prvi majski dnevi 1945 so bili tihi in mirni. Partizani so odšli. Na kmetijah je ostalo le nekaj prestrašenih otrok, betežnih starcev, manjše število deklet in ovdovelih žena. Trebušnica se je kot ena sama grenka solza privijala k temeljem poldanovskega hribovja. Življenje pa se je polagoma začelo prebujati. Kmetije so bile sicer izčrpane, ostale so brez živine, brez orodja, predvsem brez moške delovne sile. Vojna je ljudi tudi živčno izčrpala. Začele so se širiti ideje, da bi preostalo prebivalstvo v celoti zapustilo dolino in se naselilo nekje v Banatu. Za to misel so se zlasti ogreli manjši kmetje. Funkcionarji na okraju v Grgarju so ukrenili vse potrebno za izselitev prijavljenih družin. Poslovilni večer med odhajajočimi in tistimi, ki so se odločili, da ostanejo na svoji zemlji, je bil 5. 12. 1946. Vrstili so se poslovilni govori, pele poslovilne pesmi, tudi župnik je v melanholični pridigi povedal lepe misli in se prijazno poslovil od svojih faranov. Nato je bil še ples in nabiralna akcija za izseljence. Premičnina, ki so jo ljudje nameravali odpeljati s seboj, je že čakala na železniški postaji. Ko pa je prišel čas, da bi po izseljence prišli kamioni, so jim sporočili, da preselitve ne bo. Mladina je potihem in naglas hrepenela po lepšem življenju zunaj doline. Mnogim so se želje izpolnile, njihov dom je danes mesto. Nekateri se še vračajo v rojstno dolino.

Največkrat pa se z znanci iz otroške dobe srečujemo na dan mrtvih na domačem pokopališču. Domovi pokojnih staršev so ostali prazni, nekateri so že porušeni. Čas je prerasel mnogo idej in zamisli. Žrtve za svobodo še nimajo spomenika. Zadržni dom, ki je bil postavljen, se danes komaj upira zobu časa. Tudi ponesre-

čena moderna drevsnica kaže le občasno zanimanje za dolino, saj danes raste na njej le plevel. Nekdanjega razgibanega življenja v dolini ni več. Senožeti ostajajo nepokošene in v jeseni spominjajo na zanemarjeno starčevsko brado. Pašniki izginjajo, nove mladike vedno višje preraščajo pokrajino.

Visoki in skalnati Poldanovec se začudeno ozira v dolino, kakor da se sprašuje: »Kdo je kriv, da moja dolina izumira, čas ali ljudje?«

Ludvik Ličer se je rodil 7. 4. 1930. leta v Gorenji Trebuši. Iz domače doline je odšel leta 1948, ko ga je začelo mikati razgibano življenje in morje. Delal je na Reki, na Cresu in na Lošinju. Po vojaščini se je naselil v Ljubljani, kjer je delal v kovinarski stroki, hkrati pa je obiskoval delavsko gimnazijo in glasbeno šolo. Ko je bil na srednji glasbeni šoli, je dobil štipendijo in se posvetil samo studiju. Nato je končal še akademijo za glasbo in postal profesor solopetja. Začel je službovati v prosveti in je od 1970 ravnatelj nižje glasbene šole v Tolminu.

V BOVŠKIH GORAH

BORIS OSTAN

Do danes, moram priznati, nisem napisal vrstice o naših gorah, ki so mi dale in mi še dajejo toliko zadovoljstva. Zaradi tega se nisem prav nič razveselil, ko me je Ciril Zupanc iz Gorice zaprosil, naj napišem članek o Kaninu, Črneli, Rombonu ali Jerebci, ker praznujemo letos 75-letnico planinstva v Posočju. Ko sem prebral njegovo pismo, mi je bilo še tembolj neprijetno, ker sem že davno ugotovil, da nimam niti najmanj pisateljske žilice. Ko sem se vračal z gorá domov, vesel in zadovoljen, sem si čestokrat mislil: to moram napisati. Kadar je človek čezmerno srečen, mu je vse na svetu lahko in dosegljivo. Ko pa sem pričel pisati, sem opazil, da je to težko. Kar sem napisal, mi je odkritosrčno rekel moj mlajši brat, bi zanimalo Bovčane ali kvečjemu Tolmince, nikakor pa ne Dolenjce ali Pomurce. Najti besede, ki vzbujajo zanimanje, ni lahko.

Pisalo se je 1918, pred triinpetdesetimi leti, ko sem bil prvič na Rombonu z Antonom Komacem, po domače Tuninom Mocelnovim. Tunin je bil takrat soldat tam nekje v Bukovini, tokrat na dopustu, in na Piavi so se še vedno topli Italijani in Avstrijci in eni kot drugi hoteli zmagati. Še danes ne vem, kako mi je takrat oče dovolil, da sem šel od doma, in kaj mi je dala mati s seboj v platneno torbo, ko pa je bila v tistih hudih časih v naši dolini neizmerna revščina in pomanjkanje. Bovec je bil ena sama velika ruševina, saj je več kot dve leti pred Bovcem tekla prva italijanska strelska linija in večina Bovčanov je bilo takrat v begunskem taborišču Bruck ob Leithi, nedaleč od Bratislave.

Da sva odšla s Tuninom navsezgodaj od doma, sem moral iti spat v Globoki potok, tako se reče, v barako, kjer je stanovala moja stara teta. Te barake so še ne dolgo poprej uporabljali italijanski topničarji. V globeli je v potoku ležal na enem kolesu top. Od razburjenja in trdega ležišča sem slabo spal. Ko me je prišel Tunin buditi, sem skočil s pograda, preden je odprl vrata barake.

Do planine Goričice sva dobro hodila, med zidovi je bilo vojno pokopališče in danes stoji na tistem mestu lovska kočá. Ko sva naletela na prve barake, sva stikala od ene do druge. Na starem Utru, danes pravimo tudi pri Rdečem križu, je bilo lepo zidana enonadstropna bolnica. Nad vrati je pisalo: INFERMERIA ROMBON. Na zapadni strani Čukle je bilo mnogo barak in skoraj ob vsaki kaverna. Vsepovsod je ležalo mnogo stavbnega in vojnega materiala: pločvine, eternita, cementa, desk in hlodov, nabojev za topove, patrone in ročne bombe. V neki kaverni so bile zložene granate kot v drvarnici. Nikoli ne bom pozabil pogleda na tri okostnjake, ki so ležali drug poleg drugega, ob lobanjah so bili lasje.

Pod Čuklo in nad Čuklo so vodile na vse strani mulatiere, ki so povezovale med seboj kaverne in prve strelske jarke, pa tudi lepa pota, ki so po Veliki in Jelenovi Rupi vodile na Vrh Ribežnov in Črnelsko Špico, od tam pa pod Veliko Črnelo, Črnelskimi vršiči in Lopo na sedlo Prevale.

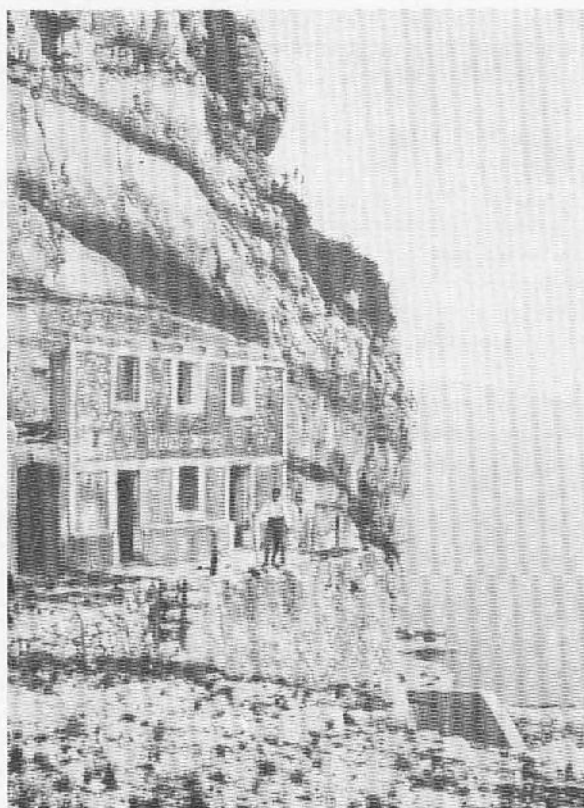
Črnelska špica je bila utrjena in kaverne so bile povezane med seboj. Na južni strani je bil po vsem grebenu vkopan v živo skalo strelski jarek, ki je še danes lepo ohranjen.

Iz Plužne je bila zgrajena v serpentinah lepa pot na planino Goričico, ki se je pod Rogljem cepila na dvoje. Ko bi imeli Italijani že takrat džipe, bi lahko vozili ljudi in material do Čukle. Imeli so žičnico, ki so jo uporabljali tudi za težko ranjene. Niti pol tega niso imeli Avstrijci na drugi strani Rombona. Vsega jim je primanjkovalo, predvsem ljudi in materiala. Iz Kluž, kjer še danes stoji stara trdnjava iz časov Napoleona, je držala edina pot čez koto 1313 m in pod Plemenicami na Rombon. Na koti 1313 je bila nekoč Planina za Robom, danes opuščena kot Goričica, v dobro Rombona, ki se zopet porašča, odkar ni koz in kozarjev, čeprav nam je lahko hudo za njimi in njih romantiko.

Iz Kluž oziroma iz Pustine so imeli speljano žičnico pod vrh Rombona.

Avstrijci so zasedli vrh Rombona in jugozahodni greben, pa vzpetine nasproti Čukle. Tu so imeli največ kavern, pa še te bi lahko naštel na prste ene roke.

Še večja razlika je bila pomoč v ljudeh: nasproti enemu avstrijskemu vojaku je stalo šest italijanskih. Da bi italijanski fantje ne mislili preveč na dom, na žene in dekleta, so jih morali zaposliti. Tako si razlagamo, zakaj so imeli Italijani toliko kavern, jarkov in predvsem mulatier v prvih linijah in v zaledju med Čuklo in Veliko Črnelo. Tisti dan se nisva vrnila. Tunin je iztaknil nekje celo zalogo širokih eternitnih plošč in je vse skril v ruševju, da jih sčasoma znosi v dolino. Pa se ni več vrnil iz vojske.

Rombonska bolnica na jugozahodni strani Čukle, blizu planine Goričice (Iz knjige »La grande guerra sulle Alpi Giulie, Trst 1968)

Jaz sem našel pištolo za rakete, v največje veselje pa mi je bila karabina, ki jo je našel prijatelj.

Tunin je skuhal za večerjo močnik s skuto. Ko so se zasvetile prve zvezde, sva sedla pred barako. Tunin je bil truden in molčeč. Mene je mučila žeja in bil sem zaskrbljen, kaj bodo mislili o naju dveh doma. Noč in nebo v temi sta mi vedno razburila srce. Večer pa že sam po sebi budi domotožje in otožne misli. Na severu se je kdaj pa kdaj zablistala velika zvezda. Kot da se je predramil iz svojih misli, je rekel Tunin: »Tista zvezda je Severnica in tam na levi je Veliki voz. Ko smo bili na ruski fronti, v Galiciji, in smo hodili na obhodno nočno patrolo, so nas učili: Če nas Rusi prese- netijo in razpršijo, tisto zvezdo moramo imeti vedno na desni strani, da se vrnemo k našim.«

Od takrat ima Veliki voz in predvsem Severnica med vsemi ozvezdji zame čisto poseben spomin. Še danes, po tolikih letih grem za nekaj časa pred bajto, kadar prenočim v planinski koči, in najprvo pogledam po zvezdi Severnici in z nekim otožjem se spomnim na Tunina in na moj prvi izlet na Rombon.

Šla sva zgodaj k počitku. Spala sva na pogradih z umazanimi in čudno dišečimi odejami. Pa naj sem si še tolikanj prizadeval, nisem in nisem mogel zaspati. Druga za drugo so se vlekle žalostne misli. Parkrat sem imel občutek, da je nekaj mehkega skočilo preko odeje, miška ali celo podgana. Zelo me je bilo strah, vendar tega nisem maral povedati Tuninu.

Ko pa se je nekje spodaj nad planino Goričico oglasila nočna ptica s svojim otožnim klicem, sem vprašal: »Ali si slišal?« »Spi in zapri usta!« Pravzaprav mi je Tunin odgovoril bolj grdo. Tunin je sploh govoril po soldaško in preklinjal v vseh znanih in neznanih jezikih. Slovenci nimamo grdih kletvic, smo najbrž predobro vzgojeni. Vrnila sva se drugi dan domov v vročini, trudna, Tunin s težkim bremenom, jaz raz-

Bovec s Krnico in Svinjakom, v ozadju Bavšenski hribi ali Bavščica

Foto Boris Ostan

Rombon nad Možensko dolino

Foto Boris Ostan

očaran in prepričan, da ne pojdem nikoli več na planine. Obljube nisem držal. Od takrat sem bil na Rombonu petinšestdesetkrat...

Nisem imel namena, da bi opisal posamezne izlete na vrhove severno od Bovca. Moja želja je, da bi mlade ljudi Štajerske, Dolenjske, Krasa in Gorenjske opozoril na gore v naši dolini.

Bovec leži v odprti, široki gorski kotlini, obkrožen z vencem gora. Sredi tega venca se grmadi koničasti Svinjak, ki ti ostane za zmeraj v lepem spominu, če si ga le enkrat videl.

Na Kanin drži pot nad Plužno h koči Petra Skalarja. Kaninski masiv je zelo razsežen in strmo pada na rezijansko stran. V loku se vrstijo od juga proti severu Babji zob, Velika Baba, Laška Planja, Mali in Veliki Kanin pa Prestreljenik.

Razgled s Kanina je nenavadno lep. Pod nami je Rezija. Če je dan jasen in čist zrak, vidiš proti zapadu vso Furlansko ravnino, na jugu Jadransko morje, na severu, na drugi strani doline Reklanice in Zilice, pa Špik nad Policami in Viš. Če prideš na vrh po nevihti, imaš občutek, da bi lahko kar na njiju poskočil. S Prestreljenika, proti severu, je enako lep razgled.

V drugem gorskem masivu, ki ga loči od prvega sedlo Prevala in ki se vleče proti zapadu, so Lopa, Črnelški Vršiči, Velika Črneta, Črnelška Špica, Vrh Ribežnov in Rombon.

Pot na Veliko Črneta ni markirana, saj ne moreš zgrešiti steze, ko vstopiš v Veliko Rupo. Petdeset metrov od planine Goričice, na polji proti Rombonu, zaviješ na levo. Zaradi visoke trave je pot slabo vidna. Nekaj sto metrov višje prideš v Veliko Rupo.

Velika Rupa je podobna globokemu kanalu, ki te vodi do podnožja Vrh Ribežnov, Črnelske špice in Velike Črnele. Že takoj na začetku Rupe zagledaš Veliko Črnelo, podobno ogromni piramidi, in jo lahko lepo zamenjaš s Prestreljenikom, ker sta si podobna kot dva kovanca.

Na severu od Črnele gledaš še bliže Viševo skupino. Na desni daleč spodaj leži Rabeljsko jezero in vijugasta cesta na Nevejo.

Velika Rupa poleti cvete v vseh barvah. Nikjer še nisem videl toliko gorskih rož kot tu. Tu je botanični vrt. Tu rastejo cvetlice vseh vrst, vse je tu gori ponosno in neoskrunjeno: čudovite plave spominčice, pogačice, marjetice, murke, svišč, avrikelj, očnice, sleč. In koliko drugih rožic, ki jim ne poznam imena.

Osamljena nad Možensko in Loško Koritnico je Jerebca. Pot nanjo ni markirana. Dostop na Jerebco iz doline Možnice pa je lahak. Razgled z Jerebce je zame eden najlepših: Na severu Viševa skupina in pod teboj, kot na dlani, se lesketa Rabeljsko jezero, nato Rabelj in v daljavi Trbiž. Proti vzhodu, pod globoko prepadno steno je Log pod Mangrtom in prekrasen pogled na Mangrt in Jalovec. Jalovec je naša najlepša, res izrazita gora, gledana iz Tamarja. Mangrt pa je najbolj mogočen vrh, če ga opazuješ iz Loške Koritnice. Ni čuda, da so Ložani ponosni nanj.

Kaj naj še povem o bovških gorah!

Naš znani alpinist je v svoji knjigi »Kjer tišina šepeta« napisal: »Človek je dvakrat mlad: je mlad, kadar je mlad, in je večno mlad, če zahaja v planine.«

Resnične so te besede. Star sem 66 let in še vedno brez težav premagujem v enem dnevu dvatisočake. Vrnem se utrujen, vendar mi gore dajejo predvsem veselje do življenja. Če pomislim, kako se človek v mestu ves teden ubija z delom, za razvedrilo pa se pelje z avtomobilom v kino, so mi gore še dragocenejše. Naj bi osrečevale vedno več ljudi!

Koritniška koča (1350 m)
1. avgusta 1909. Kočo je
postavila češka podružnica
Slovenskega planinskega
društva v Pragi

TRNOVSKI GOZD

ING. VITOMIR MIKULETIČ

Nad spodnjo Vipavsko dolino, med Čepovanskim dolom, dolinama Trebušnice in Belce se razprostira dokaj obširen sredogorski svet, ki so mu dali ime Visoka Trnovska planota. Na zemljevidih je navadno označen z manj znanstveno zvenečim, a dokaj lepšim imenom, ki ga navadno uporabljajo ljudje – Trnovski gozd. Obe imeni, vsako posebej, pa nam nekaj povesta. Iz prvega zvemo, da je to planota, ki je kraška in ima vse znane kraške pojave, iz drugega pa, da jo pokriva gozd. Ime ne laže. Res imamo opravka z enim najlepših in najzanimivejših slovenskih gozdov, z najimennitnejšim gozdnim kompleksom v skrajnem zahodnem delu Slovenije. Zanimiv ni samo zaradi svoje lepote, cele vrste prirodnih znamenitosti, posebnosti in gospodarske vrednosti, temveč tudi zaradi svoje zgodovine. Mimo njega je tekla rimska pot, ki je povezovala rimske naselbine in mesta (Aidovium, Emona). Iz nekkih virov se da sklepati, da so stari Rimljani imeli organizirano gozdarsko službo, saj so v Ajdovščini našli nagrobni napis nekega Publija Publicija Ursia, ki je bil »magister silvae«. Leta 1001 je cesar Oton III. odstopil velik del ozemlja, tudi Trnovski gozd, oglejskemu patriarhu. Kasneje so si ta fevd pridobili goriški grofje. Leta 1500, ko je umrl zadnji goriški grof Leonard, je Trnovski gozd postal last avstrijskega dvora. Pod cesarjem Maksimilijanom I. leta 1533 je bil imenovan za vrhovnega mojstra gozdov Hieramin iz Zadra. L. 1540 pa je del Trnovskega gozda, ki je tiste čase segal prav v dolino, uničil strahovit požar in ga zmanjšal na današnjo površino. L. 1785 je postal Trnovski gozd državna last, »erarski«. Izkoriščanje gozda je bilo takrat silno primitivno. Drevje se podirali s sekiro, z volovsko vprego so ga vlačili do roba planote in po drčah puščali v dolino. To se je spremenilo šele v l. 1756–57, ko so zgradili cesto Kromberk–Ravnica–Trnovo–Nemci–Lokve. V tem času so naselili v Trnovskem gozdu ljudi iz nemških krajev, ki so pri delu v gozdu začeli uporabljati žago. Imena kot Winkler, Likar, Pergar, Strosar še zdaj spominjajo na to kolonizacijo. V letih 1855–1860 so rekonstruirali cesto Solkan–Trnovo–Lokve. Nad Solkanom je še zdaj spominska plošča Josipu Kollerju, ki je to cesto gradil. Cesto Lokve–Puštale so dogradili l. 1875, l. 1908 pa cesto Turški klanec – Nemci.

Zanimivo je, da je v Majski dragi bila tudi steklarna – »glažuta«, kjer so od l. 1771 do 1830 delali steklenice, ki so jih izvažali preko Trsta v Španijo.

Posebno zanimiva je tudi zgodovina Trnovskega gozda s čisto gozdarskega vidika. Prvič so ga uredili leta 1770, kar je edinstveno v vsej slovenski gozdarski zgodovini. Razdelili so ga na 120 oddelkov in so si zamišljali, da bi vsako leto posekali en oddenek. Tako bi naj po 120 letih spet sekali zrel gozd. Vendar od tega nikoli ni prišlo. Od takrat dalje je Trnovski gozd vedno imel gospodarske načrte. Iz najnovejših je razvidno, da ima 198 oddelkov s približno 1,8 milijona m³ lesne zaloge in okrog 40.000 m³ prirastka. Sedaj je razdeljen med dva gozdna obrata, Trnovo in Predmeja, ki z njim gospodarita. Ena glavnih značilnosti Trnovskega gozda je njegova geološka sestava. Prevladujejo jurski apnenci, manj triadni in kredni. V severovzhodnem predelu, nad potokom Trebušica pa se pojavlja dolomit. Ta daje severnemu pobočju Trnovske planote značilne oblike: izredno velike strmine, mestoma navpične stene, kamini, ki so zelo težko dostopni in še to le po ozkih in nevarnih grebenih. Kjer je količjak zemlje, raste tudi na najbolj izpostavljenih mestih avtohtoni črni bor, relikt iz terciarne dobe. Apneniški svet ima svoje značilnosti brezna, jame, doline, škrape itd.

Od vseh teh pojavov, ki so vsak svet zase, naj omenim le nekaj najbolj znanih in najzanimivejših. Pod Lepim brdom je ledeniška jama, Ledenica, kjer je vse leto led. Ob vhodu v to zanimivo jamo se je razvila posebna flora, sicer značilna za alpski svet nad gozdno mejo: sleč, rumena vijolica, plazeča vrba. Tu imamo opravka s toplotnim obratom (inverzijo), ki je pa v velikem obsegu in še bolj izrazita v Smrekovi dragi. To je široka, od vseh strani zaprta dolina, obraščena spodaj z lepim smrekovim

Sneg upogne drevje, da se »sabljasto« ukrivi. Tla pokriva medvedji česen. Odd. 42, Predmeja, pod Velikim Golakom

Foto. ing. V. Mikuletič

sestojem in rušjem. Zgoraj po robih rastejo bukev, javor in jelka. Ta dolina je tako značilna, nenavadna in vsestransko zanimiva, da jo omenja tudi tuja literatura. Žal pa med nami ni tako znana. Njeno vrednost in naravno znamenitost pa še povečuje pestra in redka flora, ki tu raste. Tako je poleg, lahko bi rekli, že nič nenavadnega dlakavega sleča tu še kranjski jeglič, potonika (od kod neki se je znašla v Smrekovi dragi?) in pa kopinšnica (*Vaccinium uliginosum*), ki sicer raste po šotnih barjih in vlažnih alpskih tratah. Takih dolin, kot je Smrekova draga, je v Trnovskem gozdu še več, vendar niso vse tako izrazite in lepe kot prav ta. Toplotna inverzija pa se v vseh teh dolinah bolj ali manj izkazuje. Kakor je ta pojav z biološkega in botaničnega stališča silno zanimiv, je za gospodarjenje z gozdovi dokaj trd oreh. Obnova gozdov je v teh dolinah zelo težavna. Zgodnje jesenske in pozne spomladanske ali celo poletne slane (v l. 1970 smo imeli precej močno slano 12. julija) uničujejo poganjke posajenih sadik in troja kar precej let, preden se v taki dolini oblikuje nov sestoj. Zato je tu potrebna posebna tehnika, ki ta naravni pojav kar najbolj upošteva.

V Trnovskem gozdu je mnogo bolj ali manj globokih brezen. Verjetno vsa še niso raziskana. Pravijo, da so nekatera v zvezi s še neznanim podzemeljskim svetom, po katerem teče voda, ki privre na dan v dolini (Lijak, Hubelj, izvirki v Čepovanskem dolu).

Če se vrnem na rastlinski svet Trnovskega gozda, je ta prav gotovo eden najpestrejših v Sloveniji. Tu se stikata dve klimi — obmorska in kontinentalna, zato v Trnovskem gozdu in na njegovih robih srečujemo pisano množico elementov, ki so značilni za obe klimatski območji, poleg tega pa še vrste endemitov (rastlin, ki rastejo le v nekem kraju). Skoraj neverjetno je, da na južnem robu Trnovskega gozda, ki je pod najmočnejšim udarom toplih, vlažnih morskih vetrov, rastejo take rastline, kot so avrikelj, planika, Kluzijev svišč, ki bolj sodijo v alpski svet. Prav zraven pa je še narcisa, potonika, neček (gladiola), sibirski perunika in navadni zvonček. Malo niže, proti spodnjemu delu Trnovske planote, imamo že maklen (sicer zelo redek) in povsem mediteranski zimzeleni hrast — črniko. V Trnovskem gozdu sredi apnenca raste Kochov svišč, ki ga, žal, izletniki, čeprav je zaščiten kot mnoge druge cvetlice,

vedno bolj uničujejo. Njegova lepota je zanj usodna. Nič kaj lahko ne bo zavarovati Trnovski gozd, ta enkratni botanični vrt, pred vse bolj napredujočo motorizacijo, ki se ob nedeljah in praznikih razleze po vsem gozdu in pušča za seboj neizbrisne sledove civilizacije, napredka in standarda sodobnega človeka. Usodni trenutek za Trnovski gozd je tu. Le premišljenost, pamet, disciplina in kultura ga lahko rešijo pred žalostno usodo, ki je že doletela mnoge naše predele. Gotovo bo treba v najkrajšem času v Trnovskem gozdu urediti cone, ki bi bile namenjene rekreaciji, drugod pa naj bi imel vstop le pešec.

Živalski svet Trnovskega gozda je prav tako bogat, vendar še zdaleč ne dosega tiste pestrosti kot rastlinski. Kot pojem Trnovskega gozda bi lahko označili številno srnjad. V Golcih je precej gamsov, ki so se zadnja leta pojavili tudi na pobočjih nad Vipavsko dolino. Skoraj vsako leto se pojavi v Trnovskem gozdu nekaj jelenjadi, divjih prašičev, kak medved in volk. Izginja pa divji petelin, ki je bil pred prvo vojno in še po njej izredno številan. Danes smo zaskrbljeni za njegovo usodo. Kljub precejšnji strnjeni površini varovalnih gozdov, kjer se ne seka, je število te prelepe divjadi vedno manjše. Že nekaj let v Trnovskem gozdu ne lovijo velikega petelina, zdi se pa, da je ukrep prekasen. Kakor je divji petelin žival, ki se nikakor ne prilagaja spremenjenim življenjskim razmeram, je srnjad njegovo pravo nasprotje. Razširila se je na vse strani, največ v dolino in odtod še daleč naprej čez državno mejo.

Trnovski gozd je, razen obrobja in osredka Lokve, nenaseljen. Dolgo vrsto let so prebivalci planote živeli od dela v gozdu. Gozd jim je pomenil mnogo, včasih vse. Danes se je to v marsičem spremenilo. Ljudje si, če le morejo, iščejo zaposlitve drugod, kajti delo v gozdu je naporno in izčrpavajoče. Za gospodarstvo v dolini pa pomeni Trnovski gozd imeniten vir surovin za predelavo, ki bi ga ne moglo pogrešati. Blagodejni vpliv Trnovskega gozda čutijo tudi prebivalci onkraj meje. Ne samo da je postal priljubljen izletniški objekt poleti in pozimi, tudi marsikak m³ lesa predelajo v celulozo, vlakna in druge lesne izdelke. Vsekakor Trnovski gozd pridobiva na pomenu v dveh smereh: Kot važen vir surovin za lesno in predelovalno industrijo in kot turistično-rekreativen objekt. Ob takem stanju in perspektivi pa se vprašujemo, kakšno vlogo in pomen ima in naj bi imelo planinstvo. Kot lahko dostopen in vsestransko zanimiv je Trnovski gozd zelo primeren za tiste planince, ki iščejo oddih in sprostitve v eno – ali dvodnevni izletih na lepe in prijetne razgledne točke. Žal

Najdebelejši javor v Trnovskem gozdu
(Odd. 81, Trnava). Javor ima kakih
20 m³ lesa

Foto Ing. Mikuletič

pa je takih ljudi zelo malo, kajti večina bolj čišla avtomobil. Prav žalostno je pogledati Iztokovo kočo pod Malim Golakom, ki osamljena, neoskrbovana in zapuščena propada. Čeprav je bila zgrajena okrog l. 1950/51, bi danes v njej le še malokdo prenočil. Kot toliko drugih, je najbrž tudi to ena izmed nepremišljenih in zgrešenih investicij.

Prav tako je treba takoj do skrajnosti uveljaviti zakon o varstvu redkih rastlin in to ne samo nasproti našim ljudem, temveč tudi obiskovalcem iz sosednje države. Tudi Italija ima odlok za zaščito redkih rastlin (sem štejejo med drugim tudi navadni zvonček!) in sicer »Decreto C. G. G. No 107«, ki so ga izdali 11. 4. 1957.

Neverjetno je, kako je motorizacija spremenila življenje in s tem tudi podobo Trnovskega gozda. Pred 15–20 leti smo na veliko gradili po gozdu delavske koče, da bi olajšali delavcem delo v gozdu. Poleti l. 1953 sem vsak teden hodil v gozd peš 20–25 km z vso tedensko zalogo hrane. Spali smo na pogradih, enkrat nas je bilo celo 23 na podstrešju koče v Smrekovi dragi. Včasih še petrolejke nismo imeli. Ker smo hodili zgodaj spat, smo tudi zgodaj vstajali. Šesta ura nas je navadno že našla pri delu nekje v gozdu. Kdaj pa kdaj se je pojavil kak planinec, ki je šel na Zeleni rob ali Golake. Sicer pa – razen topih udarcev sekir, občasnih padcev podrtih dreves, vzklikov voznikov, ki so spravljali debele hlode na ceste in pa brnenje tovornjakov ni bilo v gozdu drugega nemira. Ob nedeljah in praznikih je bil blažen mir, gozd pa brez ljudi. Danes je drugače. Čez teden brnijo motorne žage in druga gozdna mehanizacija, ob lepih nedeljah in praznikih pa ga preplavijo stotine osebnih avtomobilov. Ne da se skoraj opisati, kaj se dogaja v gozdu jeseni, ko zorijo maline in zrastejo gobe. Ni ga kotička v gozdu, kjer bi ne bilo vika in krika, petja in kričanja. Pri nabiranju malin so ljudje silno brezobzirni in povzročajo gozdarstvu veliko škodo. Ker rastejo maline na odprtih, osvetljenih mestih, ki jih pogozdujemo, ljudje prezobzirno lomijo in teptajo sadike, ne zavedajo pa se, da stane pogozdovanje enega hektarja 12 000 do 15 000 din, če saditev takoj uspe, sicer se stroški povečajo še za spopolnjevanje kultur. In da ne govorimo še o vsem tem, kar za nedeljskimi izletniki ostaja v gozdu! Da, to je samo nekaj težav, ki jih prinaša gozdu sodobno življenje! Nekdanje idilično in ne ravno lahko življenje v Trnovskem gozdu se je skoraj čez noč spremenilo. Vsekakor pa je v zadnjih nekaj letih doživelo večje spremembe kot prej v nekaj stoletjih.

TOSTRAN KAMNA NA KOTI 2200

DR. LOJZE DOLHAR

Bilo je krasno, sončno jutro, eden tistih dni, ki si jih planinci zapomnimo za vedno. Tak je bil dan, ko sem pred 30 leti občudoval razgled z Učke gore. Takrat je ves prejšnji večer deževalo in nič čudnega, če je tako izpralo ozračje, da je bilo videti jadrnice po morju vse okrog Istre in tja do Benetk, da je ležala Istra človeku ob nogah kakor relief v muzeju.

Tako je bilo tudi tisto jutro na Visoki Ponci, pa čeprav ni deževalo prejšnjega dne. Kakor nalašč – čutil sem potrebo prav po takem dnevu. Imel sem poseben namen: hotel sem uživati vrh. In sem ga na blazinah zelenice, ki jo je narava položila tja gor. Ni važno, od kod sem prišel, ali iz dežele sonca in so me njegovi prvi žarki spremljali na vrh, ali iz dežele teme, pa me je sonce šele na vrhu objelo. Kakor tudi ni važno, kje sem spal – spim v hribih povsod slabo, pa naj bo pri Tamarju v Planici ali v Koči v Povoju v dolini Mangrskih jezer. Vse to me ne moti, da ne bi z veliko žlico zajemal vsega, kar mi daje vrh. Vrh Visoke Ponce.

Zakaj ravno ta vrh? Svojo posebno lego ima. Mejnik je. Vogelni kamen. Visok je

ravno toliko, da je z njega čudovit pogled na vse Julijce. Proti severu nima soseda, če izvzamemo Malo Ponco, ki se izgublja pod tabo onkraj Rateških vratc. Na desni je dolina (Mangrtskih jezer), na levi tudi (Planica), proti jugu pa beži pogled po grebenih Srednje in Zadnje Ponce k Strugu in v Kot ter k Jalovcu. Jeziček na tehtnici: cilj nešteti planinskih romarjev. Kajti mnogo jih pride sem gor z vzhoda, da vsaj s pogledom pobožajo zahodne brate in se srečajo z onimi, ki pridejo z zahoda s podobnim hrepenenjem po vzponih na sončni strani.

Na meji smo. Kamen priča o tem: I-J. Še pred šestimi leti se je tu šopirila nacistična nadutost: D-I. Jugoslavije sploh ni bilo. Ni jim bilo dovolj, da so jo zbrisali z zemljevida, še na kamnih ni smelo biti sledu po njej. Ker pa zemlje ni mogoče zbrisati, je še kamne strlo kolo zgodovine.

Dopoldansko sonce me vabi, da si to pot ogledam predvsem zahodne gorske redi. Prva skupina tik pred mano je Mangrt. A še preden se oči začno ozirati po obzorju, se zamaknejo v dolino pod njim, ki te iz nje začudeno gleda dvoje velikih temnih očes: Mangrtski jezeri.

Iznad drugega jezera kipi veličastna severna stena Mangrta, enega najznačilnejših velikanov na robu Vzhodnih Julijcev. Pristop s severne strani na vrh je lahek – a le s potnim listom v rokah – tako čez Travniki kakor čez Plazé. Za severno steno pa ni treba potnega dovoljenja, a vendar nima obiskovalcev... Dr. Kugy, ki je hodil tod, še ko ni bilo potnih listov, je bil nešteto krat na vrhu, saj ga je ljubil zaradi razgleda in se tudi stene ni ustrašil, je nazadnje le dejal: »Nichts zu machen!«

Najbolj mikavni vrh vse skupine je Vevnica. Sonce je zaljubljeno vanjo in malokod se tako dolgo pomudi kakor ravno pri njej. Morda se je tudi nam prav zaradi tega tako prikupila: ob vsakem času se ti smehlja. Glej, tudi zdaj padajo težke megle čez Rob v Zagače, Mangrtu na ramena so se usedle, čez Škrbine silijo v Plazé – ali sem se zmotil v vremenu? Že sem vstal in pomislil na sestop, pa me je Vevnica potlačila, kot nevesta se leskeče v soncu in mi pravi: »Zaupaj, sever je višji in moč-

PLANINSTVU NA ROB

Šele osmo leto sem član planinskega društva Tolmin. Žal mi je, da se nisem že prej včlanil, saj sem se rodil sredi gorskega sveta. Že kot mladenič sem hodil v gore, živel na planinah, sekal les v gozdovih po gorskih pobočjih. Vrednosti planinske organizacije in njenega pomena nisem poznal. Danes vem, da ljudje ne hodijo po gorah samo za kratek čas ali zaradi čistega zraka ali za zabavo. Mislim, da je obiskovanje gora neprecenljive vrednosti: odpočiješ si živce, razgledaš se po naravi. Ko sedaj hodim po gorah, se resnično počutim srečnega, veselega in zadovoljnega. Tu sem doživel resnično tovarštvo, sklenil resnično prijateljstva. Tu nisem slišal in ne občutil pomena besed kakor direktor, inženir, profesor, oficir. V gorah se ne klanjamo, celo redko vikamo drug drugega. Pozdravljamo se »srečno« ali pa »zdravo«. Mnogokrat si delimo hrano. V daljših odmorih, v dolgih večerih, ob slabem vremenu se pogovarjamo kot enaki, kot tovariši in prijatelji.

Nisem sposoben, da bi opisal lepote gorskega sveta. Lahko pa trdim, da vplivajo planine na telesno in duševno zdravje.

Tudi ko sem bil partizan, sem spoznal veliko razliko med tistimi, ki so bili vajeni gora, in tistimi, ki so prišli iz mesta. Hribovci so bili bolj iznajdljivi, znali so napraviti kolibe, ležišča, dobiti vodo, z žico in s smodnikom zakuriti ogenj. Spominjam se jih, mestnih tovarišev in tovarišic. Imeli so dobro voljo, a na pohodih so omahovali. Nosili smo opremo, hrano, municijo, dostikrat ranjence. Mestni so bili brez kondicije, neprestano so prosili za zamenjavo, gorjani smo vzdržali po tri zamenjave.

Ko smo se srečali gorenjski in primorski partizani, smo si segli v roke. Zakleli smo se slovesno in resno, da bomo čuvali naš gorski in dolinski svet do zadnjega diha.

Kadar zdaj gledam naše otroke, si želim, da bi bili člani naših planinskih društev, da bi ostali zdravi in postali krepki, da bi znali ceniti tovarštvo in da bi bili zmožni braniti našo domovino.

Zvone Kramar

SODNIKI O SMUČANJU

Bavarsko sodniško društvo je v začetku tega leta priredilo tridnevno konferenco o kazensko-pravnih in civilno-pravnih vprašanjih smučarskih nesreč. Na konferenci so sodelovali tudi švicarski sodniki. Bavarski justični minister dr. Held, zastopnik

nejši! In se oziram na zahod, ki se mu megle admikajo na jug: Rateška škrbina, Remšendol, Stožje, Rabeljska vratca – Rabelj – Kraljevi hrib – skupina Viša – Kanin – Montaž – Poludnik – Ojstrnik – in vmes Kanalska dolina.

Pogled se je za hip ustavil na Jerebici, ki je prva onkraj Predilskega vrha. Njen severni sosed pa je Kraljevi hrib. Ves je »kraljev«, če naj to pomeni bogastvo. Gora je zakladnica svinčene in cinkove rude in od nje živi nekaj tisoč rabeljskih rudarjev. Živijo dobro, a osamljeni. Večina jih životari in se žrtvuje velikanu, ki raste iz Rablja ter se kakor lava širi po vsej Kanalski dolini in še dalje. In v njem se vlečejo rovi, na sever in na jug in počez, celih 70 km.

Pravzaprav pa izhaja njegovo ime iz njegove postave: Kontji hrib (Köntenberg in ne Königsberg). Konta pomeni skok, stopnica. In kont je ta hrib poln, posebno na južno stran. Toliko, da jih ne bom pozabil nikoli več. Ko sem iznad njih nekoč prišel v noč, bi bil kmalu prenočil na planem, da ni zadnji hip, opolnoči, prišla pomoč, dober tujec z električno svetilko. Seveda tega niso bile krive prav samo konte, tudi pri tem je imel svoj delež sončni dan, ki je omamil duha, da je pozabil na kraj in čas.

Spet sem sedel na zelenico in odvezal oči. Pasle so se po mili volji. Kakor na častni tribuni sedijo pred tabo Zahodni Julijci, vsi po vrsti. Nekaj skokov napraviš po Mrzli dolini, ki je fik pred tabo, pa se moraš ustaviti v Trbiški krnici, najznamenitejši in najvišji visokogorski krnici vseh Alp. Vidna je daleč naokoli, najlepše pa z belopeške strani, posebno v dopoldanskih urah zimskih dni, ko se blešči v soncu njena ogromna snežišča.

Nad Krnico Višenjska skupina. Gmota, v kateri se posamezni vršaci tako tesno stiskajo, da učinkujejo kakor dovršen, mojstrski lik. Šele pod nebom se vrhovi ločijo. Tam spoznamo, da je sredi med njimi Divja kaza, na njeni levi Rabeljska Krniška špica, na desni pa jo podpira Trbiška špica, nad njo in izza nje pa gleda velikan Viš s svoje piramide.

avstrijskega justičnega ministra in zvezni sodnik Lemp iz Lausanne so spregovorili uvodne besede, nato pa je o razvoju zadevnih pravnih odločitev v Nemčiji govoril javni pravobranilec iz Münchna. Začelo se je z l. 1942, ko je višje deželno sodišče prvokrat obravnavalo smučarsko nesrečo. Za pravilno obnašanje smučarjev je izluščil šest osnovnih pravil (o tem smo pred leti v drugi zvezi že nekajkrat poročali): 1. Vsak mora obvladati vožnjo v skladu s terenom in vidnostjo (kakor na cesti). 2. Zgornji, ki pripelje z večjo hitrostjo, mora paziti na spodnjega, če vozi počasneje. 3. Če je sila oz. grozi trk z drugim smučarjem, naj smučar sam od sebe pade. 4. Kdor vozi na progo s strani, se mora ozirati tudi na zgornjo stran. V vsakem drugem primeru si je pozornost nazaj in navzgor težko zamisliti. 5. Na ožinah se smučar ne sme ustavljati. Če pade, mora odstopiti. 6. Po progi navzgor sme smučar hoditi samo ob strani.

Diskusija je zavračala točko 3 (to je »tekstilno zavoro«, češ da ima dodatne nevarnosti). Zavrnil jo je tudi dr. Pichler iz Gradca, ki ga štejejo za eksperta št. 1. Sodniki se niso zedinili glade krivde, če dva smučarja, ki enako dobro in hitro vozita, pridrvita v ožino. Prav tako so se razhajali pri vprašanju rizika pri tekmovanju, češ da vsak tekmovalec prostovoljno računa s tveganjem, naj je že kriv trka kdorkoli. Avstrijski sodniki so podpirali to naziranje, nemški pa so izrazili pomislek, da je tako stališče vada na mlin surovežem, obenem pa zakriva razliko med borbenim in individualnim športom. Tekmovalec mora računati s poškodbami in to zavestno sprejema, pri rekreaciji pa je trk vselej spodrslija, čeprav ni rečeno, da gre vselej za krivdo.

Švicarji so forsirali 10 pravil, ki jih je izdala FIS. Čim prej jih bodo vsi priznali, tem prej bo prišlo do enotne smučarske zakonodaje. Švicarski pravniki in tamkajšnje sodnije zelo strogo obravnavajo obveznosti, ki jih prevzemajo žičniška podjetja za svoj promet.

Zelo obsežna so civilno pravna vprašanja o odškodnini za bolečine in materialno škodo, posebno ker je treba večkrat oceniti soodgovornost poškodovanca. Manj se je konferenca dotaknila krivde smučarskega inštruktorja zaradi premajhne vestnosti in krivde producentov pri napakah opreme. Pri civilnem pravu gre za velike denarje, zato se za to pravo zanimajo zlasti zavarovalnice. Ni čuda, če je doslej v vseh treh deželah bilo največ razsodb o civilnopravnih posledicah smučarskih nesreč.

Levo od skupine se proti nam zvrsti še nekaj vršacev Mrzle doline: Lepa glava, Huda polica idr. Desno pa Male Lastovice ter samostojne Višarske glave, ki premišljajo o časih, ko so v svojem drotu varovale pračloveka. (V neki jami so tam našli kij iz kamene dobe in ga zdaj hranijo v dunajskem muzeju.) Med Lastovicami in Višarskimi glavami je Prašnikovo sedlo, prehod iz Mrzle doline v Zajzero.

Južno od Lastovic pa te Žabniška škrbina popelje iz Trbiške v Žabniško krnico, ki je manjša od te, a daleč lepša: izhodišče za skoro na vse vrhove Viške skupine pa tudi na Veliki Nabojs, ki obrobja krnico proti severu. Sredi krnice sameva planinska koča (Pellarini).

Onkraj Viša je še nekaj vrhov, ki pa se nekam izgubljajo, kakor da se ne bi hoteli ne morali pokazati vpričo velikana, ki sega daleč čeznje, vpričo Poliškega Špika, kralja Zahodnih Julijcev. Špik ali Montaž je najvišji in najmogočnejši. Od povsod imponira. Od tod se zdi kakor pokrovitelj, ki sedi v ozadju na najvišjem prestolu. Od južne strani pa se mu približajo žametni travniki visoko pod krono. Na sever odseče 1700 m globoko v Zajzero. Nekako v sredi te se stena sicer prelomi in se zarežejo vanjo Hude Police, ki je vrh po njih dobil svoje ime, in prečkajo ogromno gmoto. Severna stena se šele nad njimi prav ustromi. Še večjega pa se pokaže z zahoda, iz doline Dunje, od koder gledaš sicer na njegovo ozko stran, a 2200 m visoko. Zato mu tam pravijo kralj Dunje.

Ob razgledih po gorah in ob mislih, ki so se prepletale med nje in jih božale z vseh strani, je minil čas. Še zrak se je sumljivo ohladil. Le čisto narahlo te boža toplota z neba in te opominja na sestop. A težko se je ločiti od gora. Še za slovo pogled na zadnjega velikana. Čisto zadaj v kot proti jugu se je postavil, zamaknjen sam vase – beli Kanin. Gora okamenelih sanj, gora začarane Rezijske, proti jugu gleda daleč v brezkraino nižino in prek nje do morja. Spomladi oživi, njen negibni kamen kljub ledenikom in neskončnim podom se razgreje in razgiblje, a ne iz lastne moči. Po njej je zapluzil smučar kakor nikoder drugod.

Vsaj polovico navzočih sodnikov, ki so se zbrali na konferenci, dobro pozna problematiko, ker sami redno smučajo, nekateri pa so celo tekmovali in bili smučarski učitelji. Pogrešali so Francoze, ki imajo v svojem Code civil posebno določbo glede ogrožanja. Sicer pa je zbudil pozornost sklep, naj bi se vsa stvar smučarskih nesreč obravnavala na zavarovalniškem področju.

T. O.

SMUČARSKA VELESILA

250 ton mavca so porabili v pretekli zimski sezoni za imobilizacijo zlomljenih kosti in spahnjenih sklepov na alpskem področju. To je 20 vagonov – materiala, kje pa je druga »škoda«! In vendarle je vse to malo v primeri z užitki, ki jih smučarstvo ponuja 50 milijonom smučarjem na svetu. Največ se jih seveda driča pri 4500 žičnicah, kolikor jih premorejo Alpe.

V inozemstvu je zadnja tri leta močno napredovala varstvena služba na pistah. Nemški, avstrijski, švicarski juristi so poskrbeli za pravila, po katerih ni več tako težko presoditi kazensko in civilno odgovornost pri nesrečah na smučiščih. Na muho so vzeli tudi smučarje, ki se ogrevajo pri točilnih mizah. Zedinili so se za mero alkohola, ki ga sme »nesti« tak smučar na deske in prog: 0,8 promila!

Na proge bodo že v prihodnji sezoni prodrle povsem plastične smuči. Innsbruška firma AIRVREM jih bo preskušala 20 000. Če bo res, kar firma trdi, bo to prava revolucija v proizvodnji podaljšanih stopal. Smuči bodo lažje, hitrejši in cenejši kot one z lesenim jedrom. In več bodo zdržale!

V ZDA pa so zadnji krik smučarske mode – kovinske smuči. Pravijo, da za hojo in tek niso kaj prida, za spust pa fantastične.

Umetni sneg modre, rdeče in rumene barve ponujajo italijanske firme. Izhodiščni snovi sta polietilen in PVC. V Avstriji so večbarve umetne piste že uvedli blizu Kapruna. Umetni sneg so nametali na prisoje, da preprečuje prehitro kopnenje naravnega snega.

T. O.

Pa se poslovimo od planin in si v naglici ogledimo nekoliko še dolino, v katero se polagoma spuščam. Sonce bo zdaj zdaj zašlo, v dolini ga že zdavnaj ni več. Temna in hladna je Kanalska dolina. Dolina ima sicer razmeroma dovolj sonca, ki pa se zaradi visoke lege ne more dovolj uveljaviti. Zato je mraz v njej. A ne povsod enako. Medtem ko v nekaterih vaseh kar prijetno greje, so vasi ali njih deli, ki pozimi nekaj tednov ali celo mesecev sonca ne vidijo. Je že res, da si zakurijo peči, a si ne ogrejejo srca in tako se ozirajo kakor skozi zamrežena okna za toplim soncem, za svobodnim soncem, ki ga zakrivata zdaj hrib zdaj oblak.

Pričujoč spis je napisal pokojni dr. Lajze Dolhar in ga objavil v Jadranskem koledarju 1952 pod imenom Borut. Op. ured.

PLANINSKI ZAPIS DR. VOJESLAVA MOLETA

MARIJAN BRECELI

Spominski knjigi, ki jo kot nekdanjo last Močnikove družine, ki je dolgo časa bivala v planinski koči na Čavnu, hrani še živeči Hubert Močnik, stoji tudi naslednji vpis. Glasi se:

»Stowenio, ojczyzno moja, ty jesteś jak zdrowie,
Ile cię trzeba cenić, ten tylko się dowie
Kto cię stracił.«
10. avgusta 1905.
Vojeslav Molè
iz Novega mesta
Madoslav = Josip Gruntar
veleposestnik iz Šmarij
Vladimir Poljšak
stud.
A. Poljšak
učitelj izpod školja
Tako lepo je tukaj, da se gotovo še kdaj vrnemo!«

Knjiga-album zajema obdobje 1903–1908.

Umetnostni zgodovinar in pesnik dr. Vojeslav Molè je po rodu z Goriške, iz Kanala ob Soči. Tu se je rodil 14. dec. 1886. Družina se je večkrat selila. Gimnazijo je študiral najprej v Trstu, nato pa v Novem mestu. Leta 1904/1905 je bil sedmošolec. V svojih spominih (»Iz knjige spominov« 1970) pripoveduje, da je tista leta v vsem sledil nagnjenjem svojega (pol)brata Rudolfa, ki se je bil že odločil za slavistiko. Tako se je po bratovem zgledu začel učiti slovanskih jezikov: srbohrvaščine, češčine, poljščine. Da je bilo temu res tako, pričuje torej med drugim tudi ta planinski zapis na Čavnu, iz katerega lahko razberemo, da je Vojeslav Molè že takrat poznal vsaj nekatera vidnejša poljska literarna dela, zakaj gornji verzi niso nič drugega kakor prvi trije verzi Mickiewiczewega Pana Tadeusza (Gospoda Tadeja), ki v Debeljakovem prevodu slovensko takole zvenijo:

»O Litva – domovina, ti si kakor zdravjel
Kako si dragocena, tisti le spoznal je,
ki kdaj te je izgubil!«

Molè je seveda ta izvirnik prav »rahló« priкроjil in namesto besede »Litva«, napisal »Slovenija«.

O drugih treh bi kazalo povedati, da je bil Albert Poljšak rojak iz Šmarij na Vipavskem in da je prav tisto poletje z odliko maturiral na učiteljsčju v Kopru.

Kako bi dr. Vojeslav Molè danes v daljnem Oregonu v ZDA gledal na to svojo gimnazijsko ljubezen do Poljakov in njihove literature, potem ko je med njimi preživel večino svojega plodovitega življenja? Nedvomno bi bil tega spomina – da se mu je tako zgodaj odkrila »usoda« njegovega življenja – vesel. Nam je tudi v dvojno veselje: zaradi Čavna in zaradi Moleta, rojaka, ki je kasneje tako proslavil v tujini slovensko ime.

IZ ZGODOVINE SPD

CIRIL ZUPANC

1. Predlog za reorganizacijo

Leta 1910 je v cerkljanski podružnici vzklikla zamisel o primernejši in bolj demokratični organizaciji Slovenskega planinskega društva. To pobudo je isto leto prevzela kranjska planinska podružnica, ker so vodstva drugih podružnic pričakovala, da bo na ta način ideja najboljše in najprej realizirana. Vodstvo cerkljanske podružnice je svojo pobudo razmnožilo na ciklostil in jo razpislalo vsem podružnicam SPD. Takole je dopis sestavljen:

Osrednji odbor Slovenskega planinskega društva
v Ljubljani

Dopisa od 15. novembra in 2. decembra 1909 sta dala povod, da se je na letošnjem občnem zboru naše podružnice pretresalo razmerje naše podružnice napram osrednjemu društvu na podlagi obojestranskih pravil. Ta pravila pa so vse prej kakor času in namenu primerna, ker vsebujejo določbe, ki bodo slej ko prej pogubno in razdirajoče vplivale na tako potrebno složno sodelovanje vseh podružnic.

Na podlagi podružničnih pravil je namreč vsaka podružnica v vsakem oziru brezpogojno podložna osrednjemu društvu, čigar pravila so veljavna tudi za podružnice.

Ni nam namen s tem dopisom morda kritikovati delovanje osrednjega odbora. Obratno! Priznati mora vsakdo, da je do sedaj vzorno, požrtvovalno, zato tudi bogato z uspehi, a skrb za prihodnost, ker kedo nam jamči, da bo vedno tako, nam narekuje te vrstice.

Osrednje društvo nam sme nalogati večje ali manjše prispevke od članov (glej dopis od 15. novembra 1909).

Osrednje društvo sme prevzeti v svojo oskrbo podružnične naprave, ako se rentirajo, v nasprotnem slučaju jih pusti na ramenih podružnic.

Osrednji odbor je tako rekoč lastnik vseh podružničnih naprav; sploh je podružnica brezpraven član osrednjega odbora SPD. Kaj pa je osrednje društvo in kako pride do teh pravic? Po našem mnenju je ravno tako društvo, kakršna je vsaka druga podružnica ter ne bi smela imeti kot taka ne več ne manj pravic.

Osrednji odbor volijo člani osrednjega društva. Ali so ti člani kaj več kot vsak član ene ali druge podružnice? Iz navedenega je razvidno, da je reorganizacija SPD nujno potrebna. Preosnovati bi se morala v večjih potezah tako, da bi v Ljubljani bila tudi podružnica SPD, a osrednji odbor bi volili delegati vseh podružnic na podlagi števila članov. Občni zbori osrednjega društva bi bili vsako leto v drugem kraju. Posamezne podružnice bi bile samostojna in svojepravna planinska društva, nad njimi pa bi bilo v Ljubljani osrednje društvo kot nekaka **zveza slovenskih planinskih društev**.

Kot glasilo te zveze naj bi veljal Planinski vestnik, katerega bi upravljal osrednji odbor in zahteval od posameznih društev prispevke od članov v toliko, kolikor bi v resnici znašali stroški za list.

V interesu celokupnega slovenskega planinstva prosimo osrednji odbor, da stvar natančno premostri in morda v ta namen skliče v primernem kraju, če mogoče pred glavnim občnim zborom, anketo odposlancev vseh podružnic. Od tega pisma smo poslali prepis vsem podružnicam.

S planinskim pozdravom!
Dne 14. januarja 1910

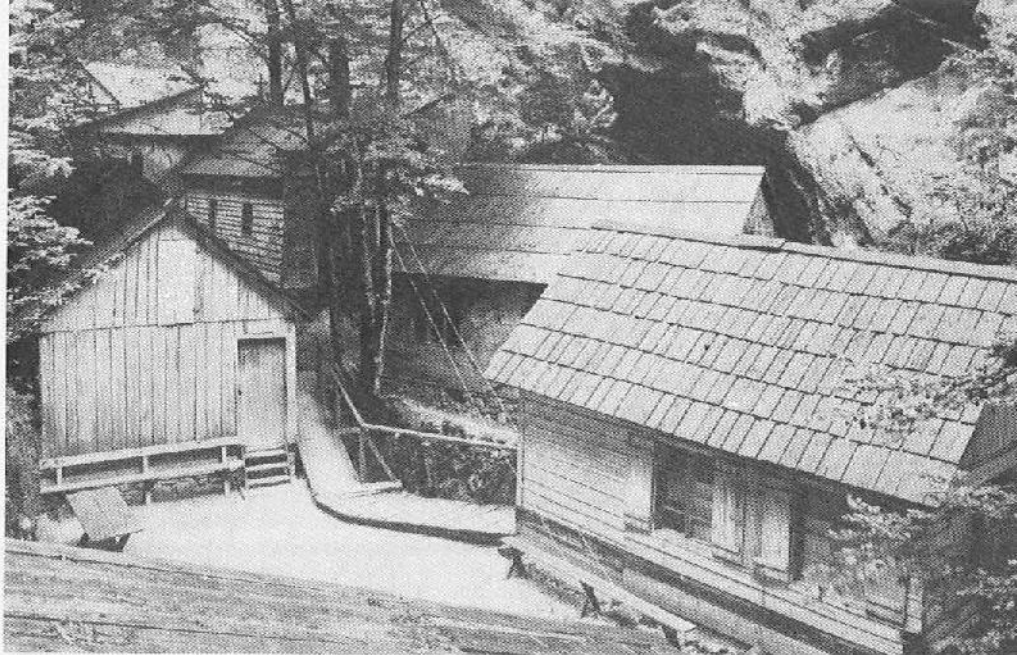
Podružnica SPD
v Cerknem, Goriško

Za odbor:

Anton Stres l. r.
načelnik

Ivan Bonač l. r.
tajnik

Po tem predlogu se je torej že leta 1910 pojavilo ime Zveza slovenskih planinskih društev. Vendar je do realizacije pravzaprav prišlo šele po drugi svetovni vojni. Arhiv PD Cerkno je ta zanimivi spis ohranil.

Osrednji del SVPB »Franja« v Pasicah

2. PASICE

Ne le v Jugoslaviji ampak že tudi marsikje zunaj naših meja je postala znana slovenska vojaška partizanska bolnišnica »Franja«. V globoki skalni grapi hudournika Pasice v bližini vasi Novaki pri Cerknem, občina Idrija, je bila ta vojna bolnišnica od decembra 1943 do maja 1945. 522 ranjenih borcev se je ta čas tukaj zdravilo in večinoma tudi pozdravilo.

To bolnišnico so gradili postopoma, tako da je v drugi polovici leta že imela okrog 100 ležišč za ranjence. Zgradili so tudi električno centralo, shrambo za zdravila, izolirnico za umirajoče in za ranjence z zastrupljenimi ranami, pralnico in kopalnico, vodovod, operacijsko sobo, barako za rentgenski aparat in invalidski dom oz. barako za okrevanje.

Poleg vseh teh »objektov« je bilo okrog bolnišnice zgrajeno tudi več bunkerjev in mitraljeških gnezd za zavarovanje bolnišnice. Na vhodnem delu hudournika je bilo tudi nekaj dviznih mostičev, ki so odpirali oz. zapirali vhod v bolnišnico.

Za vse to delo je bilo potrebno veliko naporov in iznajdljivosti, obenem pa je bilo treba že v Cerknem in še bolj v Novakih organizirati dosleden varovalni sistem, ki je pomagal ohraniti razpored bolnišnice v največji tajnosti vse do konca vojne. Tudi to se je posrečilo. Danes je SVPB »Franja« svojevrsten spomenik NOB. Neka skupina Belgijcev je dobesečno onemela, ko je videla to čudo. Nekdo med njimi se je takole izrazil: »Bosi in po kolenih bi morali hoditi po tem svetem kraju. Če bi kaj takega mi imeli, bi tega ne uničevala voda. Impregnirali bi in dali v steklo, da bi se čim dalj ohranilo!«

Domačinom je bila struga Pasice nekdaj neprijazna in divja. Izogibali so se je, saj skoraj ni bilo primernege vstopa vanjo. Pa vendar so bili planinci tisti, ki so jo odkrili in prvi nadelali vhod v to čudovito in romantično solesko.

Planinski Vestnik leta 1909 poroča o novih in obnovljenih markacijah, ki jih je cerkljanska podružnica napravila v letu 1908, in med drugim navaja: »Nova pot se je napravila v divne Pasice. To je v skalnato sotesko, polno slapov, tolmunov, tesni in drugih prirodnih krasot.« Ko v istem letniku povzema iz poročila občnega zbora, navaja:

»Na drugi strani smo otvorili novo polje za naše delovanje. Po krasnih slapovih znamenite Pasice, ki nudijo na razmeroma majhnem prostoru nenavadno veliko naravnih krasot in zanimivosti, smo v prvem delu, to je do »hrama«, napravili dostopne. Tudi za to se imamo mnogo zahvaliti g. tehniku Petru Brelihu, ki je prebil večji del svojih počitnic v Pasicah, kjer je obdeloval strmo skalovje in vsekaval stopinje.«

Še v poletju 1914 so razni planinci in izletniki obiskovali Pasice, kamor je bila iz Cerkna tudi vzdrževana markirana pot. Potem pa so ljudje na ta kraj pozabili, dokler ga niso spet našli partizani, ki so ga uredili in uporabljali za še kako važne potrebe. Peter Brelih ni vklesal prvih stopinj zgolj za športno rekreacijo.

DESET LET

PRIMORSKEGA MEDDRUŠTVENEGA ODBORA PLANINSKIH DRUŠTEV

JANKO FILI

29. julija 1971 poteka deset let, odkar se je sprožila zamisel o rednem sestajanju primorskih planinskih društev in o medsebojni pomoči pri reševanju organizacijskih, gospodarskih in drugih zadev. Bilo je to na predvečer otvoritve prenovljene in povečane koče na planini Razor. Prijetno vzdušje, ki je vladalo ta večer, ob navzočnosti preko 160 planincev, ki jih je to prvo noč gostila adaptirana koča, je povsem po naključju združila v mali gostinski sobi zastopnike planinskih društev: Ajdovščina, Bovca, Kobarida, Podbrda, Kopra, Tolmina, Nove in Stare Gorice ter Trsta, predstavnikov Planinske zveze Slovenije ter gorenjskih planinskih društev Gorje in Javornik, – skratka skoraj mala skupščina Planinske zveze Slovenije.

Snidenje je bilo spontano, zato tembolj prisrčno. Vsakdo je hotel priti do besede. Vsakogar je zanimalo delovanje, gospodarjenje, težave v Ajdovščini – zibelki prve slovenske vlade, kako napreduje Nova Gorica v primerjavi s »staro«, ki ji ni bilo usojeno sodelovati v poletu novoosvojenih krajev. Nadalje, kako se dela v Kopru, ki mu nasprotno ni bilo usojeno deliti »svoboda« s Trstom v Svobodnem tržaškem ozemlju. Ali se bodo Tolminci še vedno puntali, čeprav so si priborili toliko zaželeno svobodo? Pa primorski »gorenjci« – Bovčani in Kobaridci!

Tako kramljanje in prijetno vzdušje je samo ob sebi sprožilo željo za ponovno sestajanje v raznih krajih širom po Primorski. Spoznati je potrebno поближе ponosni Nanos, notranjski očiak Snežnik, cerkljanski Črni vrh, Slavniki, ki bdi nad slovensko Istro, rojstni kraj goriškega slavčka – Vrsno itd.

Večni problemi z oskrbnicami in oskrbniki naših koč, z nosači, z vzdrževanjem in obnovo planinskih domov so se zdeli mnogo lažji, lahko rešljivi, saj so bili pri vseh v glavnem enaki. S skupnimi močmi, posveti, nasveti, pa bo vse lepše in lažje potekalo. Tako je bilo spoznanje prvega neorganiziranega snidenja planinskih delavcev Primorske. Zato se je takrat sklenilo, naj bi se taki sestanki vršili dvakrat letno, spomladi in jeseni.

Tako je postal meddruštveni odbor planinskih društev, kakor se »uradno« imenuje, nekaka podaljšana vodilna roka Planinske zveze Slovenije, neuradni organ, ki pa le opravlja določeno funkcijo, kakor je to pokazalo in potrdilo prvo desetletje delovanja. Odbor združuje 15 planinskih društev (od teh dve v zamejstvu), in sicer: Ajdovščina, Bovec, Cerkno, Gorica (Italija), Idrija, Ilirska Bistrica, Kobarid, Koper, Nova Gorica, Podbrdo, Postojna, Sežana, Tolmin, Trst (Italija) in Vipava. Ta planinska društva (brez zamejskih) upravljajo 29 planinskih postojank – domov, koč in zavetišč. Združujejo preko 6200 odraslih članov, mladincev in pionirjev. Posebno razveselivo je, da je v preteklem letu pri nekaterih planinskih društvih zelo zraslo število mladincev in pionirjev. Člani vseh 15 društev so naročeni skupno na preko 500 izvodov Planinskega Vestnika. Glavne teme rednih posvetov so tekoče zadeve posameznih društev. Rednih posvetov, ki se jih udeležujejo po dva do trije delegati vsakega planinskega društva, je bilo do konca 1920. leta 23, od tega so bili trije izredni.

Tov. Ciril Zupanc je v Planinskem Vestniku 1969 na strani 273 že na kratko omenil delovanje meddruštvenega odbora in navedel kronološki red in kraje, kjer so se posveti vršili. Ker nekateri datumi niso točni, jih navajam ponovno.

Prvotno je bil sedež meddruštvenega odbora v Kopru in mu je predsedoval dr. Branko Šalamun. To so bili začetni koraki, ki jih je dr. Šalamun s svojo vedro domiselnostjo in poštrevnostjo pravega planinca uspešno pripeljal po do tedaj še nemarkiranih stezah na pravo pot.

Od 27. 9. 1964 je sedež odbora v Tolminu in mu še danes predseduje Janko Fili. Vsakokratni predsednik meddruštvenega odbora je po svoji funkciji istočasno tudi član glavnega odbora Planinske zveze Slovenije. Na ta način povezuje posamezna društva med dvema skupščinama Planinske zveze Slovenije, ki se vršijo le vsako drugo leto. Predsednik meddruštvenega odbora se navadno udeležuje letnih občnih zborov, po potrebi pa tudi sej upravnih odborov planinskih društev.

Medtem ko so si bila primorska društva prej tuja in prepuščena sama sebi, so se v letih delovanja meddruštvenega odbora bolj spoznala; spoznali so se na posvetih posamezni društveni predstavniki in člani, tako da se že imajo za večjo družino, primorsko planinsko skupnost. Spontano so na posamezne občne zборе planinskih društev pričeli prihajati še zastopniki sosednih društev, tako je voz bila tesnejša. Tudi z gorenjskim meddruštvenim odborom in planinskimi društvi so bili navezani dobri stiki. Lep dokaz takega sodelovanja je bil nadvse uspel planinski tabor z lepim in bogatim kulturnim programom 15. 8. 1965 v Lepeni.

Izredni posveti pa imajo namen povezovati skupne akcije posameznih društev. Tako so se planinci Primorske – tudi zamejski – dne 30. 8. 1969 in 3. 9. 1970 dogovorili za uspešno organizacijo ob dnevu planincev, ki se vrši vsako leto drugo nedeljo

Št.	Datum	Kraj posveta	Organizator
1.	29. 7. 1961	(ustanovni) v koči na planini Razor	PD Tolmin
2.	29. 10. 1961	v Mlad. domu »Kekec« v N. Gorici	PD N. Gorica
3.	13. 5. 1962	v Tumovi koči na Slavniku	PD Koper
4.	24. 5. 1964	v Vojkovi koči na Nanosu	PD Postojna
5.	18. 5. 1963	v koči Zlatorog v Trenti	PD Bovec
6.	27. 9. 1964	v koči pri izviru Hublja	PD Ajdovščina
7.	7. 10. 1962	v domu »Rudar« Vojsko	PD Idrija
8.	27. 10. 1963	v plan. koči na Črnem vrhu nad Novaki	PD Cerkno
9.	30. 5. 1965	v domu na Vrsnem	PD Kobarid
10.	10. 10. 1965	v Podbrdu	PD Podbrdo
11.	29. 5. 1966	v Sežani	PD Sežana
12.	16. 10. 1966	v domu JLA v Tolminu	PD Tolmin
13.	2. 4. 1967	v domu družb. organiz. v Il. Bistrici	PD Il. Bistrica
14.	22. 10. 1967	v domu lovcev in planincev v Vipavi	PD Vipava
15.	27. 4. 1968	v Vojkovi koči na Nanosu	PD Postojna
16.	9. 11. 1968	v Tumovi koči na Slavniku	PD Koper
17.	14. 6. 1969	v domu »Rudar« na Vojskem	PD Idrija
18.	30. 8. 1969	(izredni) v N. Gorici	PD N. Gorica
19.	12. 11. 1969	v mlad. domu »Kekec« v N. Gorici	PD N. Gorica
20.	15. 5. 1970	(izredni) v mlad. domu »Kekec« v N. Gorici	PD N. Gorica
21.	31. 5. 1970	v koči na Sviščakih – Snežnik	PD N. Gorica
22.	3. 9. 1970	(izredni) v Novi Gorici	PD Il. Bistrica
23.	22. 11. 1970	v domu gasilcev v Podbrdu	PD N. Gorica
			PD Podbrdo

v mesecu septembru. Temu je namenjeno tudi vsakoletno srečanje – martinovanje, ki ga že vrsto let organizira Slovensko planinsko društvo iz stare Gorice v raznih krajih gornjega Posočja. Dne 15. 5. 1970 pa so se dogovarjali o programu in delu, ki naj bi ga posamezna planinska društva izvršila v letu varstva narave. Letošnja glavna akcija primorskih, predvsem posoških, planinskih društev pa je organizacija proslave 75-letnice ustanovitve Soške podružnice slovenskega planinskega društva. V Planinskem Vestniku iz l. 1897 na str. 60 je v poročilu o delovanju Soške podružnice v l. 1896 med drugim zapisano: »Misel, da bi se ustanovila prepotrebna podružnica Slov. planinskega društva ob zelenomodri Soči, da bi se z njo razširjalo zanimanje za divne naravne krasote v teh krajih in ohranil slovenski značaj, se je bila pojavila že konec leta 1895 in v začetku leta 1896 itd...«

Torej poleg zanimanja za krasote predvsem narodno-obrambni značaj društva! Kaj opazamo v teh krajih po 75 letih? V dnevnem časopisu in revijah beremo članke za in proti spremembi naravnega okolja Gor. Posočja, za in proti zaježitvi Soče in gradnji hidroenergetskih objektov. Dajejo se obljube o pomoči za razvijanje turizma, ki naj bi izboljšal skromne možnosti obstoja in preživetja tamkajšnjega prebivalstva z ohranitvijo edinstvenih naravnih lepot. Ne opazamo ali nečemo opaziti, da se trentarski domovi spreminjajo v vikende imovitejšega sloja. Trentarji, Sočani, Čezsočani in drugo prebivalstvo Posočja nasploh pa morajo po svetu s trebihom za kruhom. Gornje Posočje izseljujemo, namesto da bi ga utrjevali, toda ne z bunkerji in utrdbami, kakor je to delal 25 let fašistični okupator, ampak z omogočanjem obstoja na tem lepem koščku naše zemlje. Ne odseljevanje, bolje bi bilo priseljevanje in krepitev zavednega življa ob zapadni meji. S pravilno urbanizacijo, s krajevno tipskimi zgradbami, ne le s kmečkimi, stanovanjskimi, tudi industrijskimi, bi se omogočil obstoj domačemu in novodošlemu življu. Ne moremo si zamisliti zimskega turizma v tej dolini, če ne bo boljših in krajših prometnih zvez z domačim zaledjem. Samo inozemski turizem ne more biti perspektiven.

Na zahodu in na severu naši sosede vztrajno krepijo svoj življenjski območje, gradijo tudi nova naselja in omogočajo obstoj priseljencem na etnično čisto slovenskem ozemlju (pri Devinu, italijansko ribiško naselje na Opčinah in sl.).

Tudi take zadeve obravnavamo na naših posvetih in želimo, da bi se tudi vsa naša slovenska javnost zavedala tega, kajti to je zadeva nas vseh.

DRUŠTVENE NOVICE

SLOVENSKO PLANINSKO DRUŠTVO TRST

V Gregorčičevi dvorani v ulici Geppa je bil 31. III. 1971 občni zbor Slovenskega planinskega društva, ki se ga je udeležilo lepo število članov in gostov. Predsednica dr. Mašerova je prebrala pozdravne brzojavke in pisma, ki so jih poslale Smučarska zveza Slovenije, Glasbena matica iz Trsta ter SPD iz Gorice. Občni zbor so pozdravili tudi Dušan Košuta (SZ Bor), Mario Magajna (PD Cankar), prof. Tine Orel (Planinska zveza Slovenije), dr. Šalamun (SPD Koper), Jožica Milavec (PD Sežana), Marjan Sušteršič (Zveza planinskih društev v Italiji), Albert Urdih (PD Škamperle), Borut Kodrič (RMV), Nadja Pahor (SKGZ) ter Miran Kureš (SD Breg). Občni zbor se je nadaljeval s poročili, za predsednico so ponovno potrdili dr. Sonjo Mašerovo, člani odbora pa so Ivan Visini, Stanko Perovšek, Stefan Bratuš, Ugo Margon, Nadja Košuta, Selma Micheluzzi, Enči Magajna, Zdenka Trampuž, Pavel Križančič, Joško Morelj, Vojko Bandelj, Izток Furlan ter Silvana Bisca. Za namestnika sta bila izvoljena Savino Sancin in Ema Kerševan, v nadzornem odboru pa so Danilo Micheluzzi, Jože Cesar in Alojz Gec.

Iz tajniškega poročila (Selma Micheluzzi) posnemamo, da je delo društva potekalo na kulturnem, rekreativnem in smučarskem področju. Društvo je priredilo več predavanj: Ing. Pavle Šegula je opisal odpravo v Pamir leta 1969 in vzpon na Pik Lenin, prof. Franc Habe je prikazal Dansko in Norveško, ing. Boris Sancin narodni park Gran Paradiso, sledila sta alpinista Zvone Kofler in Janez Brojan iz Mojstrane, ki sta prikazala svoje plezalne akrobacije v skupini Mont Blanca in domačih stenah, naravoslovec prof. Tone Wraber je s svojega vidika opisal odpravo na Annapurno II. in IV. v Nepalski Himalaji. Poleg teh predavateljev so člani SPD Trst poskrbeli za več projekcij – posebno reportaž društvenega delovanja (smuč, tečaja, treningov mladincev, tekem itd.) v Škedenju, v Zgoniku, Repnu, v Gregorčičevi dvorani in v mali dvorani kulturnega doma.

Udeležili so se tudi orientacijskega pohoda v organizaciji SD Poleta, kjer je tržaška ekipa zasedla drugo mesto. Kot vsako leto so pripravili pustovanje v Gregorčičevi dvorani.

Beležijo nekaj zanimivih vzponov in izletov: npr. na Valnik z ogledom kraškega botaničnega vrta, na Nanos, po novi zavarovani, lepi »Furlanovi poti«, na Matajur, na Krn; s sodelovanjem PD Koper

izlet po Koroški, s sodelovanjem PZS izlet v Kanalsko dolino z vzponom na Poldnašnja špico. Manjša skupina planincev je v Dolomitih opravila več vzponov. Sledili so vzponi na Viš, Polovnik in Blegaš. Dobro je uspel tudi turistični izlet po Dolenjski, vzdolž reke Krke do Čateških toplic.

V Glinščici so slovesno odkrili spominsko ploščo, delo umetnika Jožeta Cesarja, v spomin padlim planincem NOB: Tezeju Šavronu, Justu in Dalfu Blažini.

Organizirali so tečaj smučarske telovadbe in sicer: v prostorih PD Cankar, v telovadnici šole v ul. Frauen, pri Sv. Ivanu, v Barkovljah, v Križu, na Proseku, v Dolini in za odrasle v telovadnici liceja Prešeren na Vrdelski cesti.

Skupno je telovadilo okrog 150 oseb. Priredili so 8 planinskih izletov in treningov in sicer: 2 treninga na bazoviškem terenu, 1 trening na sončnih ogradah pod Sv. Primožem, izlet na Kokoš, na Sv. Lenart in 2-krat na Sv. Primož. Teh izletov in treningov se je poprečno udeležilo 34 otrok.

Novembra meseca so priredili sejem rabljene smučarske opreme, ki je dosegla kar dober uspeh.

Z enomesečno zamudo je 10. januarja startal smučarski tečaj. Odložili so se za Sv. Anton pri Trbižu, ker je kraj poseben ugoden za tržaške smučarje.

Sprejeli so 180 tečajnikov, od katerih je bila velika večina naraščajnikov in popolnih začetnikov. Pri takem številu so morali zelo vestno pripraviti celotni program. Tečajnike so porazdelili v 13 razredov. 11 razredov je vadilo pri Sv. Antonu, 2 (za odrasle in tekmovalni razred) pa večinoma v Zabnicah. Učiteljev je bilo 5, vsi pripadajo trbiški smučarski šoli. V 4 tednih so dali tečajnikom kar 100 ur tečaja. Vsako nedeljo so peljali v Trbiž 4 avtobusi, poprečno število izletnikov je znašalo 212. Poleg 5 učiteljev je bilo vsakokrat 10 spremljevalcev. Lepo število izletnikov in tečajnikov je prihajalo z lastnimi avtomobili.

Februarja meseca so se pričela conska tekmovanja. Teh tekmovanj se je udeležilo skupno 16 atletov, ki so nastopili na 9 tekmah.

Februarja se je udeležilo smučarskega tečaja poprečno 90 tečajnikov. Poprečno število izletnikov je bilo 121. Skupno je društvo organiziralo 40 ur tečaja.

Letošnje 5. zimske športne igre 1971 so bile skrbneje pripravljene kakor lani. Tekmovanja so se vršila brez posebnih zastojev. Organizacija letošnjih iger je delo odbora, v katerem so bili: Alojz Abram, Ciani Furlanič, Selma Micheluzzi in Marjo Sušteršič. Na dan tekmovanja

je bilo na terenu 35 oseb z različnimi funkcijami.

Vse tri proge (za sankanje, za naraščajnike in odrasle) je pripravil direktor trbiške šole Oskar Nikolaušič.

Atlete so nagradili s 95 kolajnami, 12 pokali (nekateri so podarili Primorski dnevnik, Tržaška knjigarna, Slovenska kreditna banka, SKGZ, trdka Velox, Smučarska zveza Slovenije, 2 pokala mladinska revija Galeb), druge pa je dalo društvo, 2 para smučij je podarila tovarna Elan, te sta dobila najzaslužnejša tečajnika tečaja 69/70 in 70/71. Sodelavcem pa so porazdelili 47 spominskih kolajn.

Uspelo nagrajevanje je zaključila filmska reportaža tekmovanja, ki so jo pripravili člani sami.

Uvodno poročilo na občnem zboru je predsednica dr. Sonja Mašerova navezala na 25-letnico obnovitve slovenskega tržaškega planinskega društva, ki se je po obnovitvi hitro razmahnilo, potem nekaj let spet zastajalo, zadnja leta pa se spet uspešno razvija. Takole je dejala med drugim:

»Razlaga te raznolikosti v delovanju ni vedno lahka; možno je, da so med najbolj važnimi činitelji življenjske razmere, ki so se v teh povojnih letih tako temeljito in hitro spreminjale in se jim društvo ni znalo zadosti hitro prilagajati. K vzponu zadnjih let so pripomogli zlasti mladinci, ki so takorekoč zrastle v našem društvu. Torej lahko rečemo, da društvo žanje, kar seje. To dejstvo bi moralo delovati spodbudno na nas vse, posebej sedaj, ko smo privabili v naše društvo pravo množico otrok, katerim je treba posvetiti mnogo časa in truda, če bomo hoteli, da se naš začetni zalet ne ustavi prehitro.«

»Večjo pozornost bo treba posvečati pripravi našim sedanjim in bodočim tekmovalcem in njihovi udeležbi na tekmah conskega koledarja. Do sedaj sta nosila breme te naloge Selma Micheluzzi in Joško Morelj. Nujno je, da dobita sodelavce med drugimi slovenskimi smučarji, ki jim je pri srcu ugled slovenskega smučarstva.

Alpinistični odsek pod vodstvom Marija Geca je imel dvonedeljski plezalni tečaj v Glinščici ter izlet po novi zavarovani poti na Nanos. Letos je vodstvo prevzel Iztok Furlan.

V preteklem letu smo začeli uresničevati našo zamejsko transverzalo, oziroma vertikalno. Posebno podrobno je dr. Rafko Dolhar načrtoval severni del do Rezije, ki se bo imenoval po dr. Lojzetu Dolharju, manj je predelan srednji sektor, kjer smo prehodili in načrtovali dober del Slovenske Benečije. Neobdelan je le goriško-tržaški del, ki ga mislimo poimenovati po Zorku Jelinčiču.«

PD LAŠKO

Planinsko društvo, ki skrbi za planinski dom na Šmohorju, lepi razgledni točki nad Savinjo, je imelo občni zbor 7. maja t.l. v dvorani restavracije »Hum«. Poglaviti problem društvenega gospodarstva je trenutno cesta, ki jo delajo v strmi breg proli svojemu domu, v bližnji prihodnosti pa obnove doma. Spričo turističnega pomena in prometa, ki ga Laško ima, je prizadevanje za cesto in za modernjši dom utemeljeno, vendar društvo doslej ni naletelo na razumevanje krajevnih dejavnikov. Lepo se razvija mladinski odsek pod vodstvom tov. Širbana.

Na koncu je zastopnik PZS prof. Tine Orel podelil odlikovanja, s katerimi je PZS počastila požrtvovalne društvene delavce, med njimi predsednika tov. Kolška in veterana tov. Hrstelja, ki je občni zbor spretno vodil. Za društvo so veliko vredni tudi prvi mladinski znaki. Želimo, da bi si društvo v kratkem vzgajalo še nekaj mladinskih vodnikov, ustanovilo planinsko šolo in dobilo mentorje za vse, kar delaven mladinski odsek zahteva.

PD HRASTNIK

PD Hrastnik je opravilo svoj 22. redni letni občni zbor dne 25. aprila 1971 v svojem planinskem domu na Kalu.

Poleg članov in mladine so se občnega zbora udeležili številni pionirji, predstavnik Planinske zveze Slovenije prof. Tine Orel, predstavniki meddruštvenega odbora zasavskih planinskih društev, predstavniki zasavskih planinskih društev in predsednik občinske skupščine Hrastnik. Predsednik društva Slavko Šentjura je v prisrčnem planinskem vzdušju pričel občni zbor. Uvodoma je pozval udeležence k počastitvi spomina predsednika meddruštvenega odbora zasavskih planinskih društev dr. Francija Goloba in drugih članov društva – predvsem tistih, ki so preminuli ob zadnji rudniški nesreči v jami »Ojstro« v Hrastniku.

V svojem poročilu je predsednik poudaril, da je tudi planinstvo v Zasavju doprineslo svoj delež k ustanovitvi Osvobodilne fronte, katere 30-letni jubilej bo ostal v zgodovini zapisan z zlatimi črkami. Povedal je, da opažajo padec pri članstvu mladine in da bo potrebno poživiti delo z mladino. Poročilo predsednika so sledila še poročila gospodarja, markacista, gorske straže, mladine in pionirjev. Gospodar je poročal o uspehih in problemih pri upravljanju planinskega doma, v katerem je bilo v letu 1969 – 22,1 milijona, v letu 1970 – 22,4 milijona starih dinarjev prometa.

Markacist je poročal, da so namestili 32

Udeleženci posveta primorskega MDO planinskih društev pred kočo pri izviru Hublja 27. 10. 1963. V sprednji vrsti prvi od leve Janko Fili, tretji Zorko Jelinčič, četrti Alfred Hvala

smernih tablic in opravili 172 prostovoljnih delovnih ur pri markiranju planinskih poti. Zelo aktiven je bil pionirski odsek, ki šteje 180 šoloobveznih pionirjev, število se še vedno večja. Imeli so planinsko šolo, ogledali so si planinske filme, o izletih v planine pa vodijo dnevnik vtiškov. Za uspehe na tem področju gre zahvala prosvetnim delavcem – mentorjem na šolah.

V razpravi, ki je bila vsebinsko bogata, so sodelovali člani in gostje. Ti so poleg pozdrava zboru in najlepših želja izrekli društvu vse priznanje k doseženim uspehom. Predsednik občinske skupščine Hrastnik je predlagal, da društvo vključi v svoj odbor delovne ljudi, da bo občinska skupščina posvečala pozornost društvu, zaveda se pa, da zagotavlja občina društvu skromna sredstva za vzdrževanje ceste do planinskega doma.

Na predlog predsednika o povišanju članarine od 1. 1. 1972 iz dosedanjih 7 dinarjev na 10 dinarjev in po razpravi, v kateri je bil obrazložen predlog Glav-

nega odbora PZS, naj bi bila članarina vsaj 15 dinarjev, je bil slednji predlog sprejet.

Oblak Marjan

POSVET NAČELNIKOV MO PD SLOVENIJE

Vršil se je 27. 3. 1971 na Mrzlici. Kljub manjši udeležbi, kot smo jo pričakovali, pa je bilo omenjeno srečanje zelo delavno in plodno. Sprejeli smo pravilnik o vzgojnih prizadevanjih planinske dejavnosti, pravilnik o delu mladine ter pravilnik za slovensko člansko orientacijsko ligo. Omenjene pravilnike je pregledal in potrdil GO PZS in skupščina PZS. Zato se ne bi podrobneje spuščal v vsebino – sicer pa bodo vse omenjene pravilnike dobila društva, mladinski odseki ter mladinske skupine.

Zelo zanimivi so tudi sprejeti sklepi, ki jih posredujemo naši planinski javnosti v celoti in sicer:

1. Dan planincev naj dobi širši obseg in naj se preimenuje v »Teden planincev«.
2. Ob 15-letnici organizirane planinske dejavnosti naj pripravi MK decembra 1971 srečanje vseh bivših načelnikov MK in KO ter aktivnih članov MK. Ob tej priložnosti naj predsednik PZS podeli priznanja zaslužnim planinskim mladinskim delavcem.
3. Prihodnji posveti načelnikov naj bodo v nižinskih planinskih postojankah, v bližini Ljubljane ali v Ljubljani, in naj bodo enodnevni. MK mora pred vsakim obvestiti dnevni tisk.
4. Kadrovske problematiki morajo v bodoče posvetiti vso pozornost MS, MO, PD, KO in MK. Delujejo naj v skladu s pravilnikom o delu mladine, zato naj bodo stiki MK s terenom pogostejši. V bodoče naj MK oz. KO zadolži ljudi, ki bodo odgovorni za vzgojo in izobraževanje, orientacijo in delo s pionirji in bodo imeli stalen stik z MK.
5. Nova delovna oblika naj bi bili sestanki načelnika MK s predsednikom KO, oz. vodje mentorjev s člani KO, zadolženimi za določena področja.
6. Pospešeno je treba pripraviti novo literaturo za vzgojo mladih planincev in skrbeti za ustrezna učila, potrebna planinski šoli in vzgojnim akcijam MK PZS. Čimprej je treba izdati »Mladinski vodnik v planinski organizaciji«.
7. Priporočila RSPK, ki ga je izdal decembra 1969, je treba vsebinsko izkoristiti za poživitev planinske dejavnosti na šolah, zato je potrebno okrepiti stike med šolami in našimi društvenimi delavci. Istočasno pa želimo, da ZS SRS pripomore k vrednotenju dela planinskih mentorjev.
8. O plenarnih sejah MK moramo obveščati vsa planinska društva, člane MK in KO, zapisnike sej sekretariata pa morajo dobiti člani MK in KO.
9. MK morajo zapisnike svojih sej obvezno pošiljati KO; KO pa je dolžan o dejavnosti na svojem področju obveščati MK PZS.
9. MK naj pripravi izbor slovenske mladinske planinske literature, ki je izšla pri naših založbah.
10. Vzgojno delo MK morajo nadaljevati in povezovati tudi ostale komisije PZS (alpinisti, GRS, GV) z enotno vzgojno shemo in programom slovenske planinske šole. Program za MV in PS naj bo osnova za ta prizadevanja. Tako dejavnost pa zahteva ustrezna namenska sredstva in ustrezne prostore. MK naj iz svojega proračuna izdvoji več sredstev in jih namenijo akciji pionir – planinec, tečaju za mentorje in nabavi učil za vzgojne akcije MK.
11. MK naj se dogovori z zdravniško podkomisijo pri GRS za kriterij pri izdaji spričeval za MK.

25-LETNICA SPD TRST

Kakor je napovedala predsednica dr. Mašerova na občnem zboru – 8. maja t.l. je SPD Trst proslavila svoj poveljni jubilej. Proslava se je vršila v veliki dvorani Slovenskega kulturnega doma. Ob 18.30 so se v avli tega lepega doma zbrali zastopniki organizacij iz zamejstva in gostje iz slovenske republike, ob 20.30 pa je pred polno veliko dvorano spregovorila dr. Mašerova in najprej pozdravila številne goste, med drugim predsednika PZS dr. Miho Potočnika, nato pa v jedrnatih in prisrčnih besedah označila društveno delo in njegov pomen. Sledili so pozdravi in čestitke navzočih gostov. Prvi je društvu izrekel iskrena voščila dr. Miha Potočnik, in poudaril, da je obletnica SPD Trst obenem tudi velik dogodek za vse slovensko planinstvo. Nato je sledil dobro pripravljen planinski večer na enem od najlepših slovenskih odrov. Nastopili so otroci, predšolski in šolski, mladinci, alpinisti in starejši pevci, zbrani v sproščenem planinskem vzdušju pred planinsko kočo, recitali, peli in muzicirali so po programu, ki so ga s prijetnim humorjem vodili trije napovedovalci. Vsem, ki so večer pripravili, ga vodili in vsem, ki so pri njem sodelovali, je treba čestitati tako k zamisli kot k izvedbi in k posameznim točkam. Dvorana ni štedila s ploskanjem. Čutiti je bilo, da so pridelitelji zadeli pravi ton in da so dosegli, kar so hoteli: Pokazali so, kako društvo kulturno in športno vzgoja svoj naraščaj, pevski zbor odraslih pa je dvorano zdržal in navdušil ob slovenski pesmi. Vmes je bila tudi recitacija pesmi Vinka Beliča, na koncu pa so se zvrstile projekcije filmov in diapozitivov. Društvo je razpisalo za proslavo 25-letnice kar 5 natečajev: za najduhovitejšo karikaturu s planinskim motivom, za najlepši planinski film in najlepši planinski diapozitiv, najboljšo pesem z motivi iz narave in za mladinsko risbo z najlepšim planinskim motivom.

Tako proslava kot navedeni natečaji so tržaškim planincem v čast. Lahko bi rekli, da jih je treba posnemati v njihovi ljubezni do društva, predvsem pa v povezovanju planinstva s kulturno dejavnostjo.

T. O.

VLASTJA SIMONČIČ – 60 LETNIK

Pretekli mesec, 11. junija, je dopolnil 60 let popularni Vlastja Simončič, mentor planinskih fotoamaterjev, ki so v zadnjih dveh letih dosegli številna priznanja tudi zunaj naših meja. O njegovem delavnem življenju smo obširneje pisali v PV 1970/83 (T. O., Ob pomembni 20 letnici).

Še vedno je neugnan v svoji neverjetni

delavnosti kot tehnični sodelavec naše medicinske fakultete, kot mednarodni mojster umetniške fotografije, kot fotografski pedagog in organizator tehnične vzgoje, v kateri dela nepretrgoma že 20 let, kot predavatelj na raznih vzgojnih zavodih, doma in v tujini, kot organizator razstav in mednarodnih srečanj planinskih amaterjev.

Doslej je prejel lepa priznanja: »Zlatega kozoroga« Planinske zveze Jugoslavije, zlato plaketo »Boris Kidrič« Ljudske tehnike Jugoslavije in trikrat »Nagrado Tona Tomšiča« za novinarsko delo. Mestna skupščina mu je podelila »Nagrado mesta Ljubljane« 1971 za vzgojno delo in dosežke pri medicinski dokumentaciji. Našemu požrtvovalnemu sodelavcu iskreno čestitamo in mu želimo še mnogo zdravih let!

ALPINISTIČNE NOVICE

CENTRALNI PAMIR ZAPRT

Avstrijski »prijatelji narave« so julija 1970 bili pripravljeni oditi z odpravo v centralni Pamir, v področje ledenika Fedčenko. Sovjetske oblasti so jim tik pred odhodom sporočile, da je ledenik Fedčenko za alpinistične obiske zaprt. V nadomestilo so Avstrijcem ponudili Trans-Alai s Piz Leninom, kar pa so Avstrijci odklonili.

RENDEZ-VOUS HAUTES MONTAGNES 1970

RHM, kratice za zgornji naslov, bo letos svoje srečanje imel v Kranjski gori in to od 21. do 28. avgusta. Prvič so se alpinistke srečale pri začetnici tega mednarodnega stika alpinistk Reznickovi v Engelbergu, naslednja leta so bile v Avstriji v Mayrhofenu, potem spet v Švici v Zermattu, lani pa je združil alpinistke, njihove vođe, vodnike in tovariše v navezi Chamonix. Bilo jih je 40 in to iz Nemčije, Bolgarije, Francije, Anglije, ZDA, Švice in Jugoslavije. Za letošnje srečanje vlada veliko zanimanje. V Franciji npr. zbira prijave soproga Jeana Franca, direktorja ENSA (francoske državne planinske in smučarske šole) v Chamonixu. Vidna osebnost med najuspešnejšimi alpinistkami sveta je naša prof. Barbka Lipovšek-Ščetinin, ki je pripevala h knjigi Reznickove o ženskem alpinizmu zgodovino slovenskega »ženskega« alpinizma.

ŠOTOR ZA ALPINISTE

Hiebelerjev šotor za bivač, pravijo, je resnična novost, ker ga lahko alpinist razpne na najmanjšem prostoru, celo na takem, kjer je doslej uporabljal samo vrečo za bivač. Šotor se lahko prilagaja prostoru, postavi se lahko celo vertikalno, da na ta način zavaruje prostor za bivač. Ker je okrogle oblike in absolutno nepremočljiv, ker ima ograjenje iz peresno lahke umetne snovi (fieberglas) in ker z vsem tehta komaj 1380 g, bi ga res utegnili rabiti za primere, v kakršnih doslej na šotor nismo pomislili. Dolg je 200 cm, širok 115 cm, visok 80 cm, zvija pa se na 50 x 10 cm. Za tako stvarco cena niti ni visoka. Zanj je treba odšteti 229 šfr.

NAPREDEK GRS

Reševanje Kimure iz severne stene Eigerja odpira novo dobo v reševanju iz sten. Od l. 1957, ko so reševali Cortija iz približno istega mesta, je reševalna tehnika zares napredovala.

O tem smo pred nekaj leti že pisali. Zdaj pravijo v Švici, da so Kimuro lahko živnega rešili, ker so imeli za seboj izkušnje v Lednarjevem primeru. Lednarja so iz Matterhorna spravili mrtvega, štiri mesece po nesreči, in pri tem uporabili najmodernejšo orodje. L. 1968 so ga dalje uspešno uporabili pri reševanju v severovzhodni steni Badile, ko so »iz brezupnega položaja rešili jugoslovanski zakonski par po petih nočeh bivakiranja«.

Pri Kimuri so vse reševalce postavili na vrh Eigerja s helikopterjem, ranjenca pa z grebena Mittellegi z električnim vretenom potegnili v mirujoči lebdeči helikopter. V primeri z letom 1957 je bilo obveščanje zares bliskovito, vzdigovanje v steni pa ne dosti počasnejše, v 20 minutah se je Kimura nemočen dvignil za 100 višinskih metrov. Res pa je, da je bilo vreme sijajno, medtem ko so l. 1957 Cortija počasi vlekli pri -15°C in pri vetru 120 km/h. Faktor vreme pa je za helikopter med prvimi. Če je ta neugoden, mora ponesrečenec še vedno računati na tradicionalno reševalsko požrtvovalnost in na improvizirana sredstva.

JAPONSKI HIMALAJCI

Dhaulagiri (8167 m) sta oktobra 1970 spravila podse Japonca Kavata in šerpa Lhakpa Tensing in sicer po dolgem jugovzhodnem grebenu. Že l. 1950 si je ta greben ogledoval Maurice Herzog, vendar ga je zadržal na severovzhodnem ledeniku, zdel se mu je prenevaren. L. 1968 je ta ledenik pokopal ameriško ekspedicijo. Japonca Vatanabe in šerpa Lhakpa Tsering sta približno v istem času prišla na Pic 39, ki ga imenujejo tudi

Manaslu II. ali Dahura Himal (7835 m). Pri sestopu je oba dohitela smrt. Japonci so na ta vrh poskušali priti že l. 1961, ponovili pa so poskus tudi l. 1963 in l. 1969.

POZDRAV Z EVERESTA

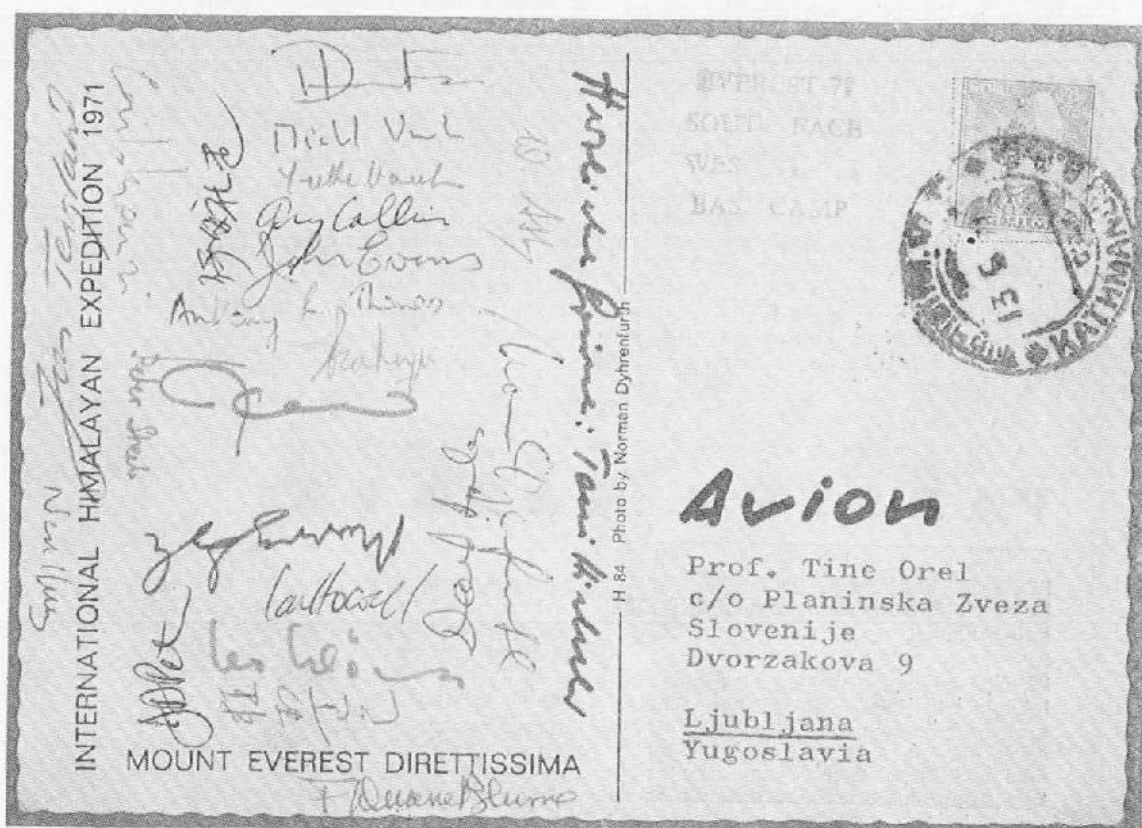
Toni Hiebeler, urednik »Alpinismus«, Münchenske revije, znane in brane po vsem svetu, se je kot član IHE (Mednarodne himalajske ekspedicije 1971) z razglednico spomnil tudi urednika Planinskega Vestnika. Pod Hiebelerjem se je podpisal vodja ekspedicije Norman G. Dyhrenfurth, druge podpise prepuščamo dešifrskim ali celo dekripterskim sposobnostim naših bralcev. O IHE smo v našem glasilu že poročali, novice o njej pa so bralci gotovo zasledili v domačem in tujem dnevnem tisku.

T. O.

S KOMPRESORJEM NA CERRO TORRE

Francozi poročajo, da je Cesare Maestri lani dvakrat povedel ekspedicijo na Cerro Torre. Z njim so bili Alimento, Claus, Fava, Valentini in Vidi, manj zna-

Pozdrav IHE Mt. Everest direttissima, gl. pozdrav z Everesta na tej strani desni stolpec.

ne plezalske osebnosti. Načeli so jugo-vzhodno steno in jo opremili do 200 m izpod vrha. Novembra 1970 ga je spremljal tudi Baldessari, na vrh pa je Maestri stopil z Alimento in s Clausom. Ekspedicija je imela s seboj 3 kg težki pnevmatični sveder in 50 kg težki kompresor, ki so ga čez steno vlačili z vretenom. Ni povsem gotovo, če so ta moderno zvernico uporabili za ukrotitev nedolžne stene.

ŠE O SMUKU S PIK LENINA

(K notici PV 1971, str. 191)

Novica o podvigu Kostje Klecka, ki je bil prvi s smučmi na Pik Leninu, je v bistvu točna, v podrobnostih pa ne. To sicer ni kdovekaj važno, ker pa sem bil pri tej »smučijadi« poleg, bi zgodbico rad dopolnil.

Vzpon na Pik Lenina je Kostja (s katerim sva bila Riko Salberger in jaz v isti grupi, pod vodstvom Kostjinega brata Borisa) opravil v treh fazah. Do tabora 1 je smučil nosil. 16. 7. jih je nesel do drugega tabora 5200 m visoko ter se popoldne okrog 15 ure po razmehčanem sreču odpeljal do tabora 1.

V času druge aklimatizacije je bil z dillacami dne 22. 7. na 6148 m visoki Razdelni ter se po 12. uri zapet odpeljal do tabora 1. Tisti, ki smo sestopali peš, smo rahlo obžalovali, da ne moremo biti tako urni kot postavni Kostja. Žal naše vijuganje ni bilo tako elegantno, le tu in tam je ta in oni naredil piko v razmehčane snegove. Riko se je do platoja nad taborom 2 peljal po zadnji plati.

Vzpon na vrh je naša skupina opravila 2. avgusta. Kostja, Boris in še nekateri krepki fantje so nas pustili za seboj za kako uro in so bili na vrhu med 15. in 16. uro. Startali smo iz tabora 4, 6500 m (ne 6800 m). Filmal je Boris, Kostjin brat, s težkim kanonom, ki sem ga nosil na

sestopu od tabora 4 do Peremičke pod Razdelno in je s svojimi 7,5 kg krepko zavdal mojim močem. Če se ne motim, je bila kamera za 32 mm film, akumulatorje smo pustili v obdelavo viharjem kar v taboru 4.

Bolgar Enčo je filmal dogajanje na vrhu s svojo 8 mm mišnico ter je komajda ujel kaj Kostjinega podviga. Slednji je namreč pričel spust nekaj sto metrov južno od nas (severni vrh) in ga je s tako kamero lahko le spremljal, kolikor ga sploh je, saj je imel polne roke dela z drugimi alpinisti, ki nas je na vrhu mrgolelo.

Z vrha do platoja (7000 m) spust ni težak, bolj nevarno je bilo od roba platoja do tabora 4. Po pravici povem, da mi ni znano, če je Kostja lahko vse opravil na smučeh, vendar so fantje povedali, da je sestop opravil po načrtu. Vsekakor je bil v taboru 4 dolgo pred nami. Ko se je ponesrečil Bolgar Cetin Aliev, smo šli nekateri s kraja nesreče v tabor s smučmi, na katerih so kasneje spuščali težko poškodovanega Cetina. Smučji je na kraj nesreče nesel Boris Klecko, srečal sem ga že na poti, blizu tabora ob 21. uri, kmalu potem, ko je zašlo sonce.

Naslednji dan so smučji rabile za transport pokojnika, torej se Kostja ni mogel peljati z njimi iz tabora 4 v dolino. To je nekako tistih manjkajočih 350 m (T4 – Razdelna), proga Razdelna–Leninov ledenik pa je bila že prevožena. Kostja je bil ves čas v skupini, ki je spuščala truplo pokojnika.

Od tabora 1 dalje so smučji kot vsakokrat romale na Kostjinih ali Borisovih ramenih do baznega tabora.

Podvig je bil za Kostjo in vso našo skupino lepo doživetje in seveda uspeh, ki smo ga Kostji iz srca privoščili. Je silno prijeten fant, odličen tovariš in gornik, bil je na vseh sovjetskih sedemtisočakah, na Pik Leninu je bil 2. avgusta 1969 že četrtič.

Ing. Pavle Šegula

VARSTVO NARAVE

PREDLOG PLANINSKE ZVEZE ZA BODOČE ZAVAROVANJE REDKE FLORE V SLOVENIJI

22. člen zakona o varstvu narave iz preteklega leta določa, da je treba uskladiti z novim zakonom vse doslej veljavne naravovarstvene akte v Sloveniji. V ta namen je bila pri republikanskem sekretariatu za urbanizem postavljena posebna komisija z nalogo, da zbere predloge vseh

zainteresiranih organizacij ter izoblikuje teze za izdelavo novih predpisov. Komisija pri sekretariatu dela v več podkomisijah po posameznih področjih vprašanj, ki bi jih bilo treba urediti z naravovarstvenimi predpisi.

K sodelovanju je bila pozvana tudi Planinska zveza Slovenije, ki je pred kratkim predlagala republiški predpis o zavarovanju redke in ogrožene flore:

1. Novi zavarovalni akt naj – skladno s sodobnimi načeli in izsledki ekologije in botanike – uporabi kombinirano metodo zavarovanja.

Zavaruje naj:

– tiste posamezne prosto rastoče rastlinske vrste, ki so ogrožene na celotnem ozemlju Slovenije;

– tista posamezna rastišča (biotope), ki jim zaradi nevarnosti spremembe rastnih pogojev, morebitne razlaze ali množičnega turističnega obiska preti propad celotnih rastlinskih združb, ki so vredne zavarovanja, bodisi zaradi botanične posebnosti ali zaradi izjemne turistične in estetske vrednosti. Zaradi večje preglednosti predlagamo, da se obe vrsti zavarovanja rešita z enotnim predpisom. To bi omogočilo širšo publiciteto in hkrati učinkovitejši nadzor. Če pa to ne bi bilo mogoče, naj se hkrati in hkrati izdelata oba zavarovalna akta, akt o zavarovanju rastlinskih vrst ter akt o florističnih rezervatih v SR Sloveniji.

2. Seznam zavarovanih rastlinskih vrst naj bo čim krajši in preglednejši. Rastlin ne kaže zavarovati zgolj zaradi njihove botanične redkosti, če niso hkrati tudi dejansko ogrožene. Za ogrožene redke rastline pa tem predpisu pa je šteti samo tiste, ki se množično nabirajo za šopke ali ki se uporabljajo v ljudskem zdravilstvu. To pomeni, naj bi bil novi predpis pravi »lex popularis«, ki bi se nanašal na vse občane, medtem ko je treba nabiranje in promet s komercialnimi zdravilnimi zelišči urediti s posebnim predpisom. O tem dajemo poseben predlog.

3. Varstvo rastlinskih vrst je treba urediti tako, da ne bo oviralo rednega načina gospodarjenja na površinah, kjer te rastline rastejo (paša, košnja). Ti načini gospodarjenja namreč ne predstavljajo nevarnosti za rastline, ker se praviloma opravljajo v času, ko so te rastline (travnice) že zaključile svoj razmnoževalni cikel (cvetenje, semenitev). Redke rastlinske vrste naj bodo torej s svojim nadzemnim delom zavarovane samo v času cvetenja in zorenja, le izkopavanje in ruvanje naj bosta prepovedana vse leto. Če tega problema ne uredimo tako, povzročimo popolnoma nepotreben spor z uporabniki zemljišč in spravilo s tem celotno zavarovanje pod vprašaj. V zavarovalnem aktu je treba izrecno navesti, da se nanaša na vsako posamezno rastlino, ker so glede tega precej razširjena nekatera napačna pojmovanja.

4. Po gornjih načelih naj bi bile v bodoče zavarovane naslednje redke rastlinske vrste:

1. Velikonočnica (*Pulsatilla grandis*), 2. Kranjska lilija (*Lilium carniolicum*), 3. Turška lilija ali zlati klobuk (*Lilium martagon*), 4. Brstična lilija (*Lilium bulbiferum*), 5. Ozkolistni narcis (*Narcissus stelleri*), 6. Blagajev volčin (*Daphne blagayana*), 7. Lovorolistni volčin (*Daphne laureola*), 8. Dišeči volčin (*Daphne cneorum*), 9. Progasli volčin (*Daphne striata*), 10. Navadni volčin (*Daphne mezereum*), 11. Alpska možina (*Eryngium alpinum*), 12. Lepi jeglič ali avrikel (*Primula auricula*), 13. Kranjski jeglič (*Primula carniolica*), 14. Rumeni svišč ali košutnik (*Gentiana lutea*), 15. Panonski svišč (*Gentiana pannonica*), 16. Sternbergov klinček (*Dianthus sternbergii*), 17. Planika (*Leontopodium alpinum*), 18. Črna murka (*Nigella nigra*), 19. Rdeča murka (*Nigella rubra*), 20. Lepi čevljar (*Cypripedium calceolus*), 21. Arnika (*Arnica montana*).

Če bi se ne mogla zavarovati posamezna pomembnejša rastišča z aktom o rezervatih, prihajajo kot vrsta eventualno v poštev še močvirski tulipan ali logarica (*Fritillaria meleagris*), rjasti sleč (*Rhododendron ferrugineum*), rumeni sleč (*Rh. luteum*) ter Čusljev, Kachov in Fršihljev svišč (*Gentiana Cl., Ko., Fröe.*) – (Ti svišči – v primeru, kolikor se še uporabljajo v ljudskem zdravilstvu, ker s samim trganjem po našem mnenju niso pretrgani v nevarnosti).

Od drevesnih vrst prideta v poštev za zavarovanje tisa in domači oreh.

5. Zaradi posebno bogate in pastre flore, med katero se nahajajo tudi redkejšje rastlinske vrste, bi bilo potrebno zavarovati nekaj predelov, ki imajo velik turistični in estetski pomen.

Bili bi naj to floristično turistični rezervati z blagim varovalnim režimom, predvsem zaradi zaščite pred škodljivim ravnanjem turistov. Hkrati pa bi, ob ustreznih propagandi in opremljenosti, predstavljali ti predeli prvarazredno turistično mikavnost, kar bi zlasti koristilo lokalnim interesom za razvoj turizma. Zato pričakujemo, da bodo ti faktorji naš

predlog podprli, saj ne posega v obstoječe gospodarske interese.

Varovalni režim naj bi obsegal:

– prepoved uničevanja vse flore;

– prepoved sprememba rastnih pogojev;

– (dovoljen bi bil dosedanj način gospodarjenja, varovalni režim bi ne posegal v obstoječe lastninske odnose);

– prepoved zasedbe (morda z izjemo posameznih turističnih objektov po poprejšnji odobritvi pristojnega organa za varstvo narave;

– prepoved gibanja zunaj obeleženih javnih poti. S tem torej ne mislimo na stroge rezervate, namenjeni znanstvenim raziskavam, o katerih naj bi dala predlog same raziskovalne institucije.

6. Za rezervate v smislu prejšnje točke prihajajo v poštev:

1. Malo polje pod Triglavom, 2. Črna prst, 3. Mangrt, 4. Mlinarica, 5. Galica, 6. Begunjska, 7. Okrešelj, 8. Rapov kot, 9. Komen (Smrekovec), 10. Uršlja gora (sev. pobočje), 11. Boč, 12. Doška gora, 13. Vel. Kozje, 14. Notranjski Snežnik, 15. Čaven, 16. Slavniki, 17. Setna barja na Poljuki in Pohorju.

Meje teh rezervatov bi bilo treba še določiti po posvetovanju z botaničnimi strokovnjaki ter krajevnimi faktorji. Razglasitev zavarovanja pa spada pod 1. odst. 10. čl. zakona o varstvu narave v republiško pristojnost.

Meje teh rezervatov morajo biti vsaj na vseh javnih pristopih enotno zaznamovane z napisom, ki natanko pojasnjuje varstveni režim in sankcije za kršitev. Enaki opozorilni napisi bi morali biti tudi v vseh javnih turističnih objektih na zavarovanem območju. To je treba zagotoviti s predpisom.

7. Nabiranje in promet z zdravilnimi in drugimi prosto rastočimi zelišči naj uredi poseben predpis, ki bo jamčil tudi interese varstva narave. Predlagamo, naj ta predpis vsebuje zlasti te določbe:

1. za odkup in promet so pooblaščen sumo pomensko določene gospodarske organizacije; za izdajo take odločbe je potrebno vnaprejšnje soglasje pristojnega republiškega organa za varstvo narave;

2. Zelišča smejo nabirati samo osebe, ki jim izdajo pooblaščen gospodarske organizacije pisмено potrdilo; potrdilo mora vsebovati navedbo rastlinskih vrst in lokacij, na katere se nanaša; za zlorabo tega potrdila odgovarja izdajatelj po splošnih načelih odgovornosti delodajalca;

3. Vsakoletni odkupni program po asortimanu, količinah in krajih nabiranja mora poprej potrditi republiški organ, pristojen za varstvo narave.

S tem predpisom želimo preprečiti morebitno pretirano nabiranje raznih zelišč v komercialne namene, kar bi v posameznih primerih lahko ogrozilo obstoj in regeneracijo nekaterih rastlinskih vrst, ki sicer niso zavarovane.

Marko Selan

VW NA DUFOURSPIITZE

Res se je to zgodilo 19. maja 1970. Svetovno znanega »hrošča« so dali v mrežo, ga obesili na helikopter, ki je startal s Theodulskega prelaza (3200 m), drug helikopter pa je bil v pomoč z opozorili. Volkswagen je pristal točno na vrhu Dufourspitze, dva gorska voznika sta ga zavarovala, z letalom »Pilatus-Porter« pa so prav tisti čas prileteli reporterji, fotografi in filmarji. Imeli so za svoje opravilo prav malo časa, kajti pritisnili so oblaki. Za reklamo pa je bilo dovolj in to pod geslom, da je »VW dosegel vrh avtomobilskih nakupov v Švici v l. 1969«. Preveč pa je bilo za varu narave, saj so v Švici strogo prepovedani alpski poleti zaradi reklame in propagande. Za prekršek ne odgovarjajo samo organizatorji, ampak tudi šef letališča v Sittenu, matični luki reklamne eskadrilje. Dr. Max Oechslin, ki

je proti temu neokusnemu reklamnemu ropotanju ogorčeno protestiral, tudi ni štedil z očitki na rovaš ilustriranega magazina, ki je posvetil celo stran reportaži »VW na Dufourspitze«.

NARAVNI PARK LANGUEDOC

Znanstveniki v Montpellieru so odkrili izjemno floro in favno v pokrajini Haut-Languedoc, ki ima poleg drugega tudi

zanimivo plezalsko torišče v Carouxu, o katerem nekateri pravijo, da je lepši od Yosemite. Pokrajina obsega 170 000 ha, naseljena je s 35 000 ljudmi, razdeljena je na 95 občin. Zaradi geografske lege, je socialno posebej izolirana, zato so jo francoske oblasti oklicale za naravni park. Pri gospodarjenju z njim so se ozirali predvsem na prebivalce domačine, vpeljali pa so režim, ki bo obiskovalcem koristil z vsem, kar taka pestra, prvobitna pokrajina lahko daje.

IZ PLANINSKE LITERATURE

GEORGE SONNIER, GORA IN ČLOVEK

Pisatelja srečujemo v francoski planinski literaturi že dvajset let. Je nedvomno eden od najplivnejših francoskih avtorjev, ki globlje razmišljajo o odnosu človeka do gorske narave. V tej knjigi je na 300 straneh izbral nekaj velikih zgodb iz zgodovine alpinizma. Današnje alpiniste primerja z raziskovalci 16. stoletja s to razliko, da danes nimajo več kaj prida raziskovati. Od avtorja knjige »Gorski zdravnik« (Un médecin de montagne) in »Kjer vlada svetloba« (Où règne la lumière) je francoska kritika (A. de Châtellus) pričakovala več, predvsem pa stališče do alpinizma v Alpah, ki so že »preveč odkrite«.

SILVAIN SAUDAN, SMUČAR PO NEMOGOČEM

Paul Dreyfuss je pri Arthaudu v Grenoblu izdal knjigo o Saudanu, o katerem smo v Razgledu po svetu I. 1970 dvakrat poročali. Naslov knjige (Skieur de l'impossible) spominja na Terrayevo besedo »la conquête de l'inutile«, osvajanje nekoristnega.

NAŠE JAME, 12 (1970), Glasilo Društva za raziskovanje jam Slovenije, 120 strani, 1971.

Dvanaesti letnik »poljudno znanstvene publikacije s področja jamoslovja in krasoslovja« krasno luksuzna oprema in pa obvestilo, da je bilo ob jubileju Društvo za raziskovanje jam Slovenije odlikovano z redom zasluge za narod s srebrno zvezdo. Dvanaesti letnik revije, »ki je namenjena raziskovalcem podzemlja in drugim, ki jih zanima ta veja naravoslovja«, je posvečen 60-letnici obstoja in raziskovalnega dela društva. »Sodelavci posredujejo domači in tuji javnosti rezultate

svojega dela, da bi povečali in obogatili znanje o našem krasu in vzbujali zanimanje zanj.«

Jubileju sta posvečena poleg poročila o jubilejnem zborovanju jamarjev v Ljubljani še dva uvodna članka. P. Kunaver se spominja časov ob ustanovitvi DZRJ leta 1910, F. Habe pa piše o nekaterih rezultatih in problemih DZRJS. Oba članka lepo in pregledno orišeta zgodovino in dosežke 60-letnega raziskovalnega dela.

V nadaljevanju so razprave, ki osvetljujejo nekatera področja dela in kraške oblike na slovenskem krasu. P. Habič piše o naši največji jami, Pološki jami, ki je z 8020 m dolžine in 465 m globine najgloblja jama v Jugoslaviji. Jama ima katastrsko številko 3000. Pri raziskovanjih že vrsto let sodelujejo vse slovenske jamarске skupine. »Pološka jama je in bo simbol skupnega dela slovenskih jamarjev. Hkrati pa je Pološka jama lep primer, kako se z vztrajnim delom in sistematičnim raziskovanjem lahko dosežejo izredni uspehi.« I. Gams je prispeval razpravo o konimetričnih meritvah v Postojnski jami in o vprašanju speleoterapevtskega raziskovanja pri nas. Lotil se je vprašanja, ki ga obravnavajo in raziskujejo že v drugih evropskih deželah, predvsem na Madžarskem, ČSSR in v ZR Nemčiji. Omenjeni podatki sicer niso posebno vzpodbudni, vendar bi sistematično raziskovanje še v drugih jamah dalo vrsto ne le za medicino važnih podatkov, ki bi jih lahko izkoristili pri preučevanju še v drugih panogah.

Rado Gospodarič je iz svojega sistematičnega dela z območja Cerkniškega jezera prispeval članek o nekaterih ponorih na obrobju Cerkniškega jezera. Poroča o opazovanjih in analizira njihovo delovanje.

V nadaljevanju sledi razprava o hidrofaciji, tipu kraških podzemeljskih voda v Sloveniji (D. Novak), o opazovanjih prezimovališč netopirjev v slovenskih jamah (H. Frank), F. Leben pa je ovrednotil

jamske najdbe na slovenskem krasu. Pregledal je 136 nahajališč arheološkega materiala in jim podal glavne kulturne značilnosti.

Ob koncu se je V. Bohinec nekoliko obširneje pomudil ob zemljevidu Kranjskega kartografa W. Laziusa. V zanimivem članku – Lazius, Planinska reka in Cerkniško jezero – je opisal še vrsto drugih kartografskih prikazov našega kraškega ozemlja. Prvo realno podoba našega sveta je podal šele J. V. Valvasor.

V oddelku s poročili nahajamo poročila o občnem zboru Društva za raziskovanje jam Slovenije in poročila o delu društva v pretekli mandatni dobi. Sledi poročilo Jamarskega kluba Ljubljana-matica o raziskovanju globokih brezen v okolici Sežane in Divače, poročilo o preplavanem sifonu v Dimnicah, poročilo o jamarski odpravi v Atlas, ekskurziji v Cerovačke jame v Liki in o izletu v avstrijske ledene jame.

Objavljen je še sestavek o stoletnici Dobšinske ledene jame in o odkritju spominške plošče ponesrečenemu kolegi A. Suwi v jami Pekel v Savinjski dolini.

Slede knjižna poročila in vsebinski pregled 10-letnikov naše revije.

Revijo krase še celostranske fotografske priloge, prispevki znanih jamskih fotografov, F. Habeta, T. Planine in L. Počkaja. Revijo, ki se zadnja leta vsebinsko in oblikovno zelo razvija, je uredil uredniški odbor, glavni urednik pa je mr. Rado Gospodarič. »Uredniški odbor omogoča objavo prispevkov z namenom, da bi se mladi sodelavci urili pri pisanju strokovnih tekstov.« Ta namen revija v polni meri dosega.

D. Novak

OB KUČAŘOVH DESETIH VELIKIH STENAH

Založba Obzorja Maribor je spet razveselila ljubitelje planinske knjige. Tokrat je pred nami izbor plezalnih vzponov enega najuspešnejših čeških alpinistov Radovana Kučarja. Delo je izšlo v zbirki Domače in tuje gore, napovedano že l. 1969, zato s tolikim pričakovanjem sprejeto letos. Prevajalec Franc Vogelšek, zaslužni mariborski planinski delavec, je svoje delo opravil solidno.

Radovan Kučar pripada generaciji, ki je plezalsko kariero začela v povojnem obdobju, je torej vrstnik naše srednje plezalske generacije. Kot plezalec slovenskega naroda je v vrsti prevodov odličnih plezalcev zahodnih narodov zavzel s tem prevodom častno mesto tudi na knjižni polici slovenske planinske literature.

Kučar, ki je sicer večji mojster plezanja kot peresa, je svoj plezalski opus skrčil na opis desetih velikih sten. Piše preprosto, nekonvencionalno, šablona mu ni nevarna. V tehnično ekstremni plezariji

najde prostor in čas za plezalsko intimo. Zato je tudi navadnemu planincu sprejemljivejši in človeško pristopnejši kot plezalski fenomen. Med drugim pravi: »Plezalec se pogosteje spomni tovarišev, s katerimi je plezal, kakor pa sten, ki jih je preplezal.« Dejstvo, da je ponavljalec najbolj razvpih sten, dvajset ali več let za prvopristopniki, zanj ne pomeni, da je gora izgubila svoj čar in veličino. Plezalnega problema se loti premišljeno: »Zame je vsak neznan vzpon pravzaprav nekakšna ponovitev prvenstvene ture. Prizadevam si predstavljati takratne občutke prvopristopnikov, njihovo preudarjanje, dvome, bojazni in odločitve, pa tudi veselje nad uspehi.« V prepadni steni v ekstremni plezariji najde čas za opazovanje narave. »Na levem prevesnem odlomu je ponoči nastalo našleto nenavadnih ledenih sveč... Zdajle so se sončni žarki uprli v ledene sveče in v ledenih konic prično teči curki vode... Popoldne bo vsa ta krhka krasota izginila, zjutraj pa se bo spet pojavila. Nastajanje in izginjanje – večno kroženje narave.«

Kako preprosto pove: »Tudi najlepša gora je mrtev kup skalovja, dokler ne pridejo ljudje in jo ovenčajo z zgodovino. Šele človek vdihne gori lepoto s tem, da je nanjo pozoren, dramatičnost s tem, da jo premaguje, slavo pa s tem, da o njej piše in razpravlja.«

Cepprav avtor naslavlja svoj izbor na deset velikih sten, se nehoti pojavlja vprašanje, kje je avtor dosegel svoj vrh. V alpinističnem vrednotenju bi mu malokdo bil kos, saj je njegov alpinistični opus in že njegov pričujoči izbor nenavadno širok. V pisateljskem doživljanju pa se mi zdi (op. p.), da je to »Stena večne sence...«

V tej morilski steni se ne more ubraniti misli na ženo, ki se samo »Z Eigerjem ni mogla sprijazniti«. Na drugem mestu: »Žena ima z mano same težave«. Človeško priznanje, za katerega ni treba plezati v severni steni Eigerja. V sklepni besedi Kučar pravi: »Daroval nama je najlepše doživetje najinega življenja«. Radi mu verjamemo.

Delo »Deset velikih sten« opremljajo Hecklove fotografije, avtorjeve in še Karla Skripskega. Žal v slovenski izdaji niso tehnično brezhibne. Beleške o češkem alpinizmu in o avtorju so zelo okvirne, čeprav bi bralec rad zvedel tudi kaj več.

Tone Strojín

Angeli Štrosovi, oskrbnici Vodnikovih koč, ob njenem osebnem prazniku pošiljamo prirčnika voščila UO PZS in uredništvu.

SMRT NA NANGA PARBATU še ni odložila svoje neusmiljene kose. 29. 6. 1970 je zamahnila po 24-letnem Güntherju Messnerju. Njegov brat Reinhold, morda najpopularnejši alpinist mlajših naved, je sporočil staršem... »meni gre razmeroma dobro, Güntherja pa ne bo več domov«... Telegram je oddal v Gilgitu, starši so ga sprejeli 6. julija. Günther je tragična žrtev za nemški uspeh na Nanga Parbatu, ki so ga naskočili z Rupala. 27. junija sta brata Reinhold in Günther sama stopila na vrh. Za njima je bila 4500 m visoka stena Rupal, najvišja stena na zemlji. Tilansko steno sta zmagala Nemca kot v dokaz, da nemške žrtve na tej »Nemcem usodni gori« niso bile zaman. Na »kraljevsko goro« sta prišla brez vrvi, brez opornikov, imela sta le dve rešilni vesoljski odeji. Güntherja je močno zdelala višinska bolezen, doživljal je pravi opoj, bolestno višinsko euforijo. Reinholdu so za tovariša izbrali pravzaprav Gerharda Mändla, vendar se Günther s tem ni sprijaznil. V višini 8000 m sta brata pri sestopu bivakirala, za Güntherja je bil bivak hud preizkus, pa tudi za Reinholda ni bila mila noč. Oba sta čutila, da sta v »smrtnem pasu«. Reinhold se je odločil, da sestopi po zahodni strani, po Mummeryjevem razu, namesto da bi se držal Merklovoga žleba, ki je bil zavarovan. Bila je blaznoderzna ali obupna odločitev. 28. junija sta se spustila do višine 6000 m, torej za 2000 m in sta našla mesto za bivak. Günther se je popravil, kazalo je, da bo vse dobro. Ko sta stopila na ledenik blizu ledeniškega sotočja ledenikov Diamir in Diamar v zahodnem boku gore, je Reinhold pohitel, nato pa počakal na brata. Ker ga ni bilo, se je vrnil in naletel na ledeni plaz, v katerega so držale Güntherjeve sledi. Reinholdovega brata ni bilo več med živimi. In začela se je »odiseja do ta čas najsposobnejšega alpinista na svetu«. Ozebel na rokah in nogah je pri taval v dolino, naletel na drvarja, prišel k sebi, in naslednji dan v neki vasi dobil jeep. Reinhold in Günther sta skupaj plezala južno steno Marmolato di Rocca, Livinosov steber v Monte Cavallo, direktno v severni steni Monte Agner in najbolj strmi led – severno steno Trioleta (v 3 urah). Skupaj sta tudi zmogla severno steno Gletscherhorna, severno steno les Courtes in kot prva ponovila severni steber Eigerja. Günther Reinhold je enaindvajseta žrtev Nanga Parbata.

JAPONSKI EIGER ob koncu leta 1969 (vzpon je trajal od 14. 12. 1969 do 21. 3. 1970) je alpinistično dejanje, ki kljub gneči velikih dogodkov ne izginja v so-

mraku preteklosti. Je na njem nekaj stvari, na katere je dobro pomisliti, tudi kadar razmišljamo o našem alpinizmu. Predvsem je očitna skrbna priprava na to dejanje. Tri leta so varčevali, sami so zbrali ves potreben denar (60 000 DM), 8000 DM jim je dala domača televizija za trak, posnet v steni. Popust so Japonci dobili tudi pri švicarski letalski družbi (Swissair) in pri nabavi opreme, ki so jo večinoma dobili pri japonskih tvrdkah, le dereze so nabavili v Evropi (znanko Tirol-Stubai) in čevlje (Hiebeler-Triplex-Super pri Lowi). Zabili so 196 navadnih klinov in 144 svedrovcev, 9 zagozd, obešili 64 vrvnih zank in napeli 2355 m vrvi. Ves čas so imeli radijsko zvezo s Kleine Scheidegg, kjer so imeli svojega moža. Krajšal si je čas z japonsko muziko, imel je s seboj 15 trakov. Do ozeblin ni prišlo, čeprav so v steni doživeli najstrašnejšo zimo, viharje, meteže, mrazove, pa tudi nekaj lepih zimskih dni. Nekateri Japonci so bili v steni 26 dni nepretrgoma. Ekspedicijski stil v Alpah je bil že l. 1966, ko so štirje Nemci in en Škot v 31 urah preplezali Harlinovo smer, predmet hudih napadov in očitkov. Japonci so za vzpon potrebovali 42 dni, za povratek in demontažo pa 45.

POLIBIVAK so lani razstavljali v Innsbrucku na dvorišču uglednega doma ÖAV. Konstruiral ga je ing. Heli Ohnmacht, znan avstrijski alpinist. Vsak laik ga lahko sestavi in privije vijake, ki ga drže skupaj. Grajen je iz okrepljenega poliestra in se lahko postavi kamorkoli. Polibivak se lahko sestavi za 4 ali 24 oseb. Sestavni zunanji elementi so 4 mm debeli, imajo 40 mm debelo toplotno plast, iz poliuretanske pene, notranja stena iz poliestra pa je 3 mm debela. Priporočajo, da se elementi pobarvajo z oranžno barvo, ki je mednarodna reševalna barva. Veter, sneg, predpisane obremenitve imenitno zdrži. Polibivak za 6 do 9 oseb tehta 600 kg, meri 3,7 × 3,7, bruto površina znaša 12,25 Qm, volumen 28,60 cbm, stane pa v vs 60 000 (8500 DM), seveda brez notranje opreme. Tip 36 za 16 do 24 oseb tehta 1440 kg.

Vsekakor je ta rešitev boljša kot italijanska. Italijani jih imajo 60 (bivacchi fissi). Bivak za 3 osebe tehta 3000 kg in stane 650 000 lir. So iz lesa, okrepljeni so s pločevino, posamezni elementi tehtajo 30 do 35 kg.

GOGNA je zdaj star 26 let in je pri vojakih v Moeni. »Atleti« imajo v italijanski vojski precejšnje svoboščine. Tudi Sandro Gogna jih ima. Jeseni l. 1970 je z dekletom plezal dokaj znani Hölzerjev kamin (V+) v Paganelli, nedaleč od Trenta.

DVANAJSTI VZPON NA EVEREST je pripadel Japoncem, sredi junija 1970. Japonci so šli po klasični poti na Col Sud, na vrh sta prišla T. Masura in N. Nemura (drugi viri Umaira). Skoro v istem času so Japonci ponovili Makalu po jugovzhodni steni. Na vrh sta stopila Y. Ozaki in H. Takanaka. Po šesturnem vzponu sta 11. maja iz tabora VI (8763 m) dosegla vrh in vztrajala v smrtni coni vrha pol ure. 24 ur za njima sta prišla na vrh K. Siro Kayasia in šerpa Chotture (Coture). 14. maja so bili Japonci pod vodstvom 71 let starega Sabura Matsukate spet v Katmanduju. Odprava, na katero so se pripravljali 8 let, je štela 39 mož. Eden od njih, Kyoši Marita 28, je umrl na gori 21. aprila za kapjo. V njegov spomin je prva naveza pustila na vrhu Everesta njegovo sliko. Pri japonskem vzponu na Everest 1970 je sodelovala tudi alpinistka Sutsuko Vatanabe, stara 31 let. Prišla je na 7985 m visoki južni vrh Everesta in s tem dosegla nesporni ženski svetovni višinski rekord.

GARET EL DJENRUN v Hoggarju ima 400 m visoko steno. Marca 1970 so bili v Hoggarju Francozi, med njimi znani himalajec H. Agresti. Poročajo, da so tam, sredi Sahare, s 160 klini in zagodami izsilili *direttissimo*, ki jo po težavnosti primerjajo z vzhodno steno Grand Capucina. Po sliki sodeč ne pretiravajo.

HANS VINATZER iz Val Gardenie (Grödnertal) je danes zajeten mož pri 60 letih. L. 1936 je kot 24-leten gorski vodnik z alpinistom Ektorom Castiglionejem v južni steni Marmolatte di Rocca naredil smer, ki je še danes pojem in merilo za najtežje smeri v Dolomiti. Vinatzer je živel takrat v skromnih razmerah, očeta je izgubil v prvi svetovni vojni, do vstopov v smeri je prihajal peš, celo do daljnih Cin. V Marmolatte di Rocca je prvič vstopil z Zanardijem, ki pa težavam ni bil kos. Pri drugem poskusu je plezal s štiri leta starejšim Castiglionejem, ki se je dobro izkazal. Imela sta s seboj poleg nekaj klinov in vponk še konopneno zanko, Castiglioni pa enojno vrečo za bivač. S to opremo sta se zagrizla v strmo, prepadne plati in se v 27 urah preinila čeznje na vrh. Vodila sta izmenoma. Vinatzer je bivakiral brez vreče, le časopisni papir si je zatlačil za obleko. Po sestopu je spet pešal v St. Ulrich v Grödnertski dolini – za povrh.

Smer so odkrili 1949: Josve Aiazzi in Bepi Alippi sta bila v njej štiri dni, plezanje se jima je spremenilo v boj za življenje. V zadnjem raztežaju so ju reševalci potegnili iz stene. Mlajša generacija je v smeri nato spoznavala, kaj je plezalski rod tridesetih let tega stoletja zmožal s prostim plezanjem. Spoznala je, zavrtala in obešala, jemala

previsom njihovo skrajno težavnost – in o smeri govorila s spoštovanjem.

»Tako hudo spet ni bilo,« je dejal pred kratkim Vinatzer. Ko pa mu omenijo svedrovce, maje z glavo, ne reče pa nič.

OLD TIMERS, možje starih časov. Tako je imenoval prvi mož Everesta Sir Edmund Hillary sedemčlansko tirolsko ekspedicijo 1970 zaradi njihove starinske opreme. Kljub temu priimku so Tirolci stopili na edinstveno grajeni vrh Lhotse Shar (8400 m), vzhodno od glavnega vrha Lhotseja (8501 m), na katerega so l. 1956 prišli Švicarji. Na Lhotse Shar sta prišla 33-letni Sepp Mayer in Rolf Walter, 29. Druga naveza ni mogla ponoviti uspeha, ker je odpovedala kisikova maska Walterju Larcherju. Zadnja etapa pod vrhom je zelo strma, dolga in težavna.

VREME NA KREDARICI V MARCU 1971

Letošnji marec je bil na Kredarici zelo mrzel. To nam dokazujejo podatki o takojšnjih temperaturnih razmerah. Živo srebro se ves mesec ni dvignilo nad ledišče. Najvišja mesečna temperatura zraka je znašala $-0,7^{\circ}$ (dne 14. marca 1971), absolutna minimalna pa se je spustila na $-28,1^{\circ}$ (dne 5. marca 1971). To ni bila samo najnižja temperatura letošnjega marca, temveč je to bila najnižja temperatura zraka na Kredarici po začetku meteoroloških opazovanj v jeseni 1954.

Srednja mesečna temperatura zraka je znašala $-11,0^{\circ}$, bila je za $3,8^{\circ}$ pod povprečkom obdobja 1955–1967.

V marcu je v 24 padavinskih dneh skupno padlo (v obliki snega) 88 mm padavin, kar je 81% od normalne marčne vrednosti. Snežna odeja je ležala ves mesec, njena največja debelina je merila 260 cm. Srednja mesečna oblačnost (6,7) je bila razmeroma visoka za ta mesec, zato je heliograf na Kredarici registriral vsega skupaj samo 104 ure s sončnim sijem, kar je 28% od maksimalnega možnega trajanja sončnega sija v marcu.

VREME NA KREDARICI V APRILU 1971

April je prvi pomladanski mesec, vendar so na Kredarici – čeprav je bil letošnji april prekomerno tople, saj je srednja mesečna temperatura znašala »samo« $-2,7^{\circ}$, kar je za $1,6^{\circ}$ nad povprečkom obdobja 1955–1967 – vladale še prave zimske razmere.

Po daljšem obdobju se je živo srebro v termometrih prvič dvignilo nad ledišče: abs. maksimalna temperatura je znašala $6,0^{\circ}$ (dne 16. aprila), abs. minimalna temperatura pa $-8,4^{\circ}$ (dne 29. aprila).

Srednja mesečna oblačnost (6,0) se je napram prejšnjemu mesecu nekoliko znižala, kar je v povezavi z daljšim dnevno ugodno vplivalo na trajanje sončnega sija. Heliograf je zato zabeležil 151 ur s sončnim sijem ali 37% od maks. možnega trajanja.

V skupno 13 padavinskih dneh (samo s snežnimi padavinami) je padlo komaj 55 m padavin, kar je 33% od poprečnega obdobja 1955–1967. Snežna odeja je ležala ves mesec, njena maksimalna debelina pa je merila 299 cm.

F. Bernot

IZREDNI PRISPEVEK ZA PLANINSKI VESTNIK

Od 1. VII. 1970 do 30. V. 1971

Prispevali so:

Po 5 in 6 din:

Ing. Zupanc Janez, Ljubljana, Dokl Ivan, Slov. gradec, Trojer Ljubo, Padbrda, Preskar Miha, Brežice, Ivan Pohar, Jesenice, Vončina Peter, Krško, Pavčnik Polde, Rimska Toplica, Bratkovič Fanči, Krško, Lednik Štefan, Mežica, Vivod Štefan, Otačec, Vadnik Anka, Lukovica.
Skupaj 60 din

Po 10 din:

Zagar Boštjan, Kosmač Dore, Ogrinec Boris, Juvanec Ljudmila, Ing. Vihar Lado, Lavšin Marija, Omersel Vinko, Kmet Francka, vsi Ljubljana, Vesel Franc, Domžale, Zihel Franja, Vadica, Vidmar Ignac, Divjak Jože in Bauman Franc, Kamnik, Kovačič Ivanka, Videm, Štular Peter, Predvor, Sunčič Lojze, Bučkovič, Roblek Branko, Šk. Loka, Protopotnik Branka, Radovljica, Cvetkovič Rado, Valjevo, dr. Valenčič Edo, Zemun, Vičič Stanko, Reka, Pragerl Irena, Canada, Rode Vlček, Vrhnika, Pavlin Milan, Kranj.
Skupaj 250 din

Po 20 in 30 din:

Pleničar Vladimir, Rataj Just, Rodman Stefi, Mencelj Mihaela, Bojklé Mihajlo, vsi Ljubljana, Blažej Janko, Portorož, Bokal Jurij, Slov. gradec, Komatar Filip, Kemnik, Šinigoj Alojz, Dornberk, Skantelj Bogo, Štore, Drglin Tona, Dobrova, Vogelšek Franc, Maribor, Ing. Stefanovič Rastko, Afrika, Ogrin Norbert, Nemčija, Tuma Matija, Svica.
Skupaj 350 din

Po 40, 45. in 50 din:

Nelmenovani, Ljubljana, Vilko Finžgar, Tona Skrajner, Prevec Nevina, Ing. Pipan Lev, Zavodnik Franc, vsi Ljubljana, dr. Zdobšek Jože, Brežice, Kokolj Gojmir, Koper, Vehar Krista, Vrščič, Ustar Srečo, Nova Gorica, Zalar Lojze, Izola, Janez Lončar, Tržič.
Skupaj 575 din

Po 70 din:

Božič Jože, Ljubljana.

Po 150 din:

Planinsko društvo Radovljica in Škofja Loka, Udeleženci Gorske reš. akcije Travnik.
Skupaj 450 din

Po 200 din:

Olip Pavel, Lesce.

Odstop honorarjev:

Po 5 din Jesih Jože, Trbovlje, Čeligoj Vojko, Ilir. Bistrica, 10 din Jeršek Marjan, Ljubljana, 20 din Komerički Franc, Rogaska Slatina, 40 din Černivec Francka, Mengeš, Onič Dragica, Poljčane, Costa Anton, Tržič, 50 din dr. Andlovic Jože, 80 din Finžgar Vilko, Ljubljana, 100 din dr. Potočnik Miha, Ljubljana, Vilko Dariš, Ljubljana, Mali Franček, Poljčane.
Skupaj 605 din

Prispevki od 1. VII. 1970 do 30. V. 1971: 2560 din.

Vsem darovalcem se pristočno zahvaljujemo, UO PZS in uprava PV.

ROMANJE

V časih, ko se je tudi verski turizem razvijal kar peš, ker še ni bilo žičnic, je dva kmečka človeka na poti na Višarje ujel dež. Žena je potegnila zgornje krilo čez glavo. Bila pa je nerodna in je zraven privzdignila tudi spodnje.

Hodita, hodita in vsi romarji so se jima smejali.

»Slišiš ti, zakaj pa se mi vsi smejiijo?«

»I kaj, zadnjico kažeš.«

»Bi mi pa ja povedal!«

»Ja, sem mislil, da si se tako zaobljubila.«

SAM ZASE NI VERJEL

V hribovski vasi Zabukovju pod Boharjem je pred nekaj leti živel župnik, velik posebnost – Stoklas. Baje je bil na tej odročni fari po kazni. Nekoč je pridigal:

»Grešniki, molite! Vsi boste umrli, morebiti tudi jaz.«

SPOROČILO PRIMORSKIM DRUŠTVOM

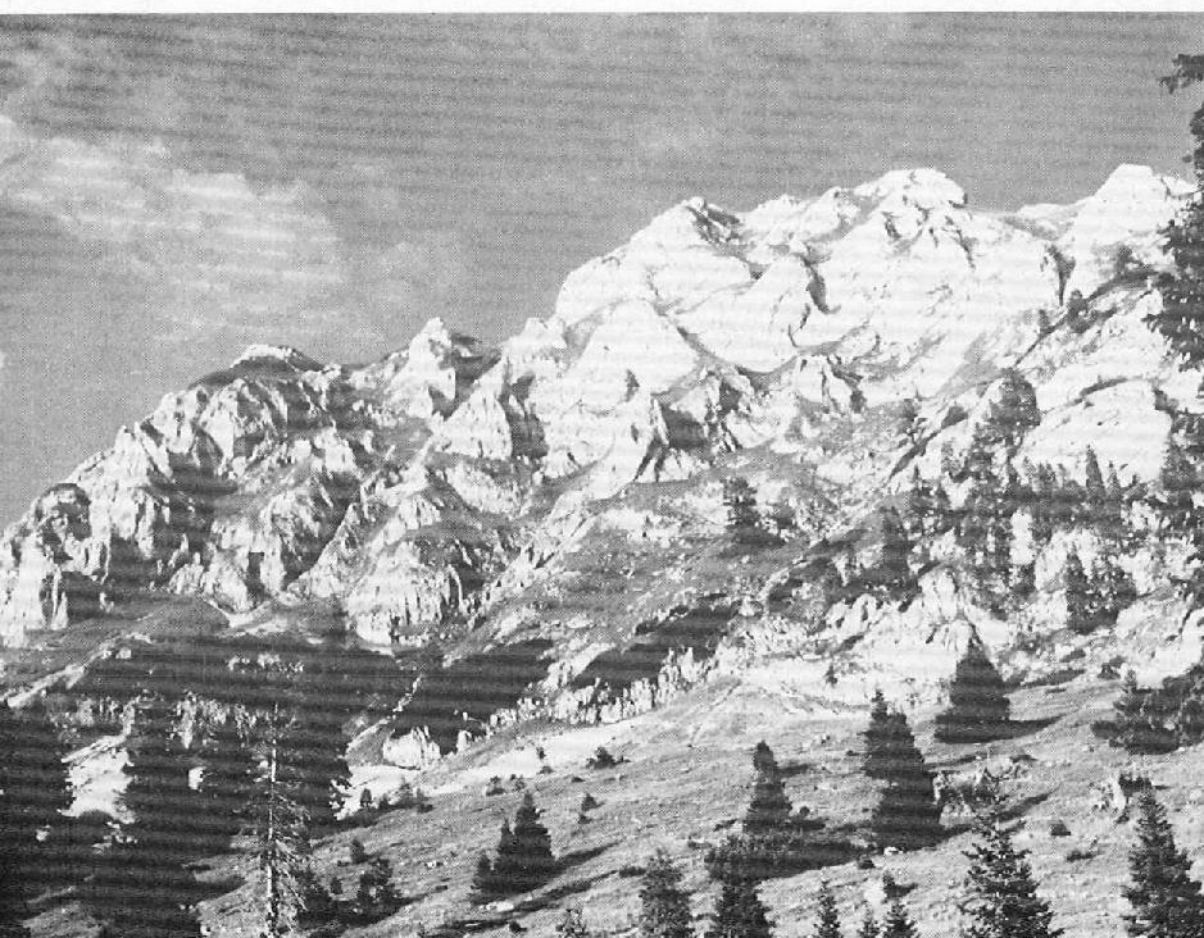
Št. 7 žal ni mogla zajeti vsega gradiva, ki so ga za primorsko številklo marljivo in uspešno zbirali tov. prof. Hinko Uršič, tov. Ciril Zupanc, rez. podpolkovnik v p., in tov. Janko Fili, predsednik MDO primorskih PD. V št. 8 bomo objavili članke in notice, ki niso prišli na vrsto v povečani št. 7. Tov. Filiju in njegovim sodelavcem se uprava PV lepo zahvaljuje za mecensko gesto v obliki oglasov, ki je omogočila barvni ovitek PV št. 7. in njene dodatne strani.

Posnetek za ovitek je brez honorarja oskrbelo PD Nova Gorica. Primorska planinska društva so tudi z vsem tem smiselno proslavila visoki jubilej in svojo dejavnost. Iskrena hvala vsem, ki ste sodelovali pri 7. in 8. št. Planinskega Vestnika!

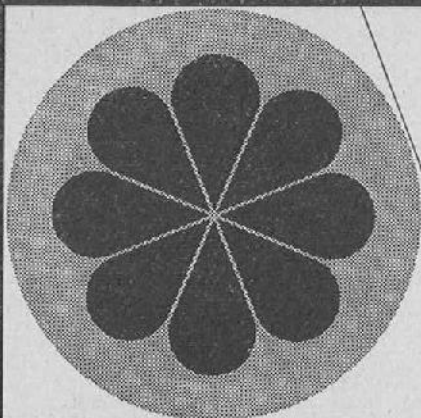

SLIKA NA PRVI STRANI: POLETJE POD KRNOM —
FOTO SONJA ZALAR
SLIKA NA DRUGI STRANI: SORICA Z ROBA —
FOTO ING. ALBERT SUŠNIK
SLIKA NA TRETJI STRANI ZGORAJ LEVO: POD KREDARICO —
FOTO CIRIL PRAČEK
SLIKA NA TRETJI STRANI ZGORAJ DESNO: VELSKA DOLINA —
FOTO CIRIL PRAČEK
SLIKA NA TRETJI STRANI SPODAJ: OGRADI —
FOTO VIDA STRAŠEK
SLIKA NA ČETRTI STRANI: VODA NA MISELJSKI PLANINI —
FOTO ING. ALBERT SUŠNIK

CEDEMONTA
je okrepčevala tudi
našo himalajsko ekspedicijo

PODJETJE ZA PROJEKTIRANJE

PROJEKT MARIBOR

Izvršujemo projektiranje visokih in nizkih gradenj.

Maribor — Gregorčičeva 37 — Telefon 25-140

CEMENTARNA TRBOVLJE

PROIZVAJA VSE VRSTE PORTLAND CEMENTA
IN APNENČEVO MOKO

SATURNUS

KOVINSKO PREDLOVALNA
INDUSTRIJA
EMBALAŽA
AVTOOPREMA

Uprava

Ljubljana, Ob železnici 16;
telefon: 313-666

Komercialni sektor:

Ljubljana, Proletarska 4/II;
telefon: 314-477

Telex: Yu Saturn 31208

Telegram: Saturnus Ljubljana

P. p. 10

Naš program:

Konzervne doze za prehrabetno industrio
Pločevinska embalaža za prehrabetno, kemično, farmaceutsko in druge industrie
Pokrovčke za stekleno embalažo: alupo, aluvi, sapo in kronske
Izdelki za široko potrošnje: dekorativne škatle in pladnji ter razpršilci
Svetlobna oprema za vozila: žarometi, svetilke in refleksi žarilci vseh vrst
Elektrotermični aparati: kuhalniki, pečli, kaloriferji
Napisne ploščice: litografirane, eloksirane
Pločevinski reklamni plakati

Ob priliki 75-letnice organiziranega planinstva čestitamo Planinskemu društvu Tolmin za uspešno opravljeno poslanstvo

Občinska skupščina Tolmin

Občinski komite ZKS Tolmin

Občinska konferenca SZDL Tolmin

Občinski sindikalni svet Tolmin

METALFLEX — TOLMIN

Podjetje za proizvodnjo drobne indust. opreme in kovinske galanterije

Čestita **PD - Tolmin** ob njegovi 75 letnici uspešnega dela

SPLOŠNA VODNA SKUPNOST SOČA

Nova Gorica, Tumova 5

gradi, obnavlja in vzdržuje vodnogospodarske objekte in naprave na reki Soči in njenih pritokih.

AVTOELEKTRO — TOLMIN

industrijsko podjetje za proizvodnjo avtoelektro in elektroizdelkov ter visokokvalitetne keramike
priporoča svoje priznane izdelke

»AVTOPREVOZ«

TOLMIN—IDRIJA—CERKNO

Čestita za visoki jubilej planinskim organizacijam Posočja

GRADBENO PODJETJE

»POSOČJE« — TOLMIN

čestita planinski organizaciji k 75 letnici obstoja

ELEKTRO GORICA enota TOLMIN

oskrbuje z električno energijo odjemalce Posočja,
projektira in gradi elektroenergetske naprave.

ČESTITAMO OB 75-LETNICI ORGANIZIRANEGA PLANINSTVA V POSOČJU

SOŠKO GOZDNO GOSPODARSTVO TOLMIN

»ALPKOMERC« — TOLMIN

Trgovsko podjetje na malo in veliko, zadovoljuje potrošnike gornjega Posočja

Tovarna čevljev JELEN TOLMIN

Izdeluje žensko modno obutev — škornje, čevlje, sandale.

RIBIŠKA DRUŽINA TOLMIN

čestita planinski organizaciji v Posočju ob 75 obletnici obstoja

MANFREDA VIKTOR, TOLMIN

stavbeno in pohištveno mizarstvo

LEBAN ZVONKO, TOLMIN

ključavničarstvo in inštalaterstvo

LEBAN CIRIL, TOLMIN

stavbeno in pohištveno mizarstvo

ČESTITAJO PLANINSKI

ORGANIZACIJI

ZA VISOKI JUBILEJ

ZDRUŽENE PAPIRNICI LJUBLJANA

Z najboljšimi strokovnjaki v državi, novimi stroji in 130-letno tradicijo izdelovanja papirja nudimo domačemu in inozemskemu tržišču Papirji z zaščitnimi imeni: Emona, Avla, Slavija, Planca, Istra, nove papirje za najbolj zahtevno tiskarsko tehnologijo. Bled in Jadran so primerni za tiskanje reprodukcij umetniških slik starih in novih mojstrov, vseh vrst barvnih fotografij in drugih zahtevnih barvnih tiskanih reprodukcij. V rednem produkcijskem programu imamo še večino klasičnih papirjev s priznano kvaliteto. Zahtevajte vzorce!

TOVARNA DOKUMENTNEGA IN KARTNEGA PAPIRJA

Telefon: Radeče 81-950, 81-951 — Tekoči račun pri NB Celje 603-11-1-1030
Brzjav: Papirnica Radeče — Železniška postaja: ZIDANI MOST

PROIZVAJA:

vse vrste brezlesnih papirjev in kartonov, specialne papirje, surovi heliografski in foto papir, paus papir, kartografski, specialni risalni »Radeče«, papirje za filtre itd.

IZDELUJE:

vse vrste kartic za luknanje v standardni velikosti in tisku. Po želji izdeluje kartice v posebnem tisku v rdeči, modri ali sivi barvi

RADEČE PRI ZIDANEM MOSTU

TISKARNA

JOŽE MOŠKRIČ

LJUBLJANA,

Nazorjeva 6

TISKARNA

izdelovanje vseh vrst tiskovin, katalogov, časopisov, revij in knjig

KLIŠARNA

izdelava vseh vrst eno- in večbarvnih klišejev

KNJIGOVEZNICA

vezava preprostih in luksuzno opremljenih del

ŠTAMPILJARNA

izdelava vseh vrst žigov, pečatov in knjigoveških črk

ETIKETE

v vseh barvah in barvnih folijah

POSLOVNO ZDRUŽENJE

Modne hiše

LJUBLJANA ■ MARIBOR ■ OSIJEK

Vsa športna oblačila za izlete in hribolazenje za vse letne čase dobite ostalo bogato izbiro tekstilnega blaga, konfekcije in platenin v Modni v Ljubljani ali Mariboru

Poslovne enote Ljubljana, Maribor, Osijek

TRGOVSKO PODJETJE

»MODA«

LJUBLJANA

vam nudi v svojih poslovalnicah:

»MANON«, Prešernov trg 3

»MODA«, Nazorjeva ulica 5

»MODA«, Cankarjeva 7

»OKRAS«, Čopova 42

veliko izbiro damskega in moškega perila, pletenin in konfekcije

metalka

Ljubljana

**prodaja
izvaža
uvaža
zastopa
proizvaja**

